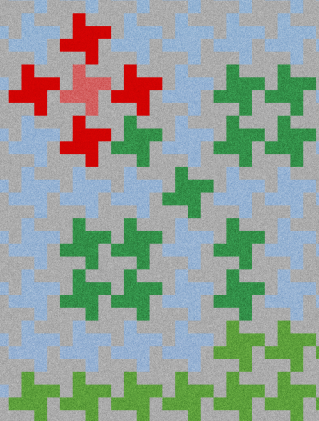

Krámer Lili | Lukovics Adél | Szegő Dóra

Börtön helyett:

az alternatív szankciók kiszabásának jogi keretei
és alkalmazásának gyakorlata Magyarországon

MAGYAR
HELSINKI
BIZOTTSÁG

Tartalom

A tanulmány rövid összefoglalója.....	2
1. Bevezető.....	4
2. Jogszabályi keretek.....	5
2.1. A magyar büntetőjogi szankciók rendszere	5
2.2. Szabadságvesztés helyett alkalmazható intézkedések.....	7
2.3. Szabadságelvonással nem járó szankciók, a szabadságvesztés büntetés alternatívái	9
2.3.1. A szabadságelvonással járó büntetések alternatívájaként alkalmazható szankciók	9
2.3.2. A mellékbüntetés	14
2.3.3. A pártfogó felügyelet mint speciális intézkedés	14
2.3.4. Szabadságelvonással nem járó, de a szabadságvesztés alternatívájaként nem alkalmazható szankciók.....	14
2.4. A büntetés kiszabására és az alternatív szankciók alkalmazására vonatkozó rendelkezések.....	15
2.5. Az alternatív szankciók végrehajtása és ellenőrzése	17
2.5.1. Az alternatív büntetések végrehajtása és ellenőrzése	17
2.5.2. Az intézkedések végrehajtása és ellenőrzése	20
2.6. A korai szabadítás.....	22
2.6.1. A feltételes szabadságra bocsátás	22
2.6.2. A reintegrációs őrizet	26
2.6.3. A korai szabadítással összefüggő büntetés-végrehajtási pártfogói feladatok.....	28
2.7. Az alternatív szankciók a sérülékeny csoportok és kisebbségek szempontjából.....	28
3. Az alternatív szankciók alkalmazása a gyakorlatban	31
3.1. A kutatás módszertana.....	31
3.1.1. Adatelemzés és interjúk	31
3.2. Az alternatív szankciók alkalmazása a gyakorlatban	31
3.2.1. A felfüggesztett szabadságvesztés alkalmazása.....	33
3.2.2. Az alternatív büntetések alkalmazása	34
3.2.3. Az intézkedések alkalmazása	40
3.3. A korai szabadításhoz kapcsolódó jogintézmények alkalmazása	42
3.3.1. A feltételes szabadságra bocsátás alkalmazásával kapcsolatos tapasztalatok.....	42
3.3.2. A reintegrációs őrizet alkalmazásával kapcsolatos tapasztalatok	44
3.4. Az alternatív szankciók és a korai szabadítás végrehajtásának ellenőrzése.....	45
3.4.1. A pártfogó felügyelet szervezeti struktúrája	45
3.4.2. A pártfogó felügyelet feladatai az alternatív szankciók kiszabása és végrehajtása során...46	
3.5. A jogerősen befejezett büntetőeljárások vádlottainak jellemzői	47
3.5.1. A jogerősen befejezett büntetőeljárások vádlottainak szociodemográfiai jellemzői.....	47
3.5.2. Az alternatív szankciók alkalmazása a sérülékeny elítéltek esetében	49
4. A koronavírus-járvány hatása az alternatív szankciók alkalmazására	49
5. Következtetések	51
6. Javaslatok.....	53

A tanulmány szerzői: Krámer Lili, Lukovics Adél és Szegő Dóra

Lektorálta: Bieber Ivóna és Moldova Zsófia

Szerkesztette: Krámer Lili és Szegő Dóra

A kutatási interjúkat Ivány Bobála, Krámer Lili, Lukovics Adél, Moldova Zsófia és Szegő Dóra készítették 2021 őszén.

Borítógrafika: Boros András

A tanulmány az Európai Unió „Justice Programme – Igazságügyi együttműködés a polgári és büntetőeljárásokban” című programjának anyagi támogatásával jött létre. Tartalmáért a kizárólagos felelősséget a Magyar Helsinki Bizottság viseli, az semmilyen vonatkozásban nem tekinthető úgy, mint amely az Európai Unió álláspontját tükrözi.

MAGYAR
HELSINKI
BIZOTTSÁG

A kézirat lezárva: 2022. február

A közzététel időpontja: 2022. május

© Magyar Helsinki Bizottság, 2022

© Krámer Lili, Lukovics Adél, Szegő Dóra

© Boros András

ISBN 978-615-5215-41-4

A tanulmány rövid összefoglalója

A Magyar Helsinki Bizottság egy nemzetközi kutatásban vizsgálta hazánkban a szabadságelvonással járó büntetések helyett kiszabható alternatív szankciók (büntetések és intézkedések) jogszabályi környezetét és azok alkalmazását. Elemeztük a korai szabadítás intézményeit is: a feltételes szabadságra bocsátást és a reintegrációs őrizetet.

A szabadságelvonással nem járó, vagyis alternatív szankció fogalmát abból kiindulva határoztuk meg, hogy előfeltételnek tekintettük a terhelt bűnösségének kimondását, azaz bíróság általi elítélését. Így azokat a magyar büntető törvénykönyv szerinti büntetéseket és intézkedéseket soroltuk ide, amelyek a vádlott bűnösségének megállapítása esetén szabadságvesztés vagy elzárás helyett szabhatók ki. A témához tartozónak tekintettük ugyanakkor a korai szabadítás körébe sorolható jogintézményeket is: a feltételes szabadságra bocsátást és a reintegrációs őrizetet. Ezek ugyanis szintén azt célozzák, hogy az elítélt a szabadságvesztésének egy részét ne a szabadságától megfosztva töltsen.

Tanulmányunk kontextusba kívánja helyezni **az alternatív szankciók és a korai szabadításhoz kapcsolódó jogintézmények bemutatását és jogi szempontú elemzését**, ennek érdekében általánosan bemutatja a magyar büntetőjogi szankciórendszert és kitekint olyan kapcsolódó területekre, mint a szabadságvesztés büntetés kötelező alkalmazásának esetei és a szabadságvesztés végrehajtásának felfüggesztése. Röviden érinti a szabadságvesztés alternatívájaként nem alkalmazható szankciók rendszerét, bemutatja a büntetéskiszabás elveit, valamint részletezi az alternatív szankciók végrehajtásának és ellenőrzésének szabályait. A tanulmány különös hangsúlyt fektet a pártfogó felügyelet, a pártfogó felügyelők és a büntetés-végrehajtási pártfogó felügyelők tevékenységének és az azzal kapcsolatos jogszabályi környezetnek a bemutatására is. Mindezeket túl megvizsgálja az alternatív szankciókat a sérülékeny (például megromlott egészségügyi állapotú, illetve fiatalkorú és fiatal felnőtt terheltek) szempontjából.

Az alternatív szankciók és a korai szabadításhoz kapcsolódó jogintézmények bemutatását követően a tanulmány ezek gyakorlati alkalmazását ismerteti az empirikus kutatás eredményei alapján. Az empirikus kutatás során a következő módszereket alkalmaztuk:

- közérdekű adatok elemzése,
- ügyvédekkel, pártfogókkal, büntetés-végrehajtási pártfogókkal, bírakkal, szabadult fogvatartottakkal készített interjúk,
- ügyvédekkel felvett anonim kérdőíves felmérések.

Az **empirikus kutatás** tapasztalatai rámutattak a magyar büntető igazságszolgáltatás *szabadságvesztés* központúságára annak ellenére, hogy a 2013 és 2019 közötti időszakra vonatkozó adatok alapján lassú emelkedés volt tapasztalható az alternatív szankciók alkalmazását illetően. 2013-ban a büntetőjogi felelősséget megállapító határozatok 25 százalékában szabott ki a bíróság letöltendő szabadságvesztést, 2019-ben pedig a 19 százalékában. A leggyakrabban alkalmazott alternatív szankciónak a *pénzbüntetés* tekinthető, ugyanakkor annak alkalmazása nem kevés gyakorlati problémát vet fel. Ilyennek tekinthető, hogy számos esetben a terhelt anyagi helyzete miatt mégsem alkalmazható, illetve, hogy ténylegesen azt sokszor nem az elítélt, hanem más fizeti meg, így valójában az elítélt családjának jelent pénzügyi terhet. Az empirikus kutatás fontos tapasztalata volt ezzel párhuzamosan az is, hogy 2013 és 2019 között a *közérdekű munka* kiszabásának aránya csökkent, holott a védőügyvédek és a pártfogók szerint is ez a legalkalmasabb szankció a bűnismétlés megelőzésére és a társadalmi beilleszkedés elősegítésére. A kiszabását hátráltatja azonban, hogy a közérdekű munkát végrehajtó szervezetek köre szűk, ennek hiányában pedig korlátozott az egyéniesítés lehetősége, illetve sok kistélepülésen az önkormányzat az egyetlen foglalkoztató, amelynek bár kötelező befogadnia a közérdekű munkára ítélt elkövetőt, nem minden esetben együttműködő és sokszor nincs erre kapacitása. A közérdekű munkával kapcsolatban problémát jelent az is, hogy gyakori az elzárásra való átváltoztatás, ami szintén visszaveti annak kiszabását. További nehézségként értékelhető, hogy kis számban érkezik bírói felkérés a személyi körülmények mérlegelését megtagadó pártfogó felügyelői véleményekre, környezettanulmányokra, ami sok

tévedés melegsége, például a közérdekű munka elrendelése olyan elítéltnél, aki nem foglalkoztatható. A szabadságvesztés büntetés alternatívájaként alkalmazható és vizsgált intézkedések közül a *próbára bocsátást* alkalmazzák a bíróságok legmagasabb arányban, a többi alternatív intézkedés, például *jóvátételi munka* vagy a *pártfogó felügyelet* azonban elenyésző arányú.

A korai szabadítással kapcsolatos jogintézményeket illetően a *feltételes szabadságra bocsátásra* vonatkozó legfontosabb tapasztalatok egyike, hogy indokolatlan és túlzó annak jogszabályi szinten történt (2020. november 5-től hatályos) szigorítása, aminek következménye az is, hogy a bíróságok összességében is kevesebbszer döntenek feltételes szabadságra bocsátásról. Az interjúalanyok ide kapcsolódó fontos általános tapasztalata, hogy a rosszabb társadalmi helyzetben lévő elítéltek ritkábban élhetnek a feltételes szabadság kedvezményével. A *reintegrációs őrizet* alkalmazásával kapcsolatban az empirikus kutatási eredmények rávilágítottak a bírói gyakorlatban meglévő, területi különbségekre, továbbá arra, hogy a reintegrációs őrizetről szóló döntések sokszor formalizáltak, nem elegendő mértékben egyéniesítettek. A kutatás résztvevői kiemelték, hogy a hátrányosabb társadalmi helyzetben lévők ez esetben is rosszabb helyzetben vannak, vagyis indokolatlanul kevesebbszer kapják meg ezt a kedvezményt. Ezen túl sok a reintegrációs őrizettel kapcsolatos technikai probléma, például a lábbilincsel kapcsolatban, ami jelentősen visszaveti annak gyakorlati alkalmazását.

A projekt keretében végzett kutatásnak – a fentiekén túl – hangsúlyos célkitűzése volt az is, hogy feltérképezze, bemutassa és elemezze **a koronavírus járvány által okozott, a jogalkotásban és jogalkalmazásban bekövetkezett változásokat és megfigyelhető tendenciákat**. A COVID-19 járványhelyzetnek, azaz a 2013-2019-et követő időszaknak az alternatív büntetésekre és intézkedésekre, valamint a korai szabadításhoz kapcsolódó jogintézményekre és azok alkalmazására gyakorolt hatását egy külön, kizárólag és kifejezetten erre fókuszáló tanulmányban foglaltuk össze.¹ A világjárvány által okozott változásokat összegző és elemző tanulmány rövid, ugyanakkor lényegretörő összegzését jelen tanulmányunkban is közöljük.

E tanulmány végül a kutatás tapasztalatai alapján **javaslatokat** fogalmaz meg a bíróságok, az ügyészségek és a jogalkotó számára. Így például ösztönzi az egységes bírói jogalkalmazás elősegítését, adott esetben erre vonatkozó iránymutatások, belső szabályzók kiadását a bírák számára, valamint kívánatosnak tartja a vádlott egyéni körülményeinek szélesebb körben való mérlegelését. Ez utóbbi kapcsán kiemelten fontosnak tartjuk a pártfogó felügyelők nagyobb arányban történő bevonását a bírói döntéshozatalba. Fiatalkorú és fiatal felnőtt elkövetők esetén is rendkívül lényeges lenne a speciális, egyéni magatartási szabályok előírásának szélesebb körben való alkalmazása. Ösztönözni szeretnénk az egységes bírói gyakorlatot elősegítő iránymutatások és belső szabályozók megalkotását a reintegrációs őrizetről való döntések kapcsán is. A jogalkotók számára tett legfontosabb javaslatok között pedig olyanok szerepelnek, mint a rendelkezésre álló alternatív büntetések körének bővítése, valamint annak a büntetési tételnek és bűncselekményi körnek a szélesítése, amelyben az alternatív büntetések alkalmazhatók. Javaslatot teszünk továbbá a feltételes szabadságra bocsátás feltételeinek enyhítésére és a feltételes szabadságra bocsáthatók körének bővítésére, ahogyan a reintegrációs őrizet büntetési tételkeretének kiterjesztésére is. Fontosnak tartjuk a pártfogó felügyelői vélemények, illetve környezettanulmányok szélesebb körben való kötelezővé tételét a feltételes szabadságról és a reintegrációs őrizetről való bírói döntésekben egyaránt.

¹ Magyar Helsinki Bizottság: A COVID-19 járványhelyzet hatása az alternatív büntetések és intézkedések, valamint a korai szabadításhoz kapcsolódó jogintézmények alkalmazására, 2022, <https://helsinki.hu/wp-content/uploads/2022/01/FINAL-IPPF-report-Hungary-Final-HUN.pdf>

1. Bevezető

A Magyar Helsinki Bizottság partnerként vesz részt a Penal Reform International által koordinált, és az Európai Bizottság által támogatott (EU Just Project 101007466) „A szabadságvesztés büntetés alternatíváihoz való egyenlő esélyű hozzáférés előmozdítása” című projektben. E tanulmány a projektben készült kutatás eredményeit összegzi. A kutatás keretében a szabadságvesztés, illetve az elzárás büntetés helyett kiszabható alternatív szankcióknak (büntetéseknek és intézkedéseknek), valamint olyan jogszabály adta lehetőségeknek a jogszabályi környezetét és jogalkalmazását vizsgáltuk, mint a szabadságvesztés felfüggesztése, feltételes szabadság, illetve reintegrációs őrizet, különös tekintettel a világjárvány okozta kihívásokra és az alternatív büntetések helyzetére.

A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) bár mind a szabadságelvonással járó, mind az alternatív szankciók körét bővítette, szemléletében mégis a megtorló, az elkövetett bűncselekményekkel szemben következetes szigorral fellépő büntetőpolitikai irányvonalat képviseli. Ezt a törvény indoklása is tükrözi: „Az új Büntető Törvénykönyvvel szembeni egyik legfontosabb elvárás tehát a szigorúság, amely (...) a tettarányos büntetőjogi szemlélet hangsúlyosabb megjelenítése a törvényben.”² Az elmúlt évek börtönnépességre vonatkozó statisztikai adatai szemléltetik, hogy a szigorú büntetőpolitika az ítélkezésben is érvényesült: a börtönnépesség nem csökkent jelentős mértékben. A fogvatartotti éves átlag létszám 2017-ben 17 944, 2018-ban 17 251, 2019-ben 16 664 volt.³ Emellett az Európa Tanács éves börtönstatisztikája⁴ szerint 2021-ben a magyar börtönnépesség még mindig a lemagasabbak között szerepelt Európában, mivel ekkor 100 ezer lakosra vetítve 180 embert tartottak fogva hazánkban, ami 2020-hoz képest növekedésnek számít (abban az évben 100 ezer lakosra 172 fogvatartott jutott), valamint magasan az Európai átlag felett helyezkedik el (2021-ben 116 fogvatartott 100 ezer lakosra). A hazai és nemzetközi szakirodalomban a bűnözés világszintű csökkenése széleskörben tárgyalt jelenség. Magyarországon is jelentősen csökken a bűnözés 2000 óta mind a vagyon elleni, mind az erőszakos bűncselekmények körében, miközben a legtöbb ország, így hazánk kriminálpolitikája a bűnözés további növekedésére alapoz.⁵

Az Európai Unió Tanácsának 2019. decemberi ajánlása (2019/C 422/06) a kevésbé súlyos bűncselekmények tekintetében az alternatív, szabadságelvonással nem járó szankciók és intézkedések alkalmazását tartja szükségesnek a hatékonyabb társadalmi reintegráció és a visszaesés csökkentése érdekében. Arra szólítja fel a tagállamokat, hogy tárják fel az alternatív szankciók fokozott alkalmazásának lehetőségét, valamint a korai vagy feltételes szabadságra bocsátás különböző formáinak szélesebb körű alkalmazását. A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: Be.) céljai között szerepel – a pergazdaságossági szempontok és az eljárások időszerűségének és hatékonyságának növelése érdekében – az alternatív szankciók körének és alkalmazási lehetőségének szélesítése. A jelen kutatás keretében elemzett statisztikai adatokból az is látható, hogy Magyarországon a szabadságvesztés büntetés szankció az összes kiszabott büntetésen belül egyértelmű – bár lassú – csökkenő tendenciát mutat az alternatív szankciók javára.

Ez a helyzetkép, amelybe beköszöntött 2020-as évben a világjárvány, mely súlyos terhet rótt a büntető igazságszolgáltatás rendszerére, és feltehetően tovább nehezítette az eleve meglévő problémák kezelését és új kihívásokat teremtett. Az alternatív szankciók szélesebb körben való alkalmazása sok európai országban jelentett megoldást a börtönpopuláció csökkentésére, a járvánnyal szembeni védekezés egy eszközeként.

² Indoklás a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez. 1. o.

³ Forrás: Börtönstatisztikai szemle, 2020.

⁴ Aebi, M. F., Cocco, E., Molnar, L., Tiago, M. M.: *Prison Populations SPACE I. – 2021*, Council of Europe Annual Penal Statistics, University of Lausanne, https://wp.unil.ch/space/files/2022/04/Aebi-Cocco-Molnar-Tiago_2022_SPACE-I_2021_FinalReport_220404.pdf

⁵ Kerecsi, Klára: *Miért csökken a bűnözés?*, Kriminológiai Tanulmányok 57., 2020, 39. o.
Elérhető: https://www.okri.hu/images/stories/KT/KT57_2020/KT57_web_sec.pdf

Magyarországon a világjárványra adott reakcióként 2020. március 30-án az Országgyűlés elfogadta az ún. felhatalmazási törvényt.⁶ Ez időben korlátlan felhatalmazást adott a kormánynak arra, hogy a veszélyhelyzet fennállása alatt egyes törvények alkalmazását felfüggeszthesse, törvényi rendelkezésektől eltérhessen, és egyéb rendkívüli intézkedéseket hozhasson. Ebben a kontextusban születtek a büntető igazságszolgáltatást, és az alternatív szankciókat és jogintézményeket érintő, a járványra való reakcióként bevezetett jogszabályi rendelkezések is.⁷ A veszélyhelyzeti törvénykezés keretében, bár 2020. június 17-ig a kormány több mint 150 rendeletet fogadott el, a büntetőeljárást és büntetés-végrehajtást illetően nem születtek olyan rendelkezések, melyek a járvánnyal szembeni védekezésre reagálva alakították volna át a büntetések és intézkedések rendszerét. Nem vezettek be a járványra adott reakcióként alternatív szankciókat, vagy olyan szabályokat, amelyek a meglévő alternatív szankciók szélesebbkörű alkalmazását tették volna lehetővé vagy a fogvatartottak korai szabadítását vagy enyhébb szankció alá helyezését célozták volna. A büntetés-végrehajtás intézetekben fogvatartottak 2020-as létszám-adatai is tükrözik, hogy a büntetés-végrehajtási intézetekben fogvatartottak létszáma lényegében nem változott a járványhelyzet hatására.

2. Jogszabályi keretek

2.1. A magyar büntetőjogi szankciók rendszere

A magyar büntetőjog szankciórendszerét hármas felosztás jellemzi: büntetésekből, egyetlen mellékbüntetésből és intézkedésekből áll. A rendszer dualista, azaz főszabályként lehetővé teszi büntetések és intézkedések együttes alkalmazását.

A Btk. indokolása szerint a törvény differenciált szankcionálási rendszer kialakítására törekszik. Célja, hogy az alkalmazandó szankciók típusa, súlya, szigora illeszkedjen a bűncselekmény súlyához, jellegéhez és az elkövető személyi körülményeihez. Ezzel kapcsolatban az indoklás kitér arra, hogy szélesedik a szabadságelvonással járó, valamint a szabadságelvonással nem járó büntetőjogi jogkövetkezmények alkalmazásának a lehetősége is.⁸ A korábban hatályos Büntető Törvénykönyvhöz⁹ képest a Btk.-ban változatosabb, illetve összetettebb lett a büntetési nemek csoportja. Ez pedig abba az irányba mutató bátorításként is értelmezhető a jogalkalmazók – elsősorban a bírák – felé, hogy a szabadságvesztés büntetés helyett a korábbi gyakorlathoz képest gyakrabban alkalmazzanak alternatív, szabadságelvonással nem járó szankciókat.¹⁰ A Btk. szerint büntetésként kiszabható:

- szabadságvesztés,
- elzárás,
- közérdekű munka,
- pénzbüntetés,
- foglalkozástól eltiltás,
- járművezetéstől eltiltás,
- kitiltás,
- sportrendezvények látogatásától való eltiltás, és

⁶ A koronavírus elleni védekezésről szóló 2020. évi XII. törvény, amely 2020. március 31. és 2020. június 17. között volt hatályban.

⁷ A Magyar Helsinki Bizottság álláspontja szerint a felhatalmazási törvény nem felelt meg a különleges jogrenddel szemben támasztott demokratikus és az Alaptörvényből következő követelményeknek, ellentétes volt a nemzetközi joggal és szttenderdekkel. A korlátlan idejű különleges jogrend a jogállami normák szempontjából komoly aggályokat vetett fel. A Magyar Helsinki Bizottság által a téma kapcsán készített háttéranyag elérhető itt: https://helsinki.hu/wp-content/uploads/MHB_hatteranyag_a_felhatalmazasi_torvenyhez_20200331.pdf, angol nyelven pedig itt: https://helsinki.hu/wp-content/uploads/HHC_background_note_Authorization_Act_31032020.pdf

⁸ A Btk. indokolása

⁹ A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény

¹⁰ Az alternatív büntetések gyakorlati alkalmazásáról lásd részletesen a 3. fejezetet.

- kiutasítás.¹¹

Mellékbüntetésként közügyektől eltiltás alkalmazható.¹²

Intézkedések pedig a következők lehetnek:

- megrovás,
- próbára bocsátás,
- jóvátételi munka,
- pártfogó felügyelet,
- elkobzás,
- vagyonelkobzás,
- elektronikus adat végleges hozzáférhetetlenné tétele,
- kényszergyógykezelés, valamint a
- jogi személlyel szemben alkalmazható büntetőjogi intézkedésekről szóló törvény szerinti intézkedések.¹³

A magyar büntetőjogi szankciórendszer relatíve határozott, azaz a Btk. a büntetés lehetséges nemét, illetve a büntetési keretet („től-ig”) határozza meg. A bűncselekményi tényállások túlnyomó többségénél továbbra is a szabadságvesztést jelöli meg referenciaszankcióként, üdvözlendő azonban, hogy elvétve találunk a tényállás szerint elzárással – a szabadságvesztésnél enyhébb büntetési nem – büntetendő bűncselekményeket is. Fontos kitérni arra, hogy a Btk. kifejezetten rögzíti, hogy határozott ideig tartó szabadságvesztés kiszabásakor a büntetési tétel **középmértéke** irányadó, ami a büntetési tétel alsó és felső határa összegének a fele. Ehhez képest mozdulhat el a bíró ítélethozatalkor az enyhítő és súlyosító körülményektől függően.

Ami a szabadságvesztés, illetve az elzárás helyett kiszabható alternatív szankciók alkalmazását illeti, a magyar Btk. úgy rendelkezik, hogy ha a bűncselekmény büntetési tételének alsó határa nem éri el az egy év szabadságvesztést és az elkövető nem erőszakos többszörös visszaeső, szabadságvesztés helyett más büntetés vagy büntetések is kiszabhatók.¹⁴ Ha pedig a bűncselekményt a törvény elzárással rendeli büntetni, e büntetés helyett (vagy a mellett) a bíróság közérdekű munka, pénzbüntetés, foglalkozástól eltiltás, járművezetéstől eltiltás, kitiltás, sportrendezvények látogatásától való eltiltás vagy kiutasítás, illetve e büntetések közül többet is alkalmazhat.¹⁵ Az intézkedések közül a megrovás, a próbára bocsátás és a jóvátételi munka önállóan, büntetés helyett is alkalmazható.¹⁶

Az elzárás legrövidebb tartama öt, leghosszabb tartama kilencven nap.¹⁷ A szabadságvesztés határozott ideig vagy életfogytig tart.¹⁸ A határozott ideig tartó szabadságvesztés legrövidebb tartama három hónap, leghosszabb tartama húsz év, kivételes – a törvényben meghatározott – esetekben¹⁹ huszonöt év.²⁰ Életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása esetén a bíróság meghatározhatja a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját; azt legalább huszonöt, de legfeljebb negyven

¹¹ Btk. 33. § (1) bekezdés. Továbbá katonával szemben a Btk. 135. § (1) bekezdés alapján önnállóan a lefokozás vagy a szolgálati viszony megszüntetése, a Btk. 136. § bekezdés alapján pedig mellékbüntetésként rendfokozatban visszavetés vagy várakozási idő meghosszabbítása is kiszabható. Tekintettel a speciális körben történő kiszabhatóságra, e büntetési nemekkel a tanulmányban nem foglalkozunk.

¹² Btk. 33. § (2) bekezdés

¹³ Btk. 63. § (1) bekezdés

¹⁴ Btk. 33. § (4) bekezdés, 90. § (1) bekezdés. Ezzel kapcsolatban megjegyezzük, hogy a 33. § (4) bekezdés 2021. január 1. előtt hatályos szövege azokban az esetekben tette lehetővé a felsorolt alternatív szankcióknak a szabadságvesztés büntetés helyett történő alkalmazását, ha a bűncselekmény büntetési tételének felső határa háromévi szabadságvesztésnél nem volt súlyosabb.

¹⁵ Btk. 33. § (5) bekezdés

¹⁶ Btk. 63. § (2) bekezdés

¹⁷ Btk. 46. § (1) bekezdés

¹⁸ Btk. 34. §

¹⁹ Bünszervezetben, különös vagy többszörös visszaesőként történő elkövetés, illetve halmazati vagy összbüntetés esetén.

²⁰ Btk. 36. §

évben állapíthatja meg.²¹ A másik opció, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabásakor a bíró kizárja a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét – ez a magyar büntetőjogi szankciórendszer legsúlyosabb büntetése, a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés (tész). A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés intézménye kapcsán először 2014-ben mondta ki az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB), hogy az sérti a kínzás, illetve az embertelen, megalázó bánásmód vagy büntetés tilalmát.²² Ezt követően a jogalkotó bevezette a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték esetében az ún. kötelező kegyelmi eljárást, de ez továbbra sem felel meg az Emberi Jogok Európai Egyezményének – ezt egy újabb, 2016-os ítéletében az EJEB is megerősítette.²³

2.2. Szabadságvesztés helyett alkalmazható intézkedések

Az alábbiakban azokat a szabadságvesztés helyett alkalmazható szankciókat (intézkedéseket) mutatjuk be, amelyek esetében a bíróság megállapítja ugyan az elkövető büntetőjogi felelősségét, azonban vagy nem szab ki vele szemben büntetést, vagy a büntetés kiszabását elhalasztja.

A **megrovás** a legenyhébb jogkövetkezmény, nevelő jellegű intézkedés, lényegében az elkövető erkölcsi elítélését jelenti.²⁴ Lényege, hogy a bíróság ugyan megállapítja az elkövető büntetőjogi felelősségét, ugyanakkor úgy dönt, hogy az elkövetett cselekmény társadalomra veszélyessége az elbíráláskor nem éri el azt a fokot, ami büntetés kiszabását indokolná.²⁵ „A hatályos szabályozás értelmében alkalmazása kötelező, ha az elkövető cselekménye az elbíráláskor már nem veszélyes, vagy oly csekély fokban veszélyes a társadalomra, hogy a Btk. szerint alkalmazható legkisebb büntetés kiszabása vagy más intézkedés alkalmazása is szükségtelen.”²⁶ A megrovással a bíróság vagy az ügyészség a rosszallását fejezi ki a jogellenes cselekmény miatt, és felszólítja az elkövetőt, hogy a jövőben tartózkodjon bűncselekmény elkövetésétől.²⁷ Az adott bűncselekményre megállapított büntetési tételnek nincs jelentősége annak eldöntésénél, hogy elegendő-e a megrovás alkalmazása a terhelttel szemben. Ha a bűncselekmény társadalomra veszélyessége az elbírálás idejére már megszűnt, vagy csekéllyé vált, a bíróság bármely bűncselekmény elkövetése miatt alkalmazhatja ezt az intézkedést.²⁸

A **próbára bocsátás** az angol-amerikai (*probation*) szisztéma alapján a feltételes elítélés egyik formája.²⁹ „Lényege, hogy a bíróság megállapítja a bűncselekmény elkövetését és az elkövető büntetőjogi felelősségét, de a büntetés kiszabását próbaidőre elhalasztja. A feltételes elítélés másik formájával, a büntetés végrehajtása felfüggesztésével szemben tehát itt – a büntetés céljára tekintettel – nem kerül sor a büntetés kiszabására. Amennyiben a próbaidő eredményesen telik el, azaz az elkövető a magatartási szabályokat betartja, büntethetősége megszűnik, míg ellenkező esetben a bíróság a büntetést kiszabja. A jogkövetkezmény tehát csak akkor fenyegeti az elkövetőt, ha a próbaidő nem telik el eredményesen.”³⁰ A próbára bocsátás alkalmazásának előfeltétele – a megrováshoz hasonlóan – a bűnösség megállapítása. A bíróság a vádlottat a bűnösséget kimondó ügyszólatározatban bocsátja próbára. A próbára bocsátás büntetés helyett alkalmazható intézkedés, így

²¹ Btk. 43. § (1) bekezdés

²² Magyar László kontra Magyarország (73593/10 sz. kérelem, 2014. május 20.), <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-144109>

²³ T.P. és A.T. kontra Magyarország (37871/14 és 73986/14 sz. kérelmek, 2016. október 4.), <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-166491>. További információért lásd a Magyar Helsinki Bizottság beadványát, amelyet 2016-ban nyújtott be az Európa Tanács Miniszteri Bizottságához: [http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD\(2016\)646E](http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD(2016)646E).

²⁴ Nagykommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez, szerkesztette: Karsai Krisztina

²⁵ Nagykommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez, szerkesztette: Karsai Krisztina

²⁶ Btk. 64. § (1) bekezdés, Nagykommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez, szerkesztette: Karsai Krisztina

²⁷ Btk. 64. § (2) bekezdés

²⁸ A megrovás legfontosabb szabályait a Btk. 64. §-a tartalmazza, ezen túl annak végrehajtásával kapcsolatban a Bv. tv. 307. §-a tartalmaz további szabályokat.

²⁹ Nagykommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez, szerkesztette: Karsai Krisztina

³⁰ Nagykommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez, szerkesztette: Karsai Krisztina

büntetés kiszabása mellett próbára bocsátás alkalmazására nincs lehetőség.³¹ Mint nevelő jellegű intézkedés, csak a törvényben meghatározott enyhébb megítélés alá tartozó cselekmények esetén alkalmazható jogkövetkezmény. „Így egyrészt a büntetés kiszabásának elhalasztására sor kerülhet a vétségek,³² valamint a háromévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő bűntettek esetén feltéve, hogy a büntetés célja a próbára bocsátással is elérhető.”³³ Ez utóbbi a bíró mérlegelésének hatáskörébe tartozik, vagyis a bíróságnak értékelnie kell a súlyosító és enyhítő körülményeket, és meg kell vizsgálnia, hogy az intézkedés alkalmazása nem kerülne-e ellentétbe a generális prevenció (a lehetséges bűncselekmény-elkövetők elrettentése az elkövetéstől) követelményével.³⁴ Nem alkalmazható a próbára bocsátás azzal szemben, aki visszaeső,³⁵ aki a bűncselekményt bünszervezetben³⁶ követte el, illetve aki a szándékos bűncselekményt a szabadságvesztésre ítéltése után, a végrehajtás befejezése előtt vagy a felfüggesztett szabadságvesztés próbaideje alatt követte el.³⁷ Ezekben az esetekben az elkövető személyében rejlő nagyobb fokú társadalomra veszélyesség miatt kizárt a próbára bocsátás alkalmazása.³⁸ A próbaidő egytől három évig terjedhet.³⁹

A **jóvátételi munka** egy ún. közösségi szankció, így annak lényege a közösség javára, ingyenesen teljesített munkavégzés. A jóvátételi munka esetében az elkövető választhatja meg, hogy a törvény által megjelölt intézmények közül melyiknél kíván a munkavégzésnek eleget tenni,⁴⁰ a munkahelyet tehát nem jelölik ki számára.⁴¹ A jóvátételi munka az elkövető választása szerint végezhető állami vagy önkormányzati fenntartású intézménynél, közhasznú civil szervezetnél, egyházi jogi személynél.⁴²

Néhány eleme ennek az intézkedési nemnek a próbára bocsátással mutat rokon vonásokat. Ezek a következők: a bíróság a jóvátételi munka előírása mellett az elkövető büntetőjogi felelősségét megállapítja, a büntetés kiszabását pedig egy évre elhalasztja.⁴³ A próbára bocsátáshoz hasonlóan önállóan, büntetés helyett alkalmazható, büntetés kiszabása mellett elrendelésére nincs lehetőség. Valamint ugyancsak nevelő jellegű intézkedés, amely csak vétségek, valamint a háromévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő bűntettek esetén alkalmazható, feltéve, hogy a büntetés célja így is elérhető.⁴⁴ A bíróság ilyenkor megállapítja az elkövető bűnösségét, és ezzel egyidejűleg halasztja el a büntetés kiszabását. A próbára bocsátással azonosak továbbá a kizáró okok, vagyis a személyi kör, amellyel szemben nincs helye jóvátételi munkának,⁴⁵ illetve az elkövető rendszeres figyelemmel kísérése érdekében mindkét intézkedés mellett elrendelhető pártfogó felügyelet.⁴⁶ A jóvátételi munka kiszabásához nem kell az elkövető hozzájárulása. Tartamát a törvény

³¹ Nagykomentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez, szerkesztette: Karsai Krisztina

³² A Btk. 5. §-a szerint a bűncselekmény büntett vagy vétség. Büntett az a szándékosan elkövetett bűncselekmény, amelyre a törvény kétévi szabadságvesztésnél súlyosabb büntetés kiszabását rendeli, minden más bűncselekmény vétség.

³³ Btk. 65. § (1) bekezdés. Nagykomentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez, szerkesztette: Karsai Krisztina

³⁴ 55/2007. BK vélemény a felnőttkorúak próbára bocsátásáról és a büntetés végrehajtásának felfüggesztéséről, Nagykomentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez, szerkesztette: Karsai Krisztina

³⁵ A Btk. 459. § (1) bekezdésének 31. pontja értelmében visszaeső a szándékos bűncselekmény elkövetője, ha korábban szándékos bűncselekmény miatt végrehajtandó szabadságvesztésre ítélték, és a büntetés kitöltésétől vagy végrehajthatósága megszűnésétől az újabb bűncselekmény elkövetéséig három év még nem telt el.

³⁶ Btk. 459. § (1) bekezdés 1. pont

³⁷ Btk. 65. § (2) bekezdés

³⁸ Nagykomentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez, szerkesztette: Karsai Krisztina

³⁹ Btk. 65. § (3) bekezdés

⁴⁰ Btk. 67. § (3) bekezdés

⁴¹ A jóvátételi munka legfontosabb szabályait a Btk. 67-68. §-ai tartalmazzák, ezen túl annak végrehajtásával kapcsolatban a Bv. tv. 309. §-a, valamint a fogva tartott személy esetében a büntetőeljárás lefolytatása, továbbá a büntetőügyekben hozott határozatok végrehajtása során a bíróságokra és egyéb szervekre háruló feladatokról szóló 9/2018. (VI. 11.) IM rendelet 64. §-a tartalmaz további szabályokat. Nagykomentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez, szerkesztette: Karsai Krisztina

⁴² Btk. 67. § (3) bekezdés

⁴³ Btk. 67. § (1) bekezdés

⁴⁴ Btk. 67. § (1) bekezdés

⁴⁵ Btk. 67. § (2) bekezdés

⁴⁶ Btk. 67. § (1) bekezdés

órákban határozza meg, annak legkisebb mértéke huszonnégy, legnagyobb mértéke százötven óra lehet.⁴⁷

2.3. Szabadságelvonással nem járó szankciók, a szabadságvesztés büntetés alternatívái

2.3.1. A szabadságelvonással járó büntetések alternatívájaként alkalmazható szankciók

Az alábbiakban azokat a büntetéseket mutatjuk be, amelyek esetében a bíróság a terheltet elítélte, azonban vele szemben nem szabadságvesztés vagy elzárás, hanem ezek helyett valamilyen más büntetést alkalmaz.

2.3.1.1. Büntetések mint alternatív szankciók

Ahogy az a korábbiakban részleteztük, a Btk. által a büntetések körében a szabadságvesztés és az elzárás büntetéseken kívül tárgyalt szankciók közül valamennyi alkalmazható szabadságvesztés, illetve elzárás büntetés helyett, ha a törvényben meghatározott feltételek fennállnak.

A **közérdekű munka** – a jóvátételi munkához hasonlóan – ún. közösségi szankció, ami ez esetben is azt jelenti, hogy alapvetően a sérelem szimbolikus jóvátétele a célja.⁴⁸ Az elítélt a köz érdekében álló munkát végez, mely a bűnismétlés megelőzését és társadalmi beilleszkedését is elősegíti.⁴⁹ A közérdekű munka önállóan, azaz a szabadságvesztés, illetve az elzárás alternatívájaként is alkalmazható jogkövetkezmény, de más büntetéssel együtt is kiszabható.⁵⁰ Kiszabásának – a jóvátételi munkához hasonlóan – nem feltétele az elkövető hozzájárulása.⁵¹ Az elítélt olyan munka végzésére kötelezhető, amelyet egészségi állapotára és képzettségére figyelemmel, előreláthatóan képes elvégezni.⁵² A közérdekű munka tartamát – a jóvátételi munkával megegyezően – órákban kell meghatározni, annak legkisebb mértéke negyvennyolc, legnagyobb mértéke háromszáztizenkettő óra.⁵³ Jelentős eltérést mutat ugyanakkor a jóvátételi munkához képest, hogy a közérdekű munka esetében az elítélt nem választhatja meg, hogy hol kívánja a munkát elvégezni, a munkahelyet kijelölik a számára. A részére meghatározott munkát az elítéltnak alapvetően hetente legalább egy napon, díjazás nélkül kell elvégeznie.⁵⁴

A **pénzbüntetés** mint büntetőjogi szankció olyan, a bíróság által megállapított összegű pénzfizetési kötelezettség, amelyet a bűncselekmény miatt elítélt az államnak fizet.⁵⁵ Önállóan, illetve más büntetéssel együtt is kiszabható, a szabadságvesztés, illetve az elzárás alternatívájaként is alkalmazható jogkövetkezmény.⁵⁶ A pénzbüntetést úgy kell kiszabni, hogy – figyelemmel a bűncselekmény tárgyi súlyára – meg kell állapítani a büntetés napi tételeinek számát (hány napig kell fizetni a pénzbüntetést), és az egy napi tételnek megfelelő összeget.⁵⁷ A napi tételek számának meghatározásakor csak a bűncselekmény objektív elemeit vizsgálja a bíró, a napi tétel összegének

⁴⁷ Btk. 67. § (4) bekezdés

⁴⁸ Barabás A. Tünde: Alternatív büntetések hatékonysága a magyar igazságszolgáltatás rendszerében (Miskolci Jogi Szemle 14. évfolyam (2019) 2. különszám 1. kötet, p. 47)

⁴⁹ Bv. tv. 280. § (1) bekezdés

⁵⁰ Ld. a Btk. fent hivatkozott 33. § (4) és (5) bekezdését. A Btk. 33. § (6) bekezdés a) és b) pontja értelmében az együttes kiszabás tekintetében kivételt képez ugyanakkor a szabadságvesztés és a kiutasítás. Nagykomentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez, szerkesztette: Karsai Krisztina

⁵¹ A Btk. indokolása

⁵² Btk. 47. § (4) bekezdés

⁵³ Btk. 47. § (1) bekezdés

⁵⁴ Btk. 47. § (2) bekezdés; A közérdekű munkára vonatkozó egyéb, illetve az annak végrehajtásával kapcsolatos legfontosabb szabályokat a Btk. 47-49. §-ai, a Bv. tv. 280-291. §-ai, a fogva tartott személy esetében a büntetőeljárás lefolytatása, továbbá a büntetőügyekben hozott határozatok végrehajtása során a bíróságokra és egyéb szervekre háruló feladatokról szóló 9/2018. (VI. 11.) IM rendelet 45-49., illetve 126-128. §-ai, valamint a Pártfogó Felügyelői Szolgálat tevékenységéről szóló 8/2013. (VI. 29.) KIM rendelet 24-37. §-ai tartalmazzák.

⁵⁵ A Btk. indokolása

⁵⁶ Ld. a Btk. fent hivatkozott 33. § (4) és (5) bekezdését. A Btk. 33. § (6) bekezdés b) és c) pontja értelmében az együttes kiszabás tekintetében kivételt képez ugyanakkor az életfogytig tartó szabadságvesztés és a kiutasítás.

⁵⁷ Btk. 50. § (1) bekezdés

megállapításakor azonban az elkövető egyéni körülményeit, azaz vagyoni, jövedelmi, személyi viszonyait és életvitelét veszi figyelembe. A pénzbüntetés legkisebb mértéke harminc, legnagyobb mértéke ötszáznegyven napi tétel. Egynapi tétel összegét legalább ezer, legfeljebb ötszázezer forintban kell meghatározni.⁵⁸ A bíróság ugyanakkor mintegy kedvezményként – az elkövető vagyoni, jövedelmi viszonyaira tekintettel – rendelkezhet a büntetés összegének legfeljebb két éven belüli havi részletekben történő megfizetéséről.⁵⁹ Pénzbüntetés kiszabásához nem szükséges az elítélt hozzájárulása. Akit haszonszerzés céljából elkövetett bűncselekmény miatt határozott ideig tartó szabadságvesztésre ítélnék, ha megfelelő jövedelme vagy vagyona van, pénzbüntetésre is kell ítélni.⁶⁰ A büntetés állami kényszerrel nem hajtható be, végrehajtására nem kerülhet sor, csakis átváltoztatására. Ha az elítélt nem fizeti meg a kiszabott pénzbüntetést vagy nem hajtja végre a közérdekű munkát, akkor a büntetést szabadságvesztés szankcióvá váltják át.⁶¹

A **foglalkozástól eltiltás** önállóan, azaz a szabadságvesztés, illetve az elzárás alternatívájaként is alkalmazható jogkövetkezmény, illetve más büntetéssel együtt is kiszabható.⁶² A foglalkozás gyakorlásától azt lehet eltiltani, aki a bűncselekményt szakképzettséget igénylő foglalkozása szabályainak megszegésével követi el, vagy foglalkozásának felhasználásával, szándékosan követi el.⁶³ Ezen túl a nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények, valamint a kiskorú veszélyeztetése bűncselekmények elkövetői esetében – a törvény által meghatározott feltételek fennállása esetén – a foglalkozástól eltiltás nem csupán a bírói mérlegelés körébe tartozó lehetőség, hanem a bíróságnak kötelezően ki kell szabnia a foglalkozástól eltiltás büntetését.⁶⁴ A foglalkozástól eltiltás határozott ideig tart, vagy végleges hatályú.⁶⁵ A határozott ideig tartó eltiltás legrövidebb tartama egy év, leghosszabb tartama tíz év. Végleges hatállyal az tiltható el, aki a foglalkozás gyakorlására alkalmatlan vagy arra méltatlan.⁶⁶ „Az alkalmatlanság leginkább egészségügyi okból kerül megállapításra, a méltatlanság pedig erkölcsi alkalmatlanságot takar, amelynél a munkakörrel kapcsolatos belső szabályok, munkaköri leírások jelenthetnek fogódzót.”⁶⁷ Kiszabásához az elkövetőnek nem kell hozzájárulnia.⁶⁸

A **járművezetéstől eltiltást** – a foglalkozástól eltiltáshoz hasonlóan – a törvény indokolása olyan jogkorlátozó büntetésként jellemzi, amely egyszerre szolgálja a társadalom védelmét és a bűnismétlés veszélyének a megelőzését.⁶⁹ Önállóan, azaz a szabadságvesztés, illetve az elzárás alternatívájaként is alkalmazható jogkövetkezmény illetve más büntetéssel együtt is kiszabható.⁷⁰ A járművezetéstől azt lehet eltiltani, aki az engedélyhez kötött járművezetés szabályainak megszegésével követi el a bűncselekményt, vagy bűncselekmények elkövetéséhez járművet használ, tehát nem kizárólag közlekedési bűncselekmények elkövetése esetén lehet helye.⁷¹ Főszabály szerint a járművezetéstől eltiltás csak lehetőség, a bíróság mérlegelésétől függően alkalmazható. Ittas járművezetés esetén azonban kötelező kiszabni a járművezetéstől eltiltást.⁷² Különös méltánylást érdemlő esetben

⁵⁸ Btk. 50. § (3) bekezdés

⁵⁹ Btk. 50. § (4) bekezdés

⁶⁰ Btk. 50§(2) A

⁶¹ Btk. 49. §, Btk. 51. §

⁶² Ld. a Btk. fent hivatkozott 33. § (4) és (5) bekezdését.

⁶³ Btk. 52. § (1) bekezdés

⁶⁴ Btk. 52. § (3), (4) bekezdés

⁶⁵ Btk. 53. § (1) bekezdés

⁶⁶ Btk. 53. § (2) bekezdés

⁶⁷ Nagykommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez, szerkesztette: Karsai Krisztina

⁶⁸ A foglalkozástól eltiltásra vonatkozó egyéb, illetve az annak végrehajtásával kapcsolatos legfontosabb szabályokat a Btk. 52-54. §-ai, a Bv. tv. 296-297. §-ai, valamint a fogva tartott személy esetében a büntetőeljárás lefolytatása, továbbá a büntetőügyekben hozott határozatok végrehajtása során a bíróságokra és egyéb szervekre háruló feladatokról szóló 9/2018. (VI. 11.) IM rendelet 57-58., illetve 129. §-ai tartalmazzák. A végleges hatályú foglalkozástól eltiltás alól a büntetés-végrehajtási bíró mentesíthet, az ezzel kapcsolatos eljárást a Bv. tv. 69/C. §-a tartalmazza.

⁶⁹ A Btk. indokolása

⁷⁰ Ld. a Btk. fent hivatkozott 33. § (4) és (5) bekezdését.

⁷¹ Btk. 55. § (1) bekezdés

⁷² Btk. 55. § (2) bekezdés, a Btk. indokolása

ugyanakkor a járművezetéstől eltiltás kötelező alkalmazása mellőzhető.⁷³ A járművezetéstől eltiltás határozott ideig tart, vagy végleges hatályú.⁷⁴ Legrövidebb tartama egy hónap, leghosszabb tartama tíz év lehet.⁷⁵ Végleges hatállyal az tiltható el, aki a járművezetésre alkalmatlan.⁷⁶ Kiszabásához az elkövetőnek nem kell hozzájárulnia.⁷⁷

A **kitiltás** büntetést a törvény úgy definiálja, hogy az abban meghatározott esetekben azt, akinek ott tartózkodása a közérdeket veszélyezteti, egy vagy több településről, illetve az ország meghatározott részéből ki lehet tiltani.⁷⁸ A kitiltás önállóan, azaz a szabadságvesztés, illetve az elzárás alternatívájaként is alkalmazható jogkövetkezmény, de más büntetéssel együtt is kiszabható.⁷⁹ A törvény a bíróság mérlegelésére bízta, hogy az elkövetőnek meghatározott helységben való tartózkodása a közérdeket veszélyezteti-e. A büntetés lényege, hogy a bíróság által meghatározott helyen a kitiltott személy nem tartózkodhat.⁸⁰ A kitiltás legrövidebb tartama egy év, leghosszabb tartama öt év lehet.⁸¹ Kiszabásához az elkövetőnek nem kell hozzájárulnia.⁸²

A **sportrendezvények látogatásától való eltiltást** – a törvény indokolása szerint – a „sposzthuliganizmus” elleni fellépésként vezette be a jogalkotó.⁸³ Önállóan, illetve más büntetéssel együtt is kiszabható, a szabadságvesztés, illetve az elzárás alternatívájaként is alkalmazható jogkövetkezmény.⁸⁴ Alkalmazásának feltétele, hogy az elkövető a bűncselekményt a sportrendezvényen való részvétel, az odamenetel, vagy az onnan történő távozás során a sportrendezvénnyel összefüggésben kövesse el. A bíróság az ítéletében határozza meg, hogy az elkövetőt mely sportszövetség által, mely sportág keretében vagy mely sportlétesítményben rendezett sportesemény látogatásától tiltja el.⁸⁵ Az eltiltás legrövidebb tartama egy év, leghosszabb tartama öt év lehet.⁸⁶ Kiszabásához az elkövetőnek nem kell hozzájárulnia.⁸⁷

A **kiutasítás** a kitiltáshoz hasonlóan a tartózkodási hely szabad megválasztásához való jogot korlátozza. A bíróságnak azt a nem magyar állampolgár elkövetőt, akinek az országban tartózkodása nem kívánatos, Magyarország területéről ki kell utasítania.⁸⁸ „Lényege, hogy az erre ítélt elkövetőnek az országot el kell hagynia, illetve tűrni köteles, hogy az ország területéről eltávolítsák, a kiutasítás tartama alatt pedig külön engedéllyel sem térhet vissza.”⁸⁹ Önállóan, azaz a szabadságvesztés, illetve az elzárás alternatívájaként is alkalmazható jogkövetkezmény, illetve más büntetéssel együtt is

⁷³ Btk. 55. § (2) bekezdés, a Btk. indokolása

⁷⁴ Btk. 56. § (1) bekezdés

⁷⁵ Btk. 56. § (3) bekezdés

⁷⁶ Btk. 56. § (5) bekezdés

⁷⁷ A járművezetéstől eltiltásra vonatkozó egyéb, illetve az annak végrehajtásával kapcsolatos legfontosabb szabályokat a Btk. 55-56. §-ai, a Bv. tv. 298. §-a, valamint a fogva tartott személy esetében a büntetőeljárás lefolytatása, továbbá a büntetőügyekben hozott határozatok végrehajtása során a bíróságokra és egyéb szervekre háruló feladatokról szóló 9/2018. (VI. 11.) IM rendelet 59-60., illetve 130. §-ai tartalmazzák. A végleges hatályú járművezetéstől eltiltás alól a büntetés-végrehajtási bíró mentesíthet, az ezzel kapcsolatos eljárást a Bv. tv. 69/C. §-a tartalmazza.

⁷⁸ Btk. 57. § (1) bekezdés

⁷⁹ Ld. a Btk. fent hivatkozott 33. § (4) és (5) bekezdését.

⁸⁰ A Btk. indokolása

⁸¹ Btk. 57. § (2) bekezdés

⁸² A kitiltásra vonatkozó egyéb, illetve az annak végrehajtásával kapcsolatos legfontosabb szabályokat a Btk. 57. §-a, a Bv. tv. 299. §-a, valamint a fogva tartott személy esetében a büntetőeljárás lefolytatása, továbbá a büntetőügyekben hozott határozatok végrehajtása során a bíróságokra és egyéb szervekre háruló feladatokról szóló 9/2018. (VI. 11.) IM rendelet 59-60. §-ai tartalmazzák.

⁸³ A Btk. indokolása

⁸⁴ Ld. a Btk. fent hivatkozott 33. § (4) és (5) bekezdését.

⁸⁵ Btk. 58. § (1) bekezdés, a Btk. indokolása

⁸⁶ Btk. 58. § (2) bekezdés

⁸⁷ A sportrendezvények látogatásától való eltiltásra vonatkozó egyéb, illetve az annak végrehajtásával kapcsolatos legfontosabb szabályokat a Btk. 58. §-a, a Bv. tv. 300. §-a, valamint a fogva tartott személy esetében a büntetőeljárás lefolytatása, továbbá a büntetőügyekben hozott határozatok végrehajtása során a bíróságokra és egyéb szervekre háruló feladatokról szóló 9/2018. (VI. 11.) IM rendelet 59-60. §-ai tartalmazzák.

⁸⁸ Btk. 59. § (1) bekezdés

⁸⁹ Nagykommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez, szerkesztette: Karsai Krisztina

kiszabható.⁹⁰ „Kiutasítás csak nem magyar állampolgár elkövetővel szemben alkalmazható.”⁹¹ A kiutasítás büntetés alkalmazhatóságát és tartamát a bűncselekmény jellege és súlya, az elkövető magyarországi tartózkodásának jogcíme, személyi és családi körülményei, illetve az esetlegesen kiszabott egyéb büntetés mértéke is befolyásolják. A törvény a szerint differenciál a külföldiek között, hogy milyen szoros a Magyarországhoz való kötődésük: a szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkeznek (azaz EU állampolgár vagy annak családtagja), vagy Magyarország területén letelepedettként, vagy bevándoroltként tartózkodási joggal rendelkeznek. A menedékjogot élvező személy – mivel magyar állampolgárokkal egyező megítélés alá esik – nem utasítható ki.⁹² A kiutasítás határozott ideig tart, vagy végleges hatályú.⁹³ A határozott ideig tartó kiutasítás legrövidebb tartama egy év, leghosszabb tartama tíz év lehet.⁹⁴ Végleges hatállyal csak az utasítható ki, akit tízévi, vagy azt meghaladó tartamú szabadságvesztésre ítélnék és az országban tartózkodása a közbiztonságot jelentősen veszélyeztetné. EU állampolgár vagy családtagja végleges hatállyal nem utasítható ki.⁹⁵ Kiszabásához az elkövetőnek nem kell hozzájárulnia.⁹⁶

2.3.1.2. A szabadságvesztés büntetés kötelező alkalmazásának esetei

Azon bűncselekmények esetében, amelyekben a jogalkotó a büntetési tételkeretet a „től-ig” logika szerint határozza meg, vagyis például a bíróságnak lényegében kötelező szabadságvesztést kiszabnia, a szabályt pl. a büntetés enyhítése körében alkalmazható ún. „kétszeres leszállás” áttörheti.⁹⁷ Vagyis azoknak a bűnsegédnek minősülő⁹⁸ elkövetőknek az esetében, akiknek a cselekménye kísérleti szakban⁹⁹ maradt, a törvény vonatkozó rendelkezései alapján a bíróságnak akár arra is lehetősége van, hogy szabadságvesztés helyett valamilyen alternatív szankciót alkalmazzon.¹⁰⁰

Bizonyos esetekben a Btk. nem ad lehetőséget a szabadságvesztés büntetés helyett alternatív szankció alkalmazására. Ebben a körben mindenekelőtt az erőszakos többszörös visszaeső bűnelkövetőket kell megemlíteni.¹⁰¹ E bűnelkövetők esetében akkor is szabadságvesztést kell alkalmazni, ha a bűncselekmény büntetési tételének alsó határa nem éri el az egy év szabadságvesztést.¹⁰² Ezzel összefüggésben említhető továbbá az a szabály is, amely szerint az erőszakos többszörös visszaeső esetén annál a bűncselekménynél, amely az erőszakos többszörös visszaesőkénti minősítést megalapozza a büntetési tétel felső határa szabadságvesztés esetén a kétszeresére emelkedik. Ha pedig a büntetési tétel így felemelt felső határa a húsz évet meghaladná, vagy a törvény szerint a

⁹⁰ Ld. a Btk. fent hivatkozott 33. § (4) és (5) bekezdését. A Btk. 33. § (6) bekezdés b) pontjában foglalt korlátozásra tekintettel ugyanakkor a kiutasítás sem közérdekű munkával, sem pénzbüntetéssel együtt nem járhat.

⁹¹ Nagykommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez, szerkesztette: Karsai Krisztina

⁹² Btk. 59. §, a Btk. indokolása

⁹³ Btk. 60. § (1) bekezdés

⁹⁴ Btk. 60. § (2) bekezdés

⁹⁵ Btk. 60. § (3) bekezdés

⁹⁶ A kiutasításra vonatkozó egyéb, illetve az annak végrehajtásával kapcsolatos legfontosabb szabályokat a Btk. 59-60. §-ai, a Bv. tv. 301. §-a, valamint a fogva tartott személy esetében a büntetőeljárás lefolytatása, továbbá a büntetőügyekben hozott határozatok végrehajtása során a bíróságokra és egyéb szervekre háruló feladatokról szóló 9/2018. (VI. 11.) IM rendelet 61. és 131. §-ai tartalmazzák. A kiutasítás végrehajthatósága kizártságának megállapítására irányuló eljárást a Bv. tv. 67. §-a szabályozza és annak lefolytatása a büntetés-végrehajtási bíró hatáskörébe tartozik. A végleges hatályú kiutasítás alól szintén a büntetés-végrehajtási bíró mentesíthet, az ezzel kapcsolatos eljárást a Bv. tv. 69/C. §-a szabályozza.

⁹⁷ A büntetés enyhítésének lehetőségeiről a 3. pontban írunk részletesebben.

⁹⁸ A Btk. 14. § (2) bekezdése értelmében bűnsegéd az, aki bűncselekmény elkövetéséhez másnak szándékosan segítséget nyújt.

⁹⁹ A Btk. 10. § (1) bekezdése alapján kísérlet miatt büntetendő, aki a szándékos bűncselekmény elkövetését megkezdi, de nem fejezi be. A 10. §(2) bekezdése szerint a kísérletre a befejezett bűncselekmény büntetési tételét kell alkalmazni.

¹⁰⁰ Btk. 82.§

¹⁰¹ A Btk. 459. § (31) bekezdésének c) pontja értelmében erőszakos többszörös visszaeső az a többszörös visszaeső, aki mindhárom alkalommal személy elleni erőszakos bűncselekményt követ el. A 459. § (31) bekezdésének b) pontja szerint pedig többszörös visszaeső az, akit a szándékos bűncselekmény elkövetését megelőzően visszaesőként végrehajtható szabadságvesztésre ítélték, és az utolsó büntetés kitöltésétől vagy végrehajthatósága megszűnésétől a szabadságvesztéssel fenyegetett újabb bűncselekmény elkövetéséig három év még nem telt el.

¹⁰² Btk. 90. § (1) bekezdés

bűncselekmény életfogytig tartó szabadságvesztéssel is büntethető, az elkövetővel szemben életfogytig tartó szabadságvesztést kell kiszabni.¹⁰³

2.3.1.3. A szabadságvesztés végrehajtásának felfüggesztése

A szabadságvesztés végrehajtásának felfüggesztése esetében a bíróság az elkövető bűnösségét megállapította, őt szabadságvesztés büntetésre ítélte, azonban a büntetés letöltésének, illetve végrehajtásának megkezdése előtt, vagy pedig a szabadságvesztés büntetés adott tartamának kitöltését követően – bizonyos törvényben meghatározott feltételek fennállása esetén – az elkövető számára lehetővé teszi, hogy a büntetését, vagy annak fennmaradó részét ne a szabadságától megfosztva töltsse. „Amennyiben az elítélt a próbaidőt kiállta, a kiszabott büntetést nem fogják végrehajtani, míg ellenkező esetben a felfüggesztett büntetés végrehajtását kell elrendelni.”¹⁰⁴

„A hatályos magyar Btk.-ban egyetlen büntetési nem, a szabadságvesztés végrehajtása függeszthető fel próbaidőre.”¹⁰⁵ Tanulmányunkban azért vesszük sorra ennek a jogintézménynek a legfontosabb jellemzőit, mivel a végrehajtásában felfüggesztett szabadságvesztés is gyakorlatilag a szabadságelvonással nem járó büntetések közé tartozik. Ebben az esetben a bíróság ugyan kiszab az elkövetővel szemben szabadságvesztés büntetést, a végrehajtás felfüggesztése azonban „puhítja” a szabadságelvonással járó szankciót.

A törvényi szabályozás szerint a végrehajtás felfüggesztésére általános szabályként a két évet meg nem haladó tartamú szabadságvesztés esetén van lehetőség.¹⁰⁶ „A felfüggesztés mérlegeléstől függő feltétele, hogy a bíróság szerint alaposan feltehető, hogy a büntetés célja annak végrehajtása nélkül is elérhető.”¹⁰⁷ Ennek kapcsán elsősorban az elkövető személyi körülményeire (például alkalmoszerű elkövetés, büntetlen előélet) kell figyelemmel lenni.¹⁰⁸ A felfüggesztés próbaideje egy évtől öt évig terjedhet. A próbaidő tartama a kiszabott szabadságvesztés időtartamánál rövidebb nem lehet.¹⁰⁹ A büntetés végrehajtása nem függeszthető fel, ha az elkövető többszörös visszaeső, ha a bűncselekményt bünszervezetben követte el, továbbá szintén kizáró ok, ha az elkövető szándékos bűncselekményt követett el egy korábbi szabadságvesztés végrehajtásának befejezése előtt vagy a felfüggesztés próbaideje alatt.¹¹⁰ A bíróság mérlegelésétől függően a szabadságvesztés végrehajtásának felfüggesztésével egyidejűleg az elkövető pártfogó felügyelet alá helyezhető. Kötelező a pártfogó felügyelet kiszabása, ha a felfüggesztett szabadságvesztésre ítélt elkövető visszaeső.¹¹¹ Ha az elkövető a pártfogó felügyelet magatartási szabályait súlyosan megszegi, a felfüggesztett szabadságvesztést végre kell hajtani¹¹² – ennek elrendelése a büntetés-végrehajtási bíróságnak (a továbbiakban: bv. bíróságnak) hatáskörébe tartozik.¹¹³ Végre kell hajtani a felfüggesztett szabadságvesztés büntetést akkor is, ha az elkövetőt a próbaidő alatt elkövetett bűncselekmény miatt végrehajtandó szabadságvesztésre ítélik.¹¹⁴

¹⁰³ A Btk.-nak a köznyelvben „három csapás”-ként elnevezett 90. § (2) bekezdése

¹⁰⁴ Nagykomentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez, szerkesztette: Karsai Krisztina

¹⁰⁵ Nagykomentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez, szerkesztette: Karsai Krisztina

¹⁰⁶ Nagykomentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez, szerkesztette: Karsai Krisztina

¹⁰⁷ Nagykomentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez, szerkesztette: Karsai Krisztina

¹⁰⁸ Btk. 85. § (1) bekezdés. Nagykomentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez, szerkesztette: Karsai Krisztina

¹⁰⁹ Btk. 85. § (2) bekezdés. Az egy évtől öt évig terjedő próbaidőtől eltérést a Btk. 86. § (2), (3) és (4) bekezdése enged.

¹¹⁰ Btk. 86. § (1) bekezdés

¹¹¹ Btk. 86. § (6) bekezdés

¹¹² Btk. 87. § c) pont

¹¹³ A próbaidőre felfüggesztett szabadságvesztés végrehajtásának elrendelésével kapcsolatos büntetés-végrehajtási bírósági eljárást a Bv. tv. 61/E. §-a, valamint a fogva tartott személy esetében a büntetőeljárás lefolytatása, továbbá a büntetőügyekben hozott határozatok végrehajtása során a bíróságokra és egyéb szervekre háruló feladatokról szóló 9/2018. (VI. 11.) IM rendelet 121/A. §-a szabályozza.

¹¹⁴ Btk. 87. § b) pont. A felfüggesztett szabadságvesztés végrehajtását eredményező további okokat a Btk. 87. § a) és d) pontja tartalmazza.; A szabadság végrehajtása felfüggesztésének teljes szabályozását a Btk. 85-88. §-ai tartalmazzák.

2.3.2. A mellékbüntetés

Ahogy arra már bevezetésként is utaltunk, a Btk. a büntetések és az intézkedések mellett a *mellékbüntetés* fogalmát is ismeri. A magyar jogkövetkezmenyi rendszer egyetlen mellékbüntetést szabályoz, a *közügyektől eltiltást*,¹¹⁵ amely azonban a szabadságvesztés büntetés kiszabásához kapcsolódik, tehát önállóan nem alkalmazható, vagyis nem lehet a szabadságelvonással járó büntetések alternatívája.¹¹⁶ A közügyek gyakorlásától (többek között a választójog gyakorlásától, hivatalos személyként való megjelenéstől, katonai rendfokozattól, hatósági eljárásban védőként vagy a védelem képviselőjeként való megjelenéstől) el kell tiltani azt, akit szándékos bűncselekmény elkövetése miatt végrehajtandó szabadságvesztésre ítélnék, és méltatlan arra, hogy azok gyakorlásában részt vegyen. A közügyektől eltiltás határozott ideig tart, legrövidebb tartama egy év, leghosszabb tartama tíz év.

2.3.3. A pártfogó felügyelet mint speciális intézkedés

A *pártfogó felügyelet* (részletesen lásd: 2.5.2.) mint a Btk. által nevesített intézkedési nem a feltételes szabadsághoz, a próbára bocsátás próbaidejéhez, a jóvátételi munka előírásához, valamint a szabadságvesztés felfüggesztésének próbaidejéhez kapcsolódhat.¹¹⁷ A Btk. által tárgyalt többi intézkedéshez képest annyiban speciális, hogy ez az egyetlen, amely önmagában nem alkalmazható, a kiutasítást kivéve¹¹⁸ bármely büntetés vagy intézkedés mellett rendelhető el.¹¹⁹

2.3.4. Szabadságelvonással nem járó, de a szabadságvesztés alternatívájaként nem alkalmazható szankciók

A teljesség kedvéért fontos megjegyezni, hogy a Btk. a kutatás tárgyához szorosan kapcsolódó intézkedéseken – mint a megrovás, a próbára bocsátás, a jóvátételi munka, valamint a pártfogó felügyelet – túl nevesít olyan intézkedéseket is, amelyek önállóan nem szabhatók ki, azaz nem lehetnek alternatívái a szabadságvesztés büntetésnek, azonban szabadságvesztéssel nem járó szankciónak (*non-custodial sanctions*) minősülnek. E jogintézmények részletes ismertetése és tárgyalása túlmutat jelen tanulmány keretein, ezért az alábbiakban csupán röviden összefoglaljuk ezek lényegét.¹²⁰

Ilyen az *elkobzás*.¹²¹ A törvény értelmében el kell kobozni azt a dolgot, amelyet a bűncselekmény elkövetéséhez eszközül használtak, vagy arra szántak; amely bűncselekmény elkövetése útján jött létre; amelyre a bűncselekményt elkövették, vagy amit a bűncselekmény befejezését követően e dolog elszállítása céljából használtak; amelynek birtoklása a közbiztonságot veszélyeztet, vagy jogszabályba ütközik; illetve el kell kobozni azt a sajtóterméket, amelyben a bűncselekmény megvalósul.¹²² Az elkobzást akkor is el kell rendelni, ha az elkövető gyermekkor vagy kóros elmeállapot miatt nem büntethető, továbbá ha az elkövetőt megrovásban részesítették.¹²³

„A *vagyonelkobzás* lényege a bűncselekmény elkövetéséből származó javak elvonásában, azaz a bűncselekmény elkövetése előtti vagyoni helyzet visszaállításában áll, ezáltal nem érinti az elkövető jogszerűen szerzett vagyonát. Ezen intézkedés célja tehát azon vagyon elvonása, amely

¹¹⁵ A Btk. 61. § (1) bekezdése értelmében a közügyek gyakorlásától el kell tiltani azt, akit szándékos bűncselekmény elkövetése miatt végrehajtandó szabadságvesztésre ítélnék, és méltatlan arra, hogy azok gyakorlásában részt vegyen.

¹¹⁶ Nagykommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez, szerkesztette: Karsai Krisztina

¹¹⁷ Btk. 69. § (1) bekezdés b)-e) pont

¹¹⁸ Egyetlen kivétel a kiutasítás, amely mellett nem rendelhető el pártfogó felügyelet. Btk. 63. § (3) bekezdés

¹¹⁹ A teljesség kedvéért feltétlenül utalunk arra, hogy a pártfogó felügyelettel mint intézkedéssel kapcsolatos alapvető szabályokat a Btk. 69-71. §-a, az annak végrehajtásával kapcsolatos alapvető szabályokat a Bv. tv. 310-314. §-ai tartalmazzák. További lényeges részletszabályokat tartalmaz továbbá a Pártfogó Felügyelői Szolgálat tevékenységéről szóló 8/2013. (VI. 29.) KIM rendelet 38-51. §-a.

¹²⁰ Továbbá mindezekre tekintettel ezen intézkedések kapcsán a 4. cím alatt azok végrehajtásának ismertetésétől is eltekintünk.

¹²¹ A Btk. indokolása

¹²² Btk. 72. § (1), (2) bekezdés

¹²³ Btk. 72. § (4) bekezdés a), b) pont. Az elkobzásra vonatkozó részletes szabályozást a Btk. 72-73. §-ai tartalmazzák.

bűncselekményből ered, azaz törvénytelen, illetve törvényes volt ugyan, de amellyel a bűncselekmény elkövetését támogatták.”¹²⁴ A vagyonekobzást szintén el kell rendelni azokban az esetekben is, ha az elkövető gyermekkor vagy kóros elmeállapot miatt nem büntethető, továbbá ha az elkövetőt megrovásban részesítették.¹²⁵

Az **elektronikus adat végleges hozzáférhetetlenné tétele** bevezetésének indoka, hogy azon bűncselekményeket, amelyek a számítástechnikai hálózaton való közzététellel valósulnak meg, a hatályos Btk. büntetni rendeli (ilyen például a tiltott pornográf felvétellel visszaélés). A törvény lehetővé teszi azoknak az elektronikus hírközlő hálózaton közzétett adatoknak a hozzáférhetetlenné tételét, amelyek bűncselekményt valósítanak meg, illetve amelyeket bűncselekmény elkövetéséhez eszközül használtak. Akárcsak az elkobzás esetén, a törvény rendelkezik arról, hogy az elektronikus hírközlő hálózaton közzétett adatoknak a hozzáférhetetlenné tételét akkor is el kell rendelni, ha az elkövető gyermekkor vagy kóros elmeállapot miatt nem büntethető, illetve, ha megrovásban részesítették.¹²⁶

A **kényszergyógykezelés** a beszámíthatatlan állapotban elkövetett büntetendő cselekményhez fűzött jogkövetkezmény, amely elsősorban a társadalom védelmét szolgálja. A kényszergyógykezelés elrendelésének négy feltétele van: az elkövetett cselekmény személy elleni erőszakos vagy közveszélyt okozó jellege, az elkövető büntethetősége kóros elmeállapota miatt kizárt, megalapozottan attól kell tartani, hogy az elkövető hasonló cselekményt fog elkövetni, az elkövető büntethetősége esetén a bíróság egyévi szabadságvesztésnél súlyosabb büntetést szabna ki. A törvény rendelkezése értelmében a kényszergyógykezelés határozatlan tartamú intézkedés, amely akkor szűnik meg, ha a félévenként esedékes bírói felülvizsgálat értelmében annak szükségessége már nem áll fenn.¹²⁷

2.4. A büntetés kiszabására és az alternatív szankciók alkalmazására vonatkozó rendelkezések

A Btk. meghatározása szerint a **büntetés célja** a társadalom védelme érdekében annak megelőzése, hogy akár az elkövető, akár más bűncselekményt kövessen el.¹²⁸ Ennek alapján a büntetés célja a társadalom védelme, amelynek egyik oldala az egyéni, a másik az általános bűnmegelőzés. Az egyéni megelőzés azt jelenti, hogy a büntetésnek alkalmasnak kell lennie arra, hogy az elkövetőt újabb bűncselekmény elkövetésétől visszatartsa. E cél elérése érdekében a büntetéssel szemben támasztott legfontosabb követelmény az arányosság elve. Ezen túl azonban a büntetésnek azt a célt is szolgálnia kell, hogy másokat is visszatartsa a bűnelkövetéstől.¹²⁹

A Btk. a **büntetés kiszabásának elvei** körében alapvetően azt rögzíti, hogy a büntetést a törvényben meghatározott keretek között, céljának szem előtt tartásával úgy kell kiszabni, hogy az igazodjon a bűncselekmény tárgyi súlyához, a bűnösség fokához, az elkövető társadalomra veszélyességéhez, valamint az egyéb enyhítő és súlyosító körülményekhez.¹³⁰ Amint arra az Alkotmánybíróság is rámutatott: a „Btk. büntetési rendszerében a szankció meghatározásának joga megoszlik a jogalkotó és a jogalkalmazó között.”¹³¹ Vagyis, a bíróság a törvény által meghatározott büntetési minimum és maximum keretei között, a konkrét eset körülményeire tekintettel határozza meg a büntetés nemét és mértékét. A törvény szerint tehát főszabályként a büntetést az abban meghatározott keretek között az enyhítő és súlyosító körülmények figyelembevételével kell kiszabni.¹³² A súlyosító és enyhítő

¹²⁴ Nagykomentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez, szerkesztette: Karsai Krisztina

¹²⁵ Btk. 75. § (2) bekezdés a), b) pont. Nagykomentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez, szerkesztette: Karsai Krisztina. A vagyonekobzásra vonatkozó részletes szabályokat a Btk. 74-76. §-ai tartalmazzák.

¹²⁶ Btk. 77. §, a Btk. indokolása

¹²⁷ Btk. 78. §, a Btk. indokolása

¹²⁸ Btk. 79. §

¹²⁹ A Btk. indokolása

¹³⁰ Btk. 80. § (1) bekezdés

¹³¹ 13/2002. (III. 20.) AB határozat

¹³² A Btk. indokolása

körülmények között a Btk. csupán példálózó jelleggel említi a bűncselekmény tárgyi súlyát,¹³³ a bűnösség fokát,¹³⁴ illetve az elkövető társadalomra veszélyességét, ami azt jelenti, hogy figyelemmel kell lenni ezeken túlmenően egyéb enyhítő, valamint súlyosító körülményekre is. Ezek kimerítő felsorolása azonban lehetetlen, mivel e tényezők köre állandóan változhat, másrésről pedig ugyanaz a körülmény enyhítő, míg eltérő helyzetben súlyosító, illetve közömbös tényező is lehet.¹³⁵ Az ítélkezési gyakorlat egységesítése érdekében ugyanakkor e körben a Kúria Büntető kollégiumának 56/2007. számú véleménye a büntetéskiszabás során értékelhető tényezőkről¹³⁶ nyújt egyfajta iránymutatást.¹³⁷ Az elkövető személyével kapcsolatosan enyhítő körülményként szerepelnek a sérülékenységek különböző formái, az idős kor, az elkövető alacsony műveltsége, iskolázatlansága, beszámítási képességének korlátozottsága, betegsége, jelentős mérvű rokkantsága, valamint a büntetlen előélet, a méltányolható okból történő elkövetés és az önfeljelentés. A vagyon elleni bűncselekmények esetében enyhítő körülmény lehet az elkövető önhibáján kívül fennálló nehéz anyagi helyzete, különösen akkor, ha a nehéz körülmények vezettek a bűncselekmény elkövetéséhez. Súlyosító körülménynek tekinthető ugyanakkor a bűncselekmények elszaporodottsága, a folytatólágosság, a társas bűnelkövetési alakzatokban történő elkövetés, több bűncselekmény elkövetése, az értékhatár felső határához közeli elkövetés.¹³⁸

A büntetés kiszabásával kapcsolatban fontos szót ejteni a Btk.-nak a büntetés enyhítését lehetővé tévő rendelkezéseiről is.¹³⁹ Ezek alapján a büntetési tételnél enyhébb büntetés szabható ki, ha annak legkisebb mértéke a büntetés kiszabásának elveire figyelemmel túl szigorú lenne.¹⁴⁰

Az enyhítő szakasz alapján, ha a büntetési tétel alsó határa

- tízévi szabadságvesztés, ehelyett legkevesebb ötévi,
- ötévi szabadságvesztés, ehelyett legkevesebb kétévi,
- kétévi szabadságvesztés, ehelyett legkevesebb egyévi,
- egyévi szabadságvesztés, ehelyett rövidebb tartamú szabadságvesztést lehet kiszabni.¹⁴¹

Amikor a büntetési tétel alsó határa egyévi szabadságvesztés, a törvény lehetőséget ad arra is, hogy helyette a bíróság elzárást, közérdekű munkát, vagy pénzbüntetést (vagy ezek kombinációját) szabjon ki.¹⁴²

Amennyiben a cselekmény csak kísérletként valósult meg, vagy az elkövető csak bűnsegédként vett részt a cselekmény megvalósításában és még a fentiek szerint kiszabható büntetés is túl szigorú lenne, – ahogyan arra már az előzőekben is utaltunk – lehetőség van arra, hogy a bíróság ún. kétszeres leszállást alkalmazzon.¹⁴³ A kétszeres leszállás önmagában nagyon komoly enyhítést eredményez, amely általában meglehetősen kedvező helyzetbe hozza a terheltet, ezért a gyakorlatban kiemelt

¹³³ A Btk. indokolása szerint, amikor a törvény a büntetés kiszabásának elvei körében a bűncselekmény tárgyi súlyáról szól, akkor ez alatt nem a bűncselekmény – a jogalkotó által már értékelt és a különös részi tételkeretben megjelenített – absztrakt tárgyi súlyát, hanem az elkövetett bűncselekmény konkrét súlyosságát érti.

¹³⁴ A Btk. indokolása szerint a bűnösség foka a tethhez fűződő pszichikus viszony intenzitását jelenti, amelyre elsősorban az elkövetés módjából, eszközéből, módszeréből lehet következtetni. A törvény kommentárja ehhez hozzáteszi, hogy a bűnösség foka szempontjából szintén jelentőséghez juthatnak a több elemből felépülő fogalom fogalmi összetevői, így a szándékosság és a gondatlanság mellett a megfelelő életkor, a beszámítási képesség és az elvárhatóság is (Nagykommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez, szerkesztette: Karsai Krisztina).

¹³⁵ Nagykommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez, szerkesztette: Karsai Krisztina

¹³⁶ A Kúria Büntető kollégiumának 56/2007. számú véleménye a büntetéskiszabás során értékelhető tényezőkről. A hivatkozott BK véleményen túl az ítélkező bíróság természetesen figyelembe vehet például egyéb releváns bírósági jogegységi határozatokat vagy egyedi ügyekben hozott korábbi bírósági döntéseket is.

¹³⁷ Nagykommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez, szerkesztette: Karsai Krisztina

¹³⁸ 56/2007. BK vélemény és Nagykommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez, szerkesztette:

Karsai Krisztina

¹³⁹ Btk. 82. §

¹⁴⁰ Btk. 82. § (1) bekezdés

¹⁴¹ Btk. 82. § (2) bekezdés

¹⁴² Btk. 82. § (3) bekezdés

¹⁴³ Btk. 82. § (4) bekezdés

jelentőséggel bír. Végül pedig, amennyiben a törvény korlátlan enyhítést enged, bármely büntetési nem legkisebb mértéke is kiszabható.¹⁴⁴

A büntetőeljárás során a bíróság egy időben dönt a terhelt büntetőjogi felelősségéről és a büntetőjogi következményekről.¹⁴⁵ Abban az esetben, ha a bíróság szabadságvesztést szab ki, egyidejűleg dönt arról is, hogy az elítéltnak a büntetését le kell-e töltenie vagy pedig a szabadságvesztés végrehajtását – a korábban kifejtettek szerint – próbaidőre felfüggeszti. A bíróságnak az ítéletét meg kell indokolnia, az indokolásnak a döntés alapjául szolgáló jelentős tényeket és körülményeket, valamint a határozat alapjául szolgáló jogszabályokat is tartalmaznia kell.¹⁴⁶ Az előzőekben leírtakból következik, hogy a terhelt büntetőjogi felelősségét és a büntetőjogi következményt megállapító, azaz a büntetést kiszabó bíró ugyanaz a személy. Ezzel összefüggésben ugyanakkor megjegyezzük, hogy egyes, az alternatív szankciók körébe tartozó jogintézmények esetében a bv. bíró is gyakorol fontos hatásköröket.¹⁴⁷ A bv. bíró nem azonos a vádlott büntetőjogi felelőssége, illetve a büntetés kiszabásának a tárgyában döntő bíróval. A bv. bíró kifejezetten a büntetések és intézkedések végrehajtása során a bíróságokra háruló feladatok ellátásáért felelős törvényszéki bíró.¹⁴⁸

A bíróság – büntetőjogi felelősséget megállapító és büntetést kiszabó – ügydöntő határozatával szemben az általános szabályok szerint fellebbezésnek van helye.¹⁴⁹ Az elsőfokú bíróság ítélete ellen fellebbezésre jogosult a vádlott, az ügyész és a védő is.¹⁵⁰ A fellebbezés az ítélet bármely rendelkezése és az indokolása ellen is előterjeszthető.¹⁵¹ Ezen túl pedig fellebbezésnek van helye kizárólag a kiszabott büntetés vagy az alkalmazott intézkedés neme és mértéke vagy tartama ellen is.¹⁵²

2.5. Az alternatív szankciók végrehajtása és ellenőrzése

2.5.1. Az alternatív büntetések végrehajtása és ellenőrzése

A **közérdekű munka** végrehajtásáról a pártfogó felügyelői szolgálat gondoskodik.¹⁵³ E körben a pártfogó felügyelő feladata a büntetés végrehajtásának helyéül szolgáló munkáltatók felkutatása, a munkahely kijelölése, a büntetés letöltésének szervezése és koordinálása, valamint a végrehajtás folyamatos ellenőrzése,¹⁵⁴ amelynek keretében rendszeresen vizsgálja, hogy az elítélt a közérdekű munka végrehajtásával összefüggő kötelezettségeinek eleget tesz-e.^{155, 156} 2021. január 1. óta a Bv. tv. egyértelműen fogalmaz azt illetően, hogy ha nincs kijelölhető munkahely a közérdekű munka elvégzésére, az elítélt lakcíme, illetve tényleges tartózkodási helye szerint illetékes önkormányzat

¹⁴⁴ Btk. 82. § (5) bekezdés

¹⁴⁵ A Be. a bírósági eljárás általános szabályai között szereplő 456. § (1) bekezdése szerint a bíróság jogerős ügydöntő határozata végleges, mindenre kötelező döntést tartalmaz a vádról, illetve a terhelt büntetőjogi felelősségéről, a büntetőjogi következményekről vagy ezek hiányáról.

¹⁴⁶ Be. 451. § (5) bekezdés

¹⁴⁷ Például a feltételes szabadságra bocsátás kizártságának megállapítása (Bv. tv. 55. §); a feltételes szabadságra bocsátásra irányuló eljárás lefolytatása és a feltételes szabadságra bocsátásról való döntés (Bv. tv. 57-60. §); a feltételes szabadság megszüntetésére irányuló eljárás (Bv. tv. 61. §), a reintegrációs őrizet elrendelése és megszüntetése, valamint a reintegrációs őrizetben lévő elítélt feltételes szabadságra bocsátására vonatkozó eljárás (Bv. tv. 61/A-61/D. §); a próbaidőre felfüggesztett szabadságvesztés végrehajtásának elrendelése (Bv. tv. 61/E. §) tekintetében.

¹⁴⁸ Bv. tv. 47. §(1) bekezdés. A büntetés-végrehajtási bíró eljárására vonatkozó szabályokat a Bv. tv. 50-75/S. §-ai tartalmazzák.

¹⁴⁹ Be. 579. § (1) Az elsőfokú bíróság ügydöntő határozata ellen fellebbezésnek van helye a másodfokú bírósághoz.

¹⁵⁰ Be. 581. § a) – c) pont. A további fellebbezésre jogosultak körét az 581. § d) – g) pontjai sorolják fel.

¹⁵¹ Be. 583. § (2) bekezdés

¹⁵² Be. 583. § (3) bekezdés a) pont

¹⁵³ Bv. tv. 280. § (2) bekezdés

¹⁵⁴ <https://igazsagugyiinformaciok.kormany.hu/partfogo-felugyeloi-szolgalat>

¹⁵⁵ Bv. tv. 287. § (1) bekezdés

¹⁵⁶ A közérdekű munkára vonatkozó egyéb, illetve az annak végrehajtásával kapcsolatos legfontosabb szabályokat a Btk. 47-49. §-ai, a Bv. tv. 280-291. §-ai, a fogva tartott személy esetében a büntetőeljárás lefolytatása, továbbá a büntetőügyekben hozott határozatok végrehajtása során a bíróságokra és egyéb szervekre háruló feladatokról szóló 9/2018. (VI. 11.) IM rendelet 45–49., illetve 126-128. §-ai, valamint a Pártfogó Felügyelői Szolgálat tevékenységéről szóló 8/2013. (VI. 29.) KIM rendelet 24-37. §-ai tartalmazzák.

köteles a közérdekű munkavégzés helyét biztosítani.¹⁵⁷ A kijelölt munkahellyel a közérdekű munka idejére nem létesül munkaviszony, az elítélt a munkát büntetés-végrehajtási jogviszony keretében végzi – fizetés nem jár érte, és nem számít bele a nyugdíjjogosultságkor tekintetbe vett szolgálati időbe.¹⁵⁸ A közérdekű munka végrehajtása során a napi munkaidő legalább négy óra, legfeljebb tizenkét óra. Heti időtartama legalább négy óra, de a negyvennyolc órát nem haladhatja meg.¹⁵⁹ Ha az elítélt a számára előírt közérdekű munkát két éven belül, önhibájából nem végzi el,¹⁶⁰ a közérdekű munkát vagy annak hátralévő részét szabadságvesztésre kell átváltoztatni, amelyet büntetés-végrehajtási intézetben, fogház fokozatban kell végrehajtani.¹⁶¹ Négy óra közérdekű munkának egy napi szabadságvesztés felel meg.¹⁶² A közérdekű munka szabadságvesztésre történő átváltoztatását (miután a pártfogó felügyelő erről jelentést készített, valamint a közérdekű munka szabadságvesztésre való átváltoztatásának indítványozására javaslatot tett és azt az ügyésznek megküldte)¹⁶³ és a közérdekű munka végrehajthatósága megszűnésének megállapításával¹⁶⁴ kapcsolatos eljárást¹⁶⁵ – a bv. bíró folytatja le.

Ha az elítélt a **pénzbüntetést** nem fizeti meg, illetve részletfizetés engedélyezése esetén egyhavi részlet megfizetését elmulasztja, a büntetést vagy annak meg nem fizetett részét szabadságvesztésre kell átváltoztatni.¹⁶⁶ Ha például a pénzbüntetést nem végrehajtandó szabadságvesztés mellett szabták ki, a pénzbüntetés helyébe lépő szabadságvesztést – az átváltoztatott közérdekű munkához hasonlóan – szintén fogház fokozatban kell végrehajtani. Ha a pénzbüntetést végrehajtandó szabadságvesztés mellett szabták ki, vagy a felfüggesztett szabadságvesztés végrehajtását elrendelték, a pénzbüntetés helyébe lépő szabadságvesztés végrehajtási fokozatára a végrehajtandó szabadságvesztés fokozata az irányadó. (Egyéb esetekben a pénzbüntetés helyébe lépő szabadságvesztést fogház fokozatban kell végrehajtani)¹⁶⁷. A pénzbüntetés szabadságvesztésre történő átváltoztatásával, valamint a pénzbüntetés végrehajthatósága megszűnésének megállapításával¹⁶⁸ kapcsolatos eljárást¹⁶⁹ a bv. bíró folytatja le. Mivel a pénzbüntetést a törvényszék gazdasági hivatala hajtja végre,¹⁷⁰ a gyakorlatban tipikusan hivatalból értesül a bíróság a büntetés meg nem fizetéséről azáltal, hogy a gazdasági hivatalhoz nem érkezik be az összeg. A bv. bírót a gazdasági hivatal keresi meg és hívja fel a pénzbüntetés szabadságvesztésre átváltoztatására.¹⁷¹ A meg nem fizetett pénzbüntetés helyébe lépő szabadságvesztést úgy kell megállapítani, hogy egy napi tétel helyébe egy napi szabadságvesztés lép.¹⁷² Lényeges, hogy a pénzbüntetés akkor is megfizethető, ha azt a bíróság már átváltoztatta szabadságvesztésre.¹⁷³ Ezen esetben a szabadságvesztés nem hajtható végre. Ha a pénzbüntetést a szabadságvesztés végrehajtása alatt fizetik meg, a befizetés igazolását követően az elítéltet azonnal szabadon kell bocsátani. A pénzbüntetés részben is megfizethető, ezen esetben a szabadságvesztésnek csak az a része hajtható végre, amely a meg nem fizetett pénzbüntetésnek felel meg.¹⁷⁴

¹⁵⁷ Bv. tv. 280. § (2) bekezdés, valamint a Bv. tv. indokolása

¹⁵⁸ Bv. tv. 280. § (3) bekezdés

¹⁵⁹ Bv. tv. 280. § (4) bekezdés

¹⁶⁰ Ennek eseteit a Bv. tv. 290. § (1) bekezdése sorolja fel.

¹⁶¹ Btk. 48. § (1) és (2) bekezdés

¹⁶² Bv. tv. 291. § (1) bekezdés

¹⁶³ Bv. tv. 290. § (1) és (2) bekezdés

¹⁶⁴ A közérdekű munka végrehajthatósága megszűnésének eseteit a Bv. tv. 289. §-a tartalmazza, a közérdekű munka végrehajthatósága megszűnésének megállapításával kapcsolatos eljárást a Bv. tv. 63. §-a szabályozza.

¹⁶⁵ Bv. tv. 64-65. §

¹⁶⁶ Btk. 51. § (1) bekezdés

¹⁶⁷ Btk. 51. § (2) bekezdés

¹⁶⁸ A pénzbüntetés végrehajthatósága megszűnésének eseteit a Bv. tv. 293/A. § (1) bekezdése tartalmazza, a pénzbüntetés végrehajthatósága megszűnésének megállapításával kapcsolatos eljárást a Bv. tv. 65/A. §-a szabályozza.

¹⁶⁹ Bv. tv. 66. §

¹⁷⁰ Bv. tv. 292. § (1) bekezdés

¹⁷¹ Bv. tv. 292. § (3) bekezdés b) pont

¹⁷² Bv. tv. 292. § (4) bekezdés

¹⁷³ Bv. tv. 293. § (1) bekezdés. A pénzbüntetés végrehajtásának, illetve a meg nem fizetett pénzbüntetés szabadságvesztésre történő átváltoztatásának szabályait a Bv. tv. 66., valamint 292., 293., valamint 293/A. §-ai tartalmazzák részletesen.

¹⁷⁴ Bv. tv. 293. § (2), (3) bekezdés

A **foglalkozástól eltiltás** végrehajtása annak a szervnek a feladata, amely a foglalkozástól eltiltással érintett foglalkozás kapcsán, jogszabály alapján kötelező nyilvántartási vagy engedélyezési tevékenységet végez.¹⁷⁵ A bv. bíró felhívása alapján ez a szerv a foglalkozástól eltiltásra vonatkozó adatokat bejegyzí a nyilvántartásba, és gondoskodik arról, hogy az elítélt az eltiltás tartama alatt ne végezheszen olyan tevékenységet, amelytől a bíróság eltiltotta.¹⁷⁶ A foglalkozástól végleges hatályú eltiltás alól a bv. bíró az elítéltet a kérelmére mentesítheti. A mentesítésnek akkor lehet helye, ha az elítélt a foglalkozás gyakorlására alkalmasságát a bíróság által előírt módon igazolja.¹⁷⁷ A foglalkozástól eltiltás büntetés végrehajtását a rendőrség ellenőrzí.¹⁷⁸

A **járművezetéstől eltiltás** végrehajtására a foglalkozástól eltiltás szabályaihoz hasonlít.¹⁷⁹ A járművezetéstől eltiltás esetén az ezzel összefüggő feladatok ellátásáról a fővárosi és megyei kormányhivatal járási hivatala a bíróság értesítése alapján gondoskodik.¹⁸⁰ Ha jogszabály a járművezetés újbóli gyakorlását a járművezetéshez szükséges jártasság igazolásától teszi függővé, az elítélt a járművezetés újbóli gyakorlását csak azt követően kezdheti meg, hogy a járművezetéshez szükséges jártasságot a járási hivatalnál igazolta.¹⁸¹ A járművezetéstől eltiltás büntetés végrehajtását a rendőrség ellenőrzí.¹⁸² Azokat az eseteket, amikor valaki a járművezetéstől eltiltás hatálya alatt áll, ennek ellenére mégis járművet vezet, a Btk. szankcionálja. A Btk. ugyanis ismeri a járművezetés az eltiltás hatálya alatt törvényi tényállását. Eszerint aki a járművezetéstől eltiltás hatálya alatt annak érvényesülési körébe tartozó járművet vezet, vétség miatt egy évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.¹⁸³ Ezen túl pedig, aki a bűncselekményt büntetőeljárásban kiszabott járművezetéstől eltiltás hatálya alatt követi el, büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.¹⁸⁴

A **kitiltás** végrehajtására is a foglalkozástól eltiltásra vonatkozó rendelkezéseket kell értelemszerűen alkalmazni.¹⁸⁵ A kitiltott köteles az ügydöntő határozat jogerőre emelkedését vagy a szabadságvesztésből való szabadulását követő nyolc napon belül elhagyni azt a települést vagy területet, ahonnan kitiltották és az általa választott helységbe távozni, ott a rendőrségnél jelentkezni.¹⁸⁶ Aki olyan helységben, vagy az ország területének olyan részében tartózkodik, ahonnan a bíróság kitiltotta, illetve a bíróság által elrendelt kitiltás szabályait megszegi szabálysértést követ el.¹⁸⁷

A **sportrendezvények látogatásától való eltiltás** végrehajtását a rendőrség ellenőrzí.¹⁸⁸ Az elítélt az eltiltás tartama alatt köteles a bíróság által meghatározott sportrendezvények, sportlétesítmények helyszínétől távol maradni.¹⁸⁹ Aki a bíróság jogerős határozatával elrendelt sportrendezvények látogatásától való eltiltás szabályait megszegi, szabálysértést követ el.¹⁹⁰

A **kiutasítást** a területi idegenrendészeti hatóság hajtja végre.¹⁹¹

¹⁷⁵ Nagykomentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez, szerkesztette: Karsai Krisztina

¹⁷⁶ Bv. tv. 297. § (1) bekezdés

¹⁷⁷ Bv. tv. 297. § (5) bekezdés

¹⁷⁸ Bv. tv. 297. § (6) bekezdés

¹⁷⁹ Bv. tv. 298. § (1) bekezdés

¹⁸⁰ Bv. tv. 298. § (2) bekezdés

¹⁸¹ Bv. tv. 298. § (3) bekezdés

¹⁸² Bv. tv. 298. § (5) bekezdés

¹⁸³ Btk. 239/B. § (1) bekezdés

¹⁸⁴ Btk. 239/B. § (2) bekezdés

¹⁸⁵ Bv. tv. 299. § (1) bekezdés

¹⁸⁶ Bv. tv. 299. § (3) bekezdés

¹⁸⁷ A szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. törvény (Szabálysértési tv.) 201. § (1), (2) bekezdés

¹⁸⁸ Bv. tv. 300. § (1) bekezdés

¹⁸⁹ Bv. tv. 300. § (2) bekezdés

¹⁹⁰ Szabs. tv. 201. § (2) bekezdés

¹⁹¹ Bv. tv. 301 § (5) bekezdés

2.5.2. Az intézkedések végrehajtása és ellenőrzése

Ami a kutatás témája szempontjából releváns intézkedéseket illeti, a **megrovás** *kapcsán* a Bv. tv. szerint ha a terhelt a határozat kihirdetésekor jelen van, a megrovást az egyes bíró vagy a tanács elnöke, valamint az ügyész szóban fogatosítja, az ügydöntő határozat jogerőre emelkedését nem kell megvárni. Egyéb esetben a megrovás végrehajtása a határozat kézbesítésével történik.¹⁹² A megrovással a bíróság vagy az ügyészség helytelenítését fejezi ki a jogellenes cselekmény miatt, és felszólítja az elkövetőt, hogy a jövőben tartózkodjon bűncselekmény elkövetésétől. A Btk. e szakaszhoz tartozó indokolása szerint a megrovással az ügyész vagy a bíróság egyrészt rámutat az elkövető felelősségére és kifejezésre juttatja, hogy az elkövető cselekményét helyteleníti, másrészt felhívja az elkövetőt arra, hogy a jövőben ne kövessen el bűncselekményt.¹⁹³ A megrovás intézkedésben részesített terhelt nem szerepel a büntetések nyilvántartásában, tiszta az erkölcsi bizonyítványa.¹⁹⁴ Ugyanakkor a hátrányos jogkövetkezmények alatt álló, büntetlen előéletű személyek nyilvántartásában nyilván kell tartani annak az adatait, akivel szemben a bíróság vagy az ügyészség megrovás intézkedést alkalmazott.¹⁹⁵

A **próbára bocsátás** végrehajtásával, ellenőrzésével, illetve a próbára bocsátás tartama alatt követendő magatartási szabályok megsértésének következményeivel kapcsolatban mindenekelőtt arra szükséges utalni, hogy a próbára bocsátott pártfogó felügyelet alá helyezhető. Ha pedig a próbára bocsátott a pártfogó felügyelet magatartási szabályait megszegi, a próbaidő egy alkalommal, legfeljebb egy évvel meghosszabbítható.¹⁹⁶ A próbára bocsátás megszüntetését és büntetés kiszabását vonja maga után a pártfogó felügyelet magatartási szabályainak súlyos megszegése, illetve ha a próbaidő alatt, vagy a próbaidő előtt elkövetett bűncselekmény miatt a próbára bocsátottat elítélik.¹⁹⁷ Ha pedig a próbaidő eredményesen telik el, az elkövető büntethetősége megszűnik.^{198, 199}

A **jóvátételi munkát** a bíróság által megállapított munkaórák szerinti tartamban kell elvégezni, az elítélt és a munkavégzés helyét biztosító szervezet vagy intézmény megegyezése szerinti feltételekkel.²⁰⁰ A jóvátételi munka idejére nem létesül munkaviszony. Ha az elítélt pártfogó felügyelet alatt áll, részére a pártfogó felügyelő a jóvátételi munkavégzés helyének kiválasztásában segítséget nyújt, továbbá a pártfogó felügyelő a jóvátételi munka elvégzését ellenőrzi.²⁰¹ Ha az elkövető a jóvátételi munka elvégzését egy éven belül megfelelően igazolja, büntethetősége megszűnik.²⁰² Ellentétben a közérdekű munka büntetéssel, a jóvátételi munka esetén az önhibából eredő mulasztás nem eredményezi kötelezően az intézkedés szabadságvesztésre történő átváltoztatását.²⁰³ „A bíróság büntetést akkor szab ki, ha az elítélt a jóvátételi munka elvégzését egyáltalán nem igazolja, vagy amennyiben a jóvátételi munkára ítélt pártfogó felügyeletét is elrendelték, a pártfogó felügyelet magatartási szabályait súlyosan megszegi.”²⁰⁴ A törvény kimondja, hogy a bíróság valamilyen büntetést szab ki

¹⁹² Bv. tv. 307. § (1) bekezdés

¹⁹³ Btk. 64. § (2) bekezdése

¹⁹⁴ A bűnügyi nyilvántartási rendszerről, az Európai Unió tagállamainak bíróságai által magyar állampolgárokkal szemben hozott ítéletek nyilvántartásáról, valamint a bűnügyi és rendészeti biometrikus adatok nyilvántartásáról szóló 2009. évi XLVII. törvény 10. §.

¹⁹⁵ 2009. évi XLVII. törvény 15. § d) és e) pontja

¹⁹⁶ Btk. 65. § (4) bekezdés

¹⁹⁷ Btk. 66. § (1) bekezdés

¹⁹⁸ Btk. 66. § (2) bekezdés

¹⁹⁹ A próbára bocsátás legfontosabb szabályait a Btk. 65-66. §-ai tartalmazzák, ezen túl annak végrehajtásával kapcsolatban a Bv. tv. 308. §-a tartalmaz további szabályokat.

²⁰⁰ Bv. tv. 309. § (2) bekezdés

²⁰¹ Bv. tv. 309. § (7) bekezdés

²⁰² Btk. 68. § (1) bekezdés

²⁰³ Nagykomentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez, szerkesztette: Karsai Krisztina

²⁰⁴ Nagykomentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez, szerkesztette: Karsai Krisztina

ezekben az esetekben, intézkedés nem alkalmazható, kivéve, ha az elítélt fiatakorú, mivel vele szemben javítóintézeti nevelés elrendelhető.²⁰⁵

Ha a munka elvégzését az elítélt egészségügyi okból nem tudja igazolni, akkor a Btk. lehetőséget biztosít az igazolás határidejének egy alkalommal és maximum egy évvel történő meghosszabbítására.²⁰⁶

A **pártfogó felügyelet** végrehajtása során a pártfogó felügyelő a pártfogolt ellenőrzésével és irányításával járul hozzá ahhoz, hogy a pártfogolt ne kövessen el ismét bűncselekményt, továbbá segítséget nyújt a társadalmi beilleszkedéséhez, az ehhez szükséges szociális készségek kialakításához és feltételek megteremtéséhez, közreműködik a sértettek érdekeinek érvényesülésében.²⁰⁷ A szabadságvesztés felfüggesztése, illetve a próbára bocsátás ideje alatt, valamint a jóvátételi munka elrendelése mellett elrendelt pártfogó felügyelettel kapcsolatban is általánosságban elmondhatók a következők:

- a pártfogó felügyelő vagy a büntetés-végrehajtási pártfogó felügyelő rendszeres és szükség szerint személyes kapcsolattartás útján figyelemmel kíséri a pártfogolt magatartását,
- a pártfogó felügyelet végrehajtására pártfogoltanként egyéni pártfogó felügyelői tervet készít,²⁰⁸
- illetve a külön magatartási szabályok meghatározása és a bíróság döntésének megalapozása érdekében pártfogó felügyelői véleményt készít.²⁰⁹

A pártfogó felügyelői véleménnyel kapcsolatban érdemes kitérni arra, hogy az a büntetőeljáráshoz bizonyítási eszköz.²¹⁰ A bíróság és az ügyészség büntetés vagy intézkedés alkalmazása előtt rendelheti el pártfogó felügyelői vélemény beszerzését.²¹¹ A pártfogó felügyelői vélemény biztosít lehetőséget arra, hogy az ügyészség vagy a bíróság elrendelése alapján a pártfogó felügyelő kvázi szakértői véleményt készítsen és bemutassa és értékelje

- az elkövetői magatartás személyes vonatkozásait és a cselekményhez való viszonyát,
- a feltárt tények, körülmények és a bűncselekmény elkövetése között fennálló kapcsolatot,
- a bűnismétlés kockázatait,
- valamint a terhelt szükségleteit.

A pártfogó felügyelő a pártfogó felügyelői véleményben javaslatot tesz vagy tehet a terhelttel szemben külön magatartási szabály elrendelésére, a bűnismétlési kockázatok hatását enyhítő beavatkozások alkalmazására.²¹²

A pártfogó felügyelet végrehajtásában a rendőrség is közreműködik,²¹³ valamint annak eredményes végrehajtása érdekében a büntetés-végrehajtás és a pártfogó felügyelői szolgálat együttműködik az

²⁰⁵Btk. 68. § (2) bekezdés, illetve a Nagykomentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez, szerkesztette: Karsai Krisztina.

²⁰⁶ Btk. 68. § (2) bekezdés

²⁰⁷ Bv. tv. 310. § (1), (2) bekezdés

²⁰⁸ Az egyéni pártfogó felügyelői terv tartalmazza a bűncselekmény elkövetéséhez vezető okok, a bűnismétlés vonatkozásában fennálló, a terheltet veszélyeztető körülmények kockázatelemzésen vagy kockázatértékelésen alapuló megnevezését, valamint a megszüntetésükhöz szükséges teendőket, elkészítésének általános szabályait a Pártfogó Felügyelői Szolgálat tevékenységéről szóló 8/2013. (VI. 29.) KIM rendelet 44. §-a tartalmazza.

²⁰⁹ Bv. tv. 310. § (3) bekezdés a), b), d) pont. A pártfogó felügyelői vélemény elkészítésének általános szabályait a Pártfogó Felügyelői Szolgálat tevékenységéről szóló 8/2013. (VI. 29.) KIM rendelet 7-10. §-ai tartalmazzák, a jóvátételi munkával kapcsolatos pártfogó felügyelői vélemény elkészítésével kapcsolatos szabályokat a rendelet 12. §-a tartalmazza.

²¹⁰ Be. 165. § d) pont

²¹¹ Be. 202. § (1) bekezdés a) pont. A 202. § (2) bekezdése értelmében pártfogó felügyelői vélemény beszerzését törvény kötelezővé teheti.

²¹² <https://igazsagugyiinformaciok.kormany.hu/partfogo-felugyeloi-szolgalat>

²¹³ Bv. tv. 310. § (4) bekezdés

egészségügyi, a gyermekvédelmi és a szociális ellátást, támogatást vagy szolgáltatást nyújtó szervekkel, szervezetekkel.²¹⁴

A pártfogó felügyelet tartama alatt a pártfogolt köteles

- a bíróság ügydöntő határozatában előírt magatartási szabályokat betartani;
- a pártfogó felügyelőnek vagy a büntetés-végrehajtási pártfogó felügyelőnek és a rendőrségnek a magatartási szabályok betartására és ellenőrzésére vonatkozó rendelkezéseit teljesíteni,
- a kért felvilágosítást megadni;
- valamint a pártfogó felügyelőnél rendszeresen jelentkezni.²¹⁵

A pártfogó felügyelet végrehajtása során ugyanakkor a pártfogolt segítséget, tanácsot kérhet (pl. munkába állásához, letelepedéséhez, megélhetése és szállása biztosításához, tanulmányai folytatásához, családi kapcsolatainak helyreállításához).²¹⁶ Ha a pártfogolt a feltételes szabadság tartama alatt, szabadságvesztés felfüggesztésének próbaideje alatt, próbára bocsátás próbaideje alatt, jóvátételi munka elrendelése mellett a magatartási szabályokat megszegi, a pártfogó felügyelő, illetve a büntetés-végrehajtási pártfogó felügyelő javaslatot készít és azt megküldi az ügyészségnek.²¹⁷ Ha a magatartási szabályok megszegése miatt a próbaidő meghosszabbításának vagy a próbára bocsátás megszüntetésének, vagy a jóvátételi munka helyett büntetés kiszabásának lehet helye, azt az ügyészség az ügyben elsőfokon eljáró bíróságnál indítványozza.²¹⁸

2.6. A korai szabadítás

2.6.1. A feltételes szabadságra bocsátás

A feltételes szabadságra bocsátás lehetővé teszi, hogy a szabadságvesztés-büntetés ténylegesen végrehajtandó része csökkenjen. A bíróság ítéletében a kiszabott szabadságvesztéssel összefüggésben vagy kizárja a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét, vagy meghatározza annak legkorábbi időpontját.²¹⁹ Másrészt a feltételes szabadságra bocsátással kapcsolatos végső döntést az egyes bíróként eljáró bv. bíró hozza meg, a feltételes szabadságra bocsátásról a Btk. és a Bv. tv. is tartalmaz rendelkezéseket. A Bv. tv. határozza meg a feltételes szabadságra bocsátás objektív és szubjektív feltételeit,²²⁰ a feltételes szabadságra irányuló eljárás szabályait,²²¹ a feltételes szabadság megszüntetésére irányuló eljárás rendelkezéseit,²²² illetve a feltételes kedvezmény végrehajtási szempontú kizárásának szabályát.²²³

2.6.1.1. A feltételes szabadságra bocsátás objektív feltételei

Ami **a határozott tartamú szabadságvesztésből történő feltételes szabadságra bocsátás** feltételeit illeti, az ítéletet hozó bíróságnak először az objektív feltételek alapján azt kell megállapítania, hogy van-e törvényi lehetőség az elítélt feltételes szabadságra bocsátására és ítéletében kell döntenie a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontjáról vagy arról, hogy a feltételes szabadságra bocsátás lehetősége kizárt.²²⁴ A feltételes szabadságra bocsátás csak lehetőség, tehát mindig a konkrét esetben kell vizsgálni a feltételek fennállását és indokoltságát.²²⁵ A feltételes szabadságra bocsátás

²¹⁴ Bv. tv. 311. §

²¹⁵ Bv. tv. 313. § (1) bekezdés

²¹⁶ Bv. tv. 313. § (2) bekezdés

²¹⁷ Bv. tv. 314. § (1) bekezdés

²¹⁸ Bv. tv. 314. § (3) bekezdés

²¹⁹ Nagykommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez, szerkesztette: Karsai Krisztina

²²⁰ Bv. tv. 188. § (1) bekezdés

²²¹ Bv. tv. 57-60. §

²²² Bv. tv. 61. §

²²³ Bv. tv. 87. §

²²⁴ Btk. 38. § (1) bekezdés

²²⁵ Nagykommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez, szerkesztette: Karsai Krisztina

objektív feltétele, hogy a meghatározott ítéleti tartamot az elítélt kitöltse.²²⁶ Ahhoz tehát, hogy a feltételes szabadságra sor kerülhessen, minimálisan három hónapot, illetőleg a nem visszaeső elítélteknek büntetésük kétharmad részét, a visszaeső elkövetőknek a büntetésük háromnegyed részét ki kell tölteniük, ez alapozza meg esetükben a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját.²²⁷ Öt évet meg nem haladó szabadságvesztés kiszabása esetén ugyanakkor – különös méltánylást érdemlő esetben – a bíróság az ügydöntő határozatában akként rendelkezhet, hogy az elítélt a büntetés fele részének letöltése után feltételes szabadságra bocsátható.²²⁸ „A különös méltánylást érdemlőség vizsgálatánál a perbíróság számára az elítélt korábbi életvitele és az eljárás során feltárt tények (például a terhelt megromlott egészségi állapota, életkora, emberileg méltányolható egyéb körülmény) szolgálhatnak alapul arra, hogy a büntetés kiszabása során e lehetőséget megadja.”²²⁹ Ugyanakkor kiemelő, hogy a feltételes szabadságra bocsátás engedélyezésére vonatkozó végleges döntést a bv. bíró hozza meg – a büntetés-végrehajtási intézet előterjesztése alapján – a harmadolás, a negyedelés és a felezés esetében is.²³⁰

2.6.1.2. A feltételes szabadságra bocsátás szubjektív feltételei

A szubjektív feltételt a Bv. tv.²³¹ tartalmazza: azt a követelményt, hogy a büntetés célja további szabadságelvonás nélkül is elérhető legyen. Ennek a szubjektív feltételnek a teljesülését a bv. bíró vizsgálja és mérlegeli a feltételes szabadságra bocsátás kérdésében tartott tárgyaláson. E mérlegelés során a bv. bíró különösen a következő körülményeket vizsgálja: az elítélt által elkövetett bűncselekményt; a kiszabott büntetés tartamát és a büntetésből még végrehajtásra váró részt; az elítélt által tanúsított magatartást a büntetés végrehajtása során; továbbá a bűncselekménnyel okozott hátrány jóvátételét és a törvénytisztelő életmód folytatására mutatott készségét.²³²

Az engedélyezés tehát nem automatikus, arról a feltételes szabadságra bocsátás objektív és szubjektív feltételeinek figyelembevételével dönt a bv. bíró.²³³ Ehhez meghallgatja az elítéltet is, illetve ha a feltételes szabadságra bocsátás lehetséges időpontjáig rendelkezésre álló idő még legalább kettő hónap, akkor elrendelheti pártfogó felügyelői vélemény beszerzését is,²³⁴ majd ezt követően dönt a feltételes szabadság kérdésében.²³⁵ Ha a bv. bíró nem látja indokoltnak a feltételes szabadon bocsátás alkalmazását, de úgy ítéli meg, hogy később arra sor kerülhet, akkor megjelöl egy időpontot, amikor a büntetés-végrehajtási intézetnek újabb előterjesztést kell tennie.²³⁶ A feltételes szabadságra bocsátás mellőzése esetén mind az elítélt, illetve védője, mind pedig a büntetés-végrehajtási intézet ismételten kezdeményezheti a feltételes szabadságra bocsátást. Utóbbinak feltétele, hogy a mellőző végzés meghozatala óta hat hónap eltelt, illetve az elítélt magatartásában tartós, lényeges változás következzen be.^{237, 238}

²²⁶ Bv. tv. 188. § (1) bekezdés a) pont

²²⁷ Btk. 38. § (2) bekezdés

²²⁸ Btk. 38. § (3) bekezdés. E jogszabályhely értelmében azonban ez a rendelkezés nem alkalmazható, ha az elítélt többszörös visszaeső.

²²⁹ Nagykomentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez. Szerk.: Karsai Krisztina, 91-92. o.

²³⁰ A feltételes szabadságra bocsátásra irányuló eljárás részletes szabályait a Bv. tv. 57-60. §-a, valamint a a fogva tartott személy esetében a büntetőeljárás lefolytatása, továbbá a büntetőügyekben hozott határozatok végrehajtása során a bíróságokra és egyéb szervekre háruló feladatokról szóló 9/2018. (VI. 11.) IM rendelet 117. §-a tartalmazza.

²³¹ A Bv. tv. 188. § (1) bekezdés b) pont

²³² Bv. tv. 188. § (1a) bekezdés

²³³ Nagykomentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez, szerkesztette: Karsai Krisztina

²³⁴ A Bv. tv. 58. § (2a) bekezdése által meghatározott esetekben (például amikor valakit életfogytig tartó szabadságvesztésből bocsátanak feltételes szabadságra, ezért kötelezően pártfogó felügyelet áll) a pártfogó felügyelői vélemény beszerzése kötelező.

²³⁵ Bv. tv. 57. § (1) bekezdés

²³⁶ Bv. tv. 60. § (1) bekezdés

²³⁷ Bv. tv. 60. § (2) bekezdés

²³⁸ A feltételes szabadságra bocsátásra irányuló eljárás részletes szabályait a Bv. tv. 57-60. §-ai tartalmazzák. Nagykomentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez, szerkesztette: Karsai Krisztina

2.6.1.3. A feltételes szabadságra bocsátást kizáró okok

A feltételes szabadságra bocsátást kizáró okok tekintetében a Btk. differenciált szabályozást követ: egyrészt meghatározza a feltételes szabadságra egyáltalán nem bocsáthatók körét (kötelező kizárási okok)²³⁹, másrészt pedig bizonyos esetkörökben elvi lehetőséget biztosít a bíróság számára a feltételes szabadság kizárásának mérlegelésére (mérlegelésen alapuló kizáró okok).²⁴⁰ Ez utóbbi körbe tartozik például a hozzátartozó²⁴¹ sérelmére elkövetett, nyolcévi vagy ennél súlyosabb szabadságvesztéssel fenyegetett személy elleni erőszakos bűncselekmény²⁴² vagy – a Btk. 2021. július 8. óta hatályos új rendelkezése szerint – tizennyolcadik életévét be nem töltött személy sérelmére elkövetett, nyolcévi vagy ennél súlyosabb szabadságvesztéssel fenyegetett nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmény miatti elítélés.²⁴³ Főszabály szerint e cselekmények elkövetése esetén a feltételes szabadságra bocsátás kizárt. Amennyiben azonban különös méltánylást érdemlő körülmények állnak fenn (az elkövetés körülményei, az elkövető személyében rejlő társadalomra veszélyesség foka, vagy egyéb büntetéskiszabási körülmény), a bíróságnak van mérlegelési lehetősége.²⁴⁴ A Bv. tv. a kizáró okokat illetően az előzőeken túl rögzíti, hogy ki kell zárni a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségéből azt is, aki a határozott tartamú szabadságvesztés letöltését önhibájából nem kezdi meg.²⁴⁵ Ebben az esetben a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségének a kizárását a bv. bíróság rendeli el, mellyel kapcsolatban azonban tényleges mérlegelési jogköre nincs.^{246, 247}

A feltételes szabadságra bocsátással kapcsolatban fontos figyelemmel lenni arra, hogy a törvény által meghatározott feltételes szabadság tartamára az elítélt még a büntetés hatálya alatt áll.²⁴⁸ Határozott ideig tartó szabadságvesztés esetén a feltételes szabadság tartama azonos a szabadságvesztés hátralevő részével, de legalább egy év.²⁴⁹ A szabadlábra kerülő elítélt magatartásán múlik ugyanakkor, hogy a feltételes szabadságot a bíróság megszünteti-e. Amennyiben ugyanis az elítélt a pártfogó felügyelet magatartási szabályait súlyosan megszegi, a feltételes szabadság megszüntetésének van helye.²⁵⁰ Az elítélt végrehajtás alatt tanúsított magatartására tekintettel a feltételes szabadság megszüntetéséről az illetékes bv. bíróság dönt.²⁵¹ Ami a Btk.-nak a feltételes szabadságvesztés

²³⁹ A vonatkozó taxatív felsorolást a Btk. 38. § (4) bekezdése tartalmazza.

²⁴⁰ Btk. 38. § (5) bekezdés

²⁴¹ A hozzátartozó fogalmát a Btk. 38. § (7) bekezdése határozza meg.

²⁴² Btk. 38. § (5) bekezdés b) pont. A Btk. e rendelkezésével kapcsolatban utalunk arra, hogy annak – a köznyelvben „győri gyerekgyilkosság”-ként emlegetett 2019-es eset (egy korábban a felesége sérelmére erőszakos cselekményt elkövető férfi feltételes szabadságának időtartama alatt megölte 10 éves fiát és 13 éves nevelt lányát) megtörténtét követő – elfogadását, illetve a Btk. feltételes szabadságra vonatkozó szabályainak ezzel összefüggésben történő szigorítását (magának a Btk. 38. § (5) bekezdésének a törvénybe iktatását, amely végül 2020. november 5-től hatályosult) a Magyar Helsinki Bizottság határozott kritikával illette. E körben hangsúlyozta, hogy a párkapcsolati erőszak áldozatainak valóban szükségük van hatékony védelemre, azonban a feltételes szabadságra bocsátás szabályainak szigorítása, általában a büntetőjogi szigorítások és a bírák döntési körének a szűkítése erre nem jelentenek megoldást. A Helsinki Bizottság véleménye, illetve a témában írt elemzése elérhető itt: <https://helsinki.hu/a-hirtelen-felindulasbol-elkovetett-szigoritas-nem-segit-az-aldozatokon/>, https://helsinki.hu/wp-content/uploads/Magyar_Helsinki_Bizottsag_eszrevetelek_felteteles_eloterjeszes_200127.pdf

²⁴³ Btk. 38. § (5) bekezdés c) pont

²⁴⁴ Btk. 38. § (6) bekezdés

²⁴⁵ Bv.tv. 87. § (1) bekezdés. A 87. § (2) bekezdése előírja, hogy az elítéltet erre a következményre a szabadságvesztés megkezdésére kiadott felhívásban, halasztás engedélyezése esetén a határozatban figyelmeztetni kell. A feltételes szabadságra bocsátás kizártságának megállapításával kapcsolatban további szabályokat tartalmaz a Bv. tv. 55. §-a.

²⁴⁶ Bv. tv. 55. §

²⁴⁷ Nagykomentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez, szerkesztette: Karsai Krisztina

²⁴⁸ Nagykomentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez, szerkesztette: Karsai Krisztina

²⁴⁹ Btk. 39. § (1) bekezdés. A Btk. 39. § (2) bekezdése szerint, ha a szabadságvesztés hátralevő része egy évnél rövidebb, és végrehajtását nem rendelték el, a büntetést - a feltételes szabadság letelte után - a hátralevő rész utolsó napjával kell kitöltöttnek tekinteni.

²⁵⁰ Nagykomentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez, szerkesztette: Karsai Krisztina

²⁵¹ Bv. tv. 190. § (1) bekezdés, valamint Bv. tv. 61. § (1) bekezdés. A feltételes szabadság megszüntetésére irányuló büntetés-végrehajtási bírói eljárás szabályait a Bv. tv. 61. §-a, valamint a fogva tartott személy esetében a büntetőeljárás lefolytatása, továbbá a büntetőügyekben hozott határozatok végrehajtása során a bíróságokra és egyéb szervekre háruló

megszüntetésre vonatkozó rendelkezéseit illeti, beszélhetünk kötelező és a bíróság mérlegelésén alapuló esetkörökről. A feltételes szabadság megszüntetése akkor kötelező, ha az elítéltet a feltételes szabadság tartama alatt ítélik végrehajtandó szabadságvesztésre az ügydöntő határozat jogerőre emelkedését követően elkövetett bűncselekmény miatt vagy a feltételes szabadság tartama alatt elkövetett bűncselekmény miatt.²⁵² A bv. bíró mérlegelésén alapuló döntés a megszüntetésről, ha az elkövetett újabb bűncselekmény miatt a bíróság nem végrehajtandó szabadságvesztést, hanem más büntetést alkalmazott.²⁵³ „A feltételes szabadság megszüntetése esetén a feltételes szabadságon töltött idő nem számít bele a szabadságvesztés büntetésbe, azaz a feltételes szabadság teljes tartamának megfelelő időt kell az elítéltnak leülnie.”^{254, 255}

Életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása esetén a bíróságnak rendelkeznie kell az elítélt feltételes szabadon bocsátásának idejéről. Egyes esetekben kizárhatja,²⁵⁶ bizonyos esetekben a Btk. alapján ki kell zárnia²⁵⁷ a feltételes szabadon bocsátást. Ennek kapcsán a Btk. egyrészt taxatív felsorolja azokat a bűncselekményeket, amelyek elkövetése esetén a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségének kizárása a bíróság döntésétől függ,²⁵⁸ és azokat, amelyek esetén a feltételes szabadság kizárt.²⁵⁹ A feltételes szabadság kizárása az ítéldbírószámára egyrészt akkor kötelező, ha az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt elkövető erőszakos többszörös visszaeső, másrészt pedig akkor, ha a felsorolt bűncselekményeket bünszervezetben követte el.²⁶⁰ Nincs helye a feltételes szabadságra bocsátásnak abban az esetben, ha az elítéltet ismételten életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélik.²⁶¹

Ha a bíróság az életfogytig tartó szabadságvesztésből történő feltételes szabadságra bocsátást nem zárja ki, akkor meg kell határoznia az ítéletben a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját,²⁶² a legkorábbi időpont huszonöt év lehet, az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítéltnek tehát legalább huszonöt évet kell büntetés-végrehajtási intézetben letölteniük ahhoz, hogy számukra a feltételes szabadságra bocsátás lehetősége megnyíljon.²⁶³ A feltételes szabadságra bocsátás legkésőbbi időpontja pedig negyven év. Az ítéldbíróságnak tehát e huszonöt, illetve negyven éves időtartamon belül években kell meghatároznia a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját.²⁶⁴ Megjegyezzük, hogy az erre vonatkozó döntés meghozatala során egyebek mellett figyelemmel kell lenni az elkövető elbíráláskori életkorára is. Életfogytig tartó szabadságvesztés esetén a feltételes szabadság tartama – a Btk. szabályozása szerint – legalább tizenöt év,²⁶⁵ felső határa nincs. Az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt tényleges feltételes szabadságra bocsátását illetően ugyanakkor – a határozott tartamú szabadságvesztéshez hasonlóan – a Bv. tv. két feltételt támaszt.²⁶⁶ Egyrészt el kell érkeznie a bíróság ítéletében megjelölt feltételes szabadságra bocsátásra vonatkozó legkorábbi időpontnak, másrészt csak akkor bocsátható feltételes szabadságra az elítélt, ha alaposan

feladatokról szóló 9/2018. (VI. 11.) IM rendelet 118-120. §-a tartalmazza. A feltételes szabadság megszüntetéséről az elítélt lakcíme, illetve tényleges tartózkodási helye szerinti bv. bíró dönt.

²⁵² Btk. 40. § (1) bekezdés

²⁵³ Btk. 40. § (2) bekezdés

²⁵⁴ Btk. 40. § (3) bekezdés

²⁵⁵ A határozott ideig tartó szabadságvesztésből történő feltételes szabadságra bocsátás legfontosabb szabályait a Btk. 38-40. §-ai tartalmazzák. Ezen túl – az előzőekből is kitűnően – a Bv. tv. is tartalmaz releváns szabályokat, a legfontosabbakat ismertettük, illetve a vonatkozó lábjegyzetekben jeleztük. Nagykommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez, szerkesztette: Karsai Krisztina.

²⁵⁶ Btk. 44. § (1) bekezdés

²⁵⁷ Btk. 44. § (2) bekezdés

²⁵⁸ Btk. 44. § (1) bekezdés

²⁵⁹ Btk. 44. § (1) bekezdés

²⁶⁰ Btk. 44. § (2) bekezdés

²⁶¹ Btk. 45. § (7) bekezdés

²⁶² Btk. 42. §

²⁶³ Nagykommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez, szerkesztette: Karsai Krisztina

²⁶⁴ Btk. 43. § (1) bekezdés

²⁶⁵ Btk. 43. § (2) bekezdés

²⁶⁶ Nagykommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez, szerkesztette: Karsai Krisztina

feltehető, hogy a büntetés célja további szabadságelvonás nélkül is elérhető.²⁶⁷ A feltételes szabadon bocsátásról az életfogytig tartó szabadságvesztés esetében is a bv. bíró dönt.²⁶⁸ Ha döntése nemleges, akkor legkésőbb két év múlva, újabb elutasítások esetén pedig évente kell hivatalból vizsgálni a szabadon bocsátás kérdését.^{269, 270}

Az életfogytig tartó szabadságvesztésből történő feltételes szabadságra bocsátás esetében is elmondható, hogy az elítélt végrehajtás alatt tanúsított magatartásának kiemelkedő jelentősége van. Akit életfogytig tartó szabadságvesztésből feltételes szabadságra bocsátottak, a törvény erejénél fogva pártfogó felügyelet alatt áll.²⁷¹ Amennyiben az elítélt a pártfogó felügyelet magatartási szabályait súlyosan megszegi – határozott tartamú szabadságvesztésből történő feltételes szabadságra bocsátáshoz hasonlóan – a feltételes szabadság megszüntetésének van helye. Az elítélt végrehajtás alatt tanúsított magatartására tekintettel a feltételes szabadság megszüntetéséről ilyenkor is a bv. bíró dönt.^{272, 273}

2.6.2. A reintegrációs őrizet

A *reintegrációs őrizet* tulajdonképpen büntetés-végrehajtási házi őrizet. A reintegrációs őrizet megszünteti az elítélt szabadságának teljes elvonását, de mozgási szabadságát és a tartózkodási helye szabad megválasztásának jogát korlátozza.²⁷⁴ Elrendelése esetén a bv. bíró által kijelölt lakást és az ahhoz tartozó bekerített helyet az elítélt csak az elrendelő határozatban meghatározott célból – különösen a mindennapi élet szokásos szükségleteinek biztosítása, munkavégzés, oktatásban, képzésben való részvétel vagy gyógykezelés céljából – az ott meghatározott időben és az úti cél meghatározása mellett hagyhatja el.²⁷⁵ A reintegrációs őrizet elektronikus távfelügyeleti eszközök²⁷⁶ alkalmazása mellett biztosítható.²⁷⁷ A feltételes szabadsághoz képest különbséget jelent, hogy ez utóbbi esetén a szabadságvesztés végrehajtása során tanúsított magatartás alapján a bíróság eltekint a büntetés meghatározott részének a végrehajtásától, míg a reintegrációs őrizet alatt a büntetés végrehajtása folyamatos, de annak módja a szabad élethez jobban igazodik. A reintegrációs őrizet elrendelése és megszüntetése, valamint a reintegrációs őrizetben lévő elítélt feltételes szabadságra bocsátására vonatkozó eljárásokat²⁷⁸ a bv. bíró folytatja le. Annak tartama pedig beleszámít a szabadságvesztés időtartamába.^{279, 280}

A reintegrációs őrizet elsősorban a gondatlan bűncselekmény miatt elítélttel szemben alkalmazható, amennyiben vállalja az őrizet végrehajtásával járó jogkorlátozásokat. A szándékos bűncselekmény

²⁶⁷ Bv. tv. 188. § (1) bekezdés

²⁶⁸ A Bv. tv. 57-60. §-ában foglaltak e vonatkozásban is – figyelemmel az életfogytig tartó szabadságvesztésből történő feltételes szabadságra bocsátással kapcsolatos kifejezett rendelkezésekre – megfelelően irányadók.

²⁶⁹ Bv. tv. 57. § (8) bekezdés

²⁷⁰ Nagykomentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez, szerkesztette: Karsai Krisztina

²⁷¹ Btk. 69. § (2) bekezdés

²⁷² Bv. tv. 190. § (1) bekezdés. Az életfogytig tartó szabadságvesztésből történő feltételes szabadság megszüntetésével (illetve a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontjának elhalasztásával) kapcsolatban a Btk. 45. §-a tartalmaz további szabályokat, a hivatkozott szabályozás azonban meglehetősen terjedelmes és komplex. Álláspontunk szerint ennek részletes ismertetése meghaladná e tanulmány kereteit.

²⁷³ Az életfogytig tartó szabadságvesztésből történő feltételes szabadságra bocsátás legfontosabb szabályait a Btk. 42-45. §-ai tartalmazzák. Ezen túl – az előzőekből is kitűnően – a Bv. tv. is tartalmaz releváns szabályokat, a legfontosabbakat ismertettük, illetve a vonatkozó lábjegyzetekben jeleztük. Nagykomentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez, szerkesztette: Karsai Krisztina.

²⁷⁴ Bv. tv. 187/A. § (3) bekezdés

²⁷⁵ Bv. tv. 187/A. § (4) bekezdés

²⁷⁶ A Bv. tv. 3. § 6. pontjában foglaltak szerint elektronikus távfelügyeleti eszköz: az elítélt vagy az egyéb jogcímen fogvatartott mozgását nyomon követő technikai eszköz.

²⁷⁷ Bv. tv. 187/A. § (5) bekezdés

²⁷⁸ Bv. tv. 61/A-61/D. §

²⁷⁹ Bv. tv. 187/A. § (6) bekezdés

²⁸⁰ Kommentár a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvényhez, szerkesztette: Juhász Zsuzsanna

miatt elítélt esetében a Bv. tv. további feltételeket támaszt az alkalmazhatósággal szemben.²⁸¹ Időtartama legfeljebb egy év, ha az elítéltet gondatlan bűncselekmény elkövetése miatt ítélték szabadságvesztésre, míg a szándékos bűncselekmény miatt végrehajtandó szabadságvesztésre ítélt személy reintegrációs őrizete legfeljebb tíz hónapig tarthat.²⁸²

A reintegrációs őrizet alkalmazását a bv. bíró rendelheti el a büntetés-végrehajtási intézet előterjesztése vagy az elítélt, illetve a védője kérelme alapján, ez utóbbi esetben a büntetés-végrehajtási intézet értékelő véleménye és egyetértő vagy elutasításra irányuló javaslata figyelembevételével.²⁸³ A büntetés-végrehajtási intézet az előterjesztés vagy a kérelem véleményezésének megalapozása érdekében megkeresi a reintegrációs őrizet végrehajtására az elítélt által megjelölt lakás²⁸⁴ elhelyezkedése szerint illetékes büntetés-végrehajtási pártfogó felügyelőt, hogy készítsen környezettanulmányt az elektronikus távfelügyeleti eszköz lakásban való alkalmazhatóságáról.²⁸⁵ A Bv. tv. rendelkezései értelmében az elítélt reintegrációs őrizetbe való helyezését kizáró ok, ha a megjelölt lakás az elektronikus távfelügyeleti eszköz elhelyezésére alkalmatlan.²⁸⁶ Ez utóbbi alkalmatlanság műszaki okot, például nem megfelelő térerőt vagy a lakáshasználat előtt álló általánosabb akadályt, például tisztázatlan lakásbirtoklási jogcímet egyaránt jelenthet.²⁸⁷

Ahogy arra már az előzőekben is utaltunk, az elítélt számára a reintegrációs őrizet a személyi szabadság részbeni visszaállításán kívül abból a szempontból is előnyös, hogy annak tartama a szabadságvesztésbe beleszámít, ennyivel csökken a büntetés-végrehajtási intézetben töltött idő. A biztosított előnyökért cserébe ugyanakkor a jogalkotó komplex magatartásbeli elvárásokat fogalmaz meg az elítélttel szemben úgy, mint

- az általános társadalmi elvárásoknak megfelelő magatartás tanúsítása, vagyis hogy az elítélt ne kövessen el újabb bűncselekményt vagy szabálysértést;
- a reintegrációs őrizetet elrendelő bv. bíró által előírt magatartási szabályoknak megfelelő magatartás tanúsítása;
- az elektronikus távfelügyeleti eszközök alkalmazási szabályainak megtartása;
- az elítélt tevékenyen mozdítsa elő a saját reintegrációját;
- a reintegrációs őrizet általános szabályainak a megtartása.

Mindezen elvárások teljesülését a kijelölt lakóingatlan szerint illetékes büntetés-végrehajtási pártfogó felügyelő ellenőrzi.²⁸⁸ A Bv. tv. ugyanakkor a már engedélyezett reintegrációs őrizet megszüntetésének eseteit is meghatározza. Ezek többnyire az elítéltnak felróható okon alapulnak, mint például, ha az elítéltre vonatkozóan újabb végrehajtandó szabadságvesztésről érkezik értesítés, vagy az elítélt a magatartási, illetve az elektronikus távfelügyeleti eszköz vállalt alkalmazási szabályait megszegi, az

²⁸¹ Bv. tv. 187/A. § (1) bekezdés. A gondatlan és a szándékos bűncselekmény elkövetése miatt elítéltekre egyaránt vonatkozó, a reintegrációs őrizet alkalmazhatóságát kizáró okokat a Bv. tv. 187/C. §-a tartalmazza.

²⁸² Bv. tv. 187/A. § (1a) bekezdés

²⁸³ Bv. tv. 61/A. § (1) és (2) bekezdés. A reintegrációs őrizet elrendelésével kapcsolatos intézkedéseket illetően további szabályokat tartalmaz a szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbíróság helyébe lépő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól szóló 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet 136/A-136/B. §-a.

²⁸⁴ A Bv. tv. 187/B. § (4) bekezdése értelmében, ha a reintegrációs őrizet végrehajtására kijelölendő lakás nem az elítélt kizárólagos tulajdona vagy bérleménye, akkor a tulajdonosnak vagy a bérlőnek az elítélt ott tartózkodására vonatkozó előzetes, írásbeli befogadó nyilatkozata szükséges.

²⁸⁵ Az elektronikus távfelügyeleti eszköz működését biztosító rendszer létesítésének és üzemeltetésének, az elektronikus távfelügyeleti eszköz alkalmazásának, továbbá a büntetés-végrehajtási szervezet, valamint a rendőri szerv ezzel kapcsolatos feladatának részletes szabályairól szóló 10/2015. (III. 30.) BM rendelet 4. §-a szerint az elektronikus távfelügyeleti eszköz alkalmazhatóságának feltétele, hogy a reintegrációs őrizet végrehajtására kijelölt ingatlan rendelkezzen elektromos hálózattal és folyamatos tápellátással, valamint az elektronikus távfelügyeleti eszközök adatforgalmazásához szükséges hálózati lefedettséggel és jelerősséggel.

²⁸⁶ Bv. tv. 187/C. § (1) bekezdés e) pont

²⁸⁷ Kommentár a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvényhez, szerkesztette: Juhász Zsuzsanna

²⁸⁸ Bv. tv. 187/D. §

elektronikus távfelügyeleti eszközt megrongálja vagy használhatatlanná teszi. Mindazonáltal e körben a törvény olyan, az elítéltnak nem felróható okot is említ, mint például, ha a lakóingatlan a reintegrációs őrizet végrehajtására alkalmatlanná vált és az elítélt nem tud megjelölni a reintegrációs őrizet helyeként kijelölhető másik lakást.²⁸⁹ A megszüntetésről az elrendelésre is jogosult bv. bíró a büntetés-végrehajtási intézet előterjesztése alapján soron kívül határoz²⁹⁰ tekintettel arra, hogy ennek következtében az elítéltnak a szabadságvesztésből hátralévő tartamot büntetés-végrehajtási intézetben kell letöltenie.²⁹¹

2.6.3. A korai szabadítással összefüggő büntetés-végrehajtási pártfogói feladatok

A feltételes szabadságra bocsátás és a reintegrációs őrizet végrehajtását a büntetés-végrehajtási pártfogó ellenőrzi. A büntetés-végrehajtási pártfogó felügyelet tartama alatt a pártfogolt köteles

- a bv. bíróság határozatában előírt magatartási szabályokat betartani;
- a büntetés-végrehajtási pártfogó felügyelőnek a magatartási szabályok betartására és ellenőrzésére vonatkozó rendelkezéseit teljesíteni,
- a kért felvilágosítást megadni;
- valamint a pártfogó felügyelőnél rendszeresen jelentkezni.²⁹²

A pártfogó felügyelet végrehajtása során ugyanakkor a pártfogolt segítséget, tanácsot kérhet (pl. a magatartási szabályok betartását a pártfogó felügyelő vagy a büntetés-végrehajtási pártfogó felügyelő ellenőrzi.²⁹³ Ha a pártfogolt a feltételes szabadság tartama alatt a magatartási szabályokat megszegi, a büntetés-végrehajtási pártfogó felügyelő javaslatot készít és azt megküldi az ügyészségnek.²⁹⁴ Ha a magatartási szabályok megszegése miatt a feltételes szabadság megszüntetésének, a szabadságvesztés végrehajtása elrendelésének lehet helye, azt az ügyészség a bv. bírónál indítványozza.²⁹⁵

2.7. Az alternatív szankciók a sérülékeny csoportok és kisebbségek szempontjából

Az alternatív szankcióknak a társadalom sérülékeny, valamilyen tulajdonság (pl. valamely nemzetiséghez való tartozás, egészségi állapot, fogyatékoság, vagyoni helyzet, a magyartól eltérő állampolgárság, az LMBTQI közösséghez való tartozás) alapján – a többségi társadalomhoz képest – kisebbségben lévő csoportjainál való alkalmazása kapcsán az alábbiakra kívánunk rávilágítani.

A magyar büntetőjogi szankciórendszerben nincsenek kifejezetten valamely fenti tulajdonsággal jellemezhető csoport számára megalkotott alternatív szankciók vagy olyan speciális rendelkezések, amelyek ezeknek a csoportoknak a szükségleteire, jellemzőire tekintettel szabályoznák az alternatív

²⁸⁹ A reintegrációs őrizet megszűnésének eseteit a Bv. tv. 187/E. § (1) bekezdése tartalmazza kimerítően.

²⁹⁰ Bv. tv. 61/C. § (1) bekezdés

²⁹¹ Kommentár a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvényhez, szerkesztette: Juhász Zsuzsanna. A reintegrációs őrizettel kapcsolatos alapvető szabályokat a Bv. tv. 187/A – 187/E. §-ai; a reintegrációs őrizet elrendelése és megszüntetése, valamint a reintegrációs őrizetben lévő elítélt feltételes szabadságra bocsátására vonatkozó, a büntetés-végrehajtási bíró által lefolytatott eljárás különleges szabályait a Bv. tv. 61/A – 61/D. §-ai; a további releváns részletszabályokat pedig a az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbíróság helyébe lépő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól szóló 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet 136/A – 136/F. §-ai tartalmazzák. A reintegrációs őrizet elrendelése, megváltoztatása és megszüntetése tekintetben további szabályokat tartalmaz még a fogva tartott személy esetében a büntetőeljárás lefolytatása, továbbá a büntetőügyekben hozott határozatok végrehajtása során a bíróságokra és egyéb szervekre háruló feladatokról szóló 9/2018. (VI. 11.) IM rendelet 115-116. §-a. Mindezeket túli releváns szabályok találhatók az elektronikus távfelügyeleti eszköz működését biztosító rendszer létesítésének és üzemeltetésének, az elektronikus távfelügyeleti eszköz alkalmazásának, továbbá a büntetés-végrehajtási szervezet, valamint a rendőri szerv ezzel kapcsolatos feladatának részletes szabályairól szóló 10/2015. (III. 30.) BM rendelet 4-5. §-ában is.

²⁹² Bv. tv. 313. § (1) bekezdés

²⁹³ Bv. tv. 313. § (4) bekezdés

²⁹⁴ Bv. tv. 314. § (1) bekezdés

²⁹⁵ Bv. tv. 314. § (3) bekezdés

szankciók alkalmazását, enyhébb büntetés kiszabását, vagy adott esetben azt, hogy kifejezetten e jellemzőjükre tekintettel a rájuk kiszabott szabadságvesztés büntetésből hamarabb szabaduljanak.

Míg a magyar büntetőeljárás jog bizonyos esetekben figyelemmel van a sérülékenységre (pl. a különleges bánásmódot igénylő személy fogalmának²⁹⁶ bevezetésével, addig a büntetés kiszabása szempontjából ennek – a törvényi keretek alapján – nincs szerepe. Ezzel kapcsolatban ugyanakkor mindenképpen szükséges visszautalni a korábban már hivatkozott 56/2007. BK véleményre, amely az alanyi büntetékiszabási tényezők között felsorol enyhítő körülményként olyan sérülékenységgént meghatározható tulajdonságokat, mint az idős kor, az elkövető alacsony műveltsége, iskolázatlansága, beszámítási képességének korlátozottsága, betegsége, jelentős mérvű rokkantsága vagy az elkövető önhibáján kívül fennálló nehéz anyagi helyzete. A Btk. ismeri az ún. különös méltánylást érdemlő eseteket is, amelyekben az adott büntetés alkalmazása mellőzhető. Továbbá megemlíthető itt az a korábban már érintett, a törvény által adott lehetőség is, mely szerint öt évet meg nem haladó szabadságvesztés kiszabása esetén különös méltánylást érdemlő esetben a bíróság akként rendelkezhet, hogy az elítélt a büntetés fele részének letöltése után feltételes szabadságra bocsátható. A különös méltánylást érdemlőség vizsgálatánál a bíróság – többek között – éppen olyan, a büntetőeljárás során feltárt és a BK vélemény által is nevesített tényezőket vizsgál, mint a terhelt megromlott egészségi állapota, életkora és bármely, méltányolható egyéb személyi körülmény. Ezek szolgálhatnak alapul arra, hogy a büntetés kiszabása során e lehetőséget megadja vagy adott esetben a büntetés mellőzése mellett döntsön.

Bár a kutatás fókuszában a felnőttkorú terheltek állnak, a sérülékeny csoportok között röviden mégis érdemes kitérni a büntetékiszabás és az alternatív szankciók legfontosabb, a fiataalkorúakat érintő²⁹⁷ elemeire. A fiataalkorú és a fiatal felnőtt közötti határvonal egy éles határ, melyet a születési dátum jelöl ki. Ugyanakkor a két csoport lényegében azonos jellemzőkkel bír és a 18-ik életévét betöltött fiatal felnőtt elkövető is a sérülékeny elkövetők csoportjába sorolható. A jogszabály szerint a 18-ik életévüket betöltött fiatal felnőttekre már a Btk. általános szabályai vonatkoznak. A jogalkalmazók az alternatív büntetések gyakorlati alkalmazása kapcsán kitérnek a fiatal felnőttekre és az ő személyi körülményeik figyelembe vételére. A fiatal felnőtt elkövetők helyzetének megértéséhez fontos viszonyítási pont a fiataalkorúakkal kapcsolatos szabályozás ismerete. A Btk. alapján²⁹⁸ fiataalkorúval szemben kiszabott büntetés vagy alkalmazott intézkedés célja elsősorban az, hogy a fiataalkorú helyes irányba fejlődjön, és a társadalom hasznos tagjává váljon, erre tekintettel az intézkedés vagy büntetés megválasztásakor a fiataalkorú nevelését és védelmét kell szem előtt tartani.

Fiataalkorúval szemben elsődlegesen intézkedést kell kiszabni. A bűncselekmény elkövetésekor 14 évnél fiatalabb elkövetőkkel szemben csak intézkedés alkalmazható. Büntetést akkor kell alkalmazni, ha a bíró megítélése alapján intézkedés alkalmazása nem célravezető. A fiataalkorúval szemben szabadságelvonással járó intézkedést alkalmazni vagy szabadságelvonással járó büntetést kiszabni csak akkor lehet, ha az intézkedés vagy a büntetés célja más módon nem érhető el. Speciálisan a fiataalkorúval szemben alkalmazott intézkedés a javítóintézeti nevelés.²⁹⁹ Javítóintézeti nevelés³⁰⁰ mellett nem szabható ki szabadságvesztés, elzárás vagy közérdekű munka.

Fiataalkorúak esetében a kiszabható szabadságvesztés valamint az elzárás leghosszabb tartamai máshogyan alakulnak, mint a felnőttek esetében, és a feltételes szabadságra bocsátás kizárására, valamint a szabadságvesztés büntetés végrehajtási fokozatára vonatkozó szabályok is eltérnek a Btk. általános szabályaitól.³⁰¹ Fiataalkorúval szemben közérdekű munka büntetés akkor szabható ki és

²⁹⁶ Be. 96. §

²⁹⁷ A Btk. 105. § (1) alapján fiataalkorú az, aki a bűncselekmény elkövetésekor tizenkettedik életévét betöltötte, de a tizenharmadikát nem.

²⁹⁸ Btk. 106. §

²⁹⁹ 108. § (1)

³⁰⁰ A javítóintézeti nevelés részletes szabályait a Btk. 120-122. §-ai tartalmazzák. A javítóintézeti nevelésből történő ideiglenes elbocsátás – hasonló, mint a feltételes szabadságra bocsátás – szabályait a 121. § tartalmazza.

³⁰¹ Btk. 109-111. §

jóvátételi munka intézkedés akkor rendelhető el, ha a határozat meghozatalakor tizenhatodik életévét betöltötte.³⁰² Fiatalkorúval szemben pénzbüntetést akkor lehet kiszabni, ha önálló keresete, jövedelme vagy megfelelő vagyona van.³⁰³ Fiatalkorúval szemben próbára bocsátásnak bármely bűncselekmény esetén helye van. A próbaidő tartama egy évtől két évig terjedhet.³⁰⁴

Fiatalkorú elkövető esetén kötelező a pártfogó felügyelet, mint intézkedési nem alkalmazása a feltételes szabadság tartama, a próbára bocsátás ideje, a szabadságvesztés felfüggesztésének ideje, a javítóintézetből történő ideiglenes elbocsátás tartama és a feltételes ügyészi felfüggesztés tartama alatt.³⁰⁵

³⁰² Btk. 112. §; Btk. 117§

³⁰³ Btk. 113. § (1). Fiatalkorú esetén, ha a pénzbüntetés nem hajtható be, azt közérdekű munkára (ha betöltötte a 16-ik életévét) vagy elzárásra kell átváltoztatni. Ezzel kapcsolatban elmondható, hogy ha a fiatalkorú nem töltötte be a 16-ik életévét, az esetben nem valósul meg a büntetés fokozatosságának elve. A be nem hajtható pénzbüntetés közérdekű munkára nem, csak elzárásra változtatható át.

³⁰⁴ Btk. 116. § (1)

³⁰⁵ Btk. 119. § (1)

3. Az alternatív szankciók alkalmazása a gyakorlatban

3.1. A kutatás módszertana

3.1.1. Adatelemzés és interjúk

A jogszabályi környezet áttekintése mellett a vizsgált jogintézmények kapcsán közérdekű adatkéréseket nyújtottunk be az Igazságügyi Minisztériumnak (a továbbiakban: IM) és a bíróság központi igazgatási szervének, az Országos Bírósági Hivatalnak (a továbbiakban: OBH), a bírói gyakorlat megismerése céljából. Az IM részben teljesítette, az OBH teljes egészében megtagadta az adatszolgáltatást.³⁰⁶ Ezért a másodfokú valamint kiemelkedő súlyú ügyekben elsőfokú bírósággént is eljáró húsz törvényszék közül kilenctől kértünk adatot, bízva abban, hogy regionális adatokat kapunk.

A kutatás lezárásáig négy törvényszékről érkeztek adatok. A statisztikai elemzés keretében feldolgoztuk a jogerősen befejezett büntetőeljárások vádlottairól szóló hivatalos statisztikai adatokat 2013-tól 2019-ig.³⁰⁷ A jogerős határozatokban szereplő olyan adatokat vizsgáltunk, amik a büntetéskiszabás és az alternatív szankciók alkalmazásának tendenciáit írták le, valamint azokat, amelyek a vádlottak szociodemográfiai tulajdonságaival voltak kapcsolatban.

A statisztikai adatelemzés mellett félig strukturált interjúkat készítettünk az eljárások szereplőivel (ügyvédekkel, pártfogókkal, büntetés-végrehajtási pártfogókkal, bírakkal) valamint szabadult fogvatartottakkal.

Interjúalanyok száma csoportonként	
ügyvéd	6
pártfogó	3
bíró	2
büntetés-végrehajtási pártfogó	1
érintett (szabadult fogvatartott)	3
egyéb szakértő	1
Összesen:	15

Az információkat az ügyvédi kamara ügyvédeknek és bírának kiküldött anonim kérdőíves felméréssel egészítettük ki, melynek keretében hét ügyvéd válaszolt a kérdéseinkre. A pártfogók és a védők révén széles az információgyűjtés regionális lefedettsége.

3.2. Az alternatív szankciók alkalmazása a gyakorlatban

A jogerős határozatokban szereplő, nyilvánosan elérhető statisztikai adatok körében olyan adatokat vizsgáltunk, amik a büntetéskiszabás és az alternatív szankciók alkalmazásának tendenciáit írták le, valamint azokat, amelyek a vádlottak szociodemográfiai tulajdonságaival voltak kapcsolatban.

³⁰⁶ 2010 óta él a kormányerő az alkotmányozó többségével olyan módon, hogy erőteljes kontrollt gyakorol vagy megszüntet olyan intézményeket, melyek a fékek és ellensúlyok rendszerét hivatottak biztosítani egy demokratikus jogállamban. Az ehhez a tendenciához kapcsolódó, az elmúlt években súlyosbodó rendszerszintű problémák veszélyeztetik a magyar bírósági rendszer függetlenségét is. Ezzel kapcsolatban több alkalommal fogalmaztak meg kritikát az Európai Unió valamint az Európa Tanács intézményei. Az Országos Bírósági Hivatal vezetőjének túlzott hatalma megnyilvánul a bíróság munkájára irányuló kutatási kéréseink elutasításában valamint a közérdekű adatkéréseinkre reagáló adatszolgáltatás rendszeres megtagadásában is. Ezt súlyosbítja a koronavírus okozta válsághelyzet, mely felhatalmazást adott arra, hogy a bírósági intézményrendszer még zártabbá és kevésbé transzparenssé váljon

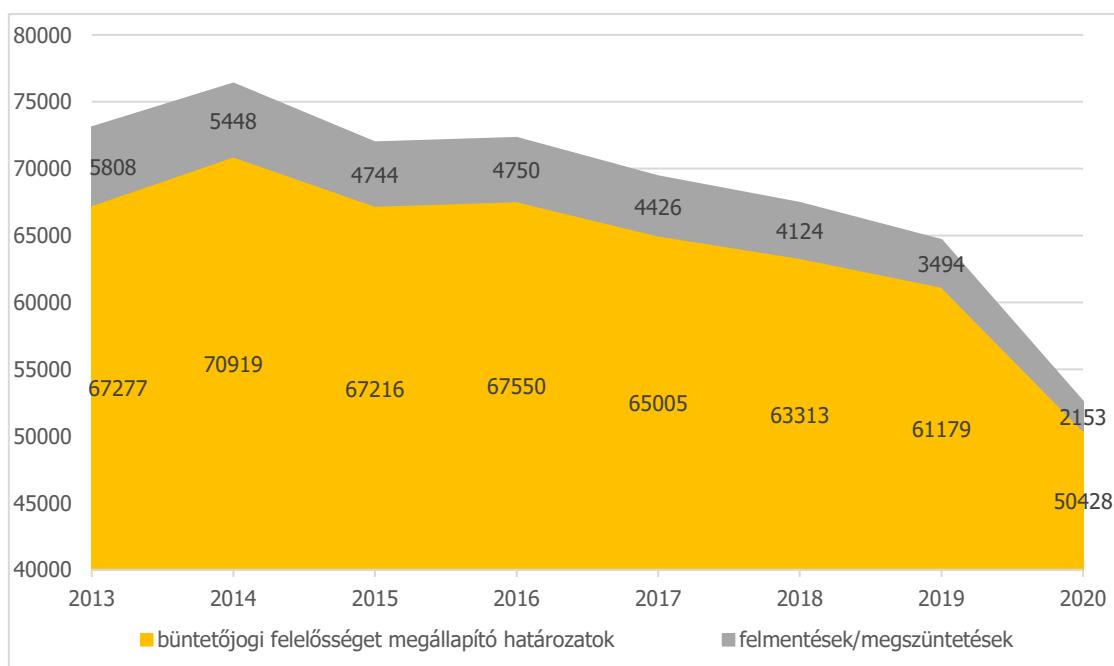
³⁰⁷ Az Országos Bírósági Hivatal (OBH) a weboldalán évente közzéteszi az Országos Statisztikai Adatgyűjtési Program (OSAP) keretében felvett „Jogerősen befejezett büntetőeljárások vádlottainak statisztikai adatai” című szakstatisztikáit. Elérhető: <https://birosag.hu/jogerosen-befejezett-buntetoeljarasok-vadlottainak-statisztikai-adatai/revizio-utan> Mivel az adatelemzés lezárultakor kerültek fel a 2020-as adatok, ezért az elemzésbe azt az évet nem tudtuk bevonni.

A jogerősen befejezett büntetőeljárások száma évenként

2013	73 085
2014	76 367
2015	71 960
2016	72 300
2017	69 431
2018	64 437
2019	64 680
2020	52 581

Amint az a táblázatból látható, a jogerősen befejezett büntetőügyek száma 2016-tól egyértelműen csökkenő tendenciát mutat, ahogyan a regisztrált bűncselekmények száma is 2013-tól napjainkig folyamatos csökkenést jelez. A 2020-as, COVID-19 járvány által érintett évben azonban jóval nagyobb csökkenés látható, mint az azt megelőző években: ezt az adatot összevetve a kutatás egyéb szegmenseivel, úgy látjuk, hogy ezt a nagyarányú csökkenést legalább részben a koronavírus okozhatta. A büntetőjogi felelősséget megállapító határozatok száma ugyanúgy csökkent, ahogyan a befejezett ügyeké, azonban nőtt az arányuk a felmentések/megszüntetések összevont kategóriájához képest.

Büntetőjogi felelősséget megállapító határozatok, felmentések és megszüntetések száma

Ha az alternatív szankciók arányát vizsgáljuk az összes kiszabott büntetésen belül, a bírósági statisztikákból az a tendencia látszik, hogy lassan, de egyértelműen nőtt az alternatív szankciók aránya az összes büntetőjogi felelősséget megállapító határozaton belül, csökkent a felfüggesztett szabadságvesztések, és stagnált a letöltendő szabadságvesztés büntetések aránya. A későbbiekben azt is megvizsgáljuk, hogy volt-e különbség az egyes alternatív büntetések és intézkedések alkalmazási gyakoriságának megváltozásában; voltak-e olyan szankciótípusok, melyeknek nőtt a kiszabási gyakorisága és olyanok, melyeket egyre ritkábban alkalmaztak.

Szankciókiszabás az összes büntetőjogi felelősséget megállapító határozaton belül

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	A vizsgált hét év összesen
büntetések a szabadságvesztés kivételével	40906 62%	44781 64%	42846 65%	44534 67%	42353 67%	41993 68%	41175 69%	298588 66%
felfüggesztett szabadságvesztés	16425 25%	16057 23%	14523 22%	13578 21%	13405 21%	12366 20%	11621 19%	97975 22%
letöltendő szabadságvesztés	8371 13%	8632 12%	8437 13%	7910 12%	7658 12%	7343 12%	7027 12%	55378 12%
TOTAL	65702	69470	65806	66022	63416	61702	59823	451941

A legfeljebb három évvel fenyegetett bűncselekmények esetén – leginkább ezek relevánsak az alternatív szankció-kiszabás szempontjából –, ugyancsak lassú növekedést látunk az alternatív szankciók tekintetében az összes kiszabott büntetésen belül. Míg 2016-ban még az összes, büntetőjogi felelősséget megállapító határozatból 77 százalékot tettek ki a szabadságelvonással nem járó büntetések, addig 2019-ben már 80 százalékot. A vizsgált évek között csökkent a felfüggesztett szabadságvesztések kiszabásának aránya, valamint stagnált a kiszabott letöltendők aránya a többi büntetési nem javára.

Szankciókiszabás a legfeljebb 3 évnyi szabadságvesztéssel fenyegetett bűncselekmények esetén a büntetőjogi felelősséget megállapító határozatokban

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	A vizsgált hét év összesen
büntetések a szabadságvesztés kivételével	40906 73%	44781 74%	42846 75%	44534 77%	42353 77%	41993 79%	41175 80%	298588 76%
felfüggesztett szabadságvesztés	10260 18%	10668 18%	9219 16%	8556 15%	8345 15%	7372 14%	6824 13%	61244 16%
letöltendő szabadságvesztés	4680 8%	5045 8%	4896 9%	4385 8%	4137 8%	3903 7%	3621 7%	30667 8%
TOTAL	55846	60494	56961	57475	54835	53268	51620	390499

3.2.1. A felfüggesztett szabadságvesztés alkalmazása

A védők tapasztalatai szerint a felfüggesztett szabadságvesztés alkalmazása az első büntényeseknél jellemző, az egytől öt évig terjedő szabadságvesztéssel sújtható büntetési tételkeretben. Ebben a körben jellemző, hogy már az ügyészi indítványok is felfüggesztett szabadságvesztésre vonatkoznak. Kettőtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel sújtható büntetési tételkeretben az ügyészi indítvány már jellemzően szabadságvesztés, ilyenkor jut nagyobb szerep a védői indítványnak. Ötől tíz évig terjedő szabadságvesztéssel sújtható bűncselekményeknél már szükségtelennek látják az alternatív büntetésekre irányuló védői indítványt, mert nincs reális esély a felfüggesztett ítéletre. A megkérdezett védők tapasztalatok alapján – bár nincs egységes jogalkalmazás – kb. ötven százalékban ad helyt a végrehajtásában felfüggesztett szabadságvesztés kiszabására irányuló indítványaiknak a bíróság.

A fokozatosság elvére tekintettel van az ügyészség és a bíróság is. A megkérdezett védők többségének véleménye szerint a felfüggesztett szabadságvesztés hosszútávú hatását tekintve lehet hatásosabb, mint egy letöltendő szabadságvesztés, mert a csekély súlyú bűncselekményeknél a börtönben töltött

idő és a börtönártalmak nagyobb kárt okozhatnak, mint amekkora az elrettentő erejük az elkövető számára. Csekély súlyú bűncselekmények esetén hatékonyabbnak látják a felfüggesztett szabadságvesztést a büntetési cél szempontjából. A védői tapasztalatok szerint letöltendő helyett a felfüggesztett szabadságvesztés büntetés kiszabásakor leginkább az elkövető személyi körülményei (vagyonai helyzete, családi körülményei) a meghatározóak. Emellett szerepet játszik az elkövető bűncselekményhez való viszonya. Ha az elkövető elismeri a bűncselekményt és megbánást tanúsít, esetleg valamilyen lépést tett az elkövetett cselekménnyel okozott kár enyhítésére, az különösen nagy súllyal esik a latba a bírói mérlegelésnél.

Egyes védők szerint lehetne bővíteni a felfüggesztett szabadságvesztés alkalmazhatóságának körét, valamint megfontolandó lenne a differenciálás és a felfüggesztett szabadságvesztés időtartamát érintő felülvizsgálat bizonyos idő után.

3.2.2. Az alternatív büntetések alkalmazása

Az enyhe csökkenést, majd stagnálást mutató szabadságvesztéshez képest megvizsgáltuk, hogy az annak alternatíváját jelentő büntetéseket, valamint az önállóan alkalmazott mellékbüntetéseket és intézkedéseket a jogerősen befejezett, büntetőjogi felelősséget megállapító határozatokban milyen gyakran alkalmazták. Megállapítható, hogy az összes kiszabott szankció száma nem csökkent olyan ütemben, mint a jogerősen befejezett büntetőügyek száma, ami felveti annak a következtetésnek a lehetőségét, hogy a bíróságok egyre gyakrabban szabnak ki több szankciót egymás mellett. Ugyanakkor a szankciók mérsékelt arányú csökkenését befolyásolhatja a 2013 júliusában hatályba lépett Btk. Az új Btk. szerint kiszabott ítéletek nagyrészt a 2015-ös évtől befolyásolhatják a büntetéskiszabási statisztikát.

Alkalmazott szankciók száma az összes büntetőjogi felelősséget megállapító határozaton belül (db)

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	A vizsgált hét év összesen
letöltendő szabadságvesztés	8371	8632	8437	7910	7658	7343	7027	55378
felfüggesztett szabadságvesztés	16425	16057	14523	13578	13405	12366	11621	97975
elzárás	42	447	983	1382	1833	2044	2075	8806
közérdekű munka	12700	12629	11138	10739	9886	9038	8627	74757
pénzbüntetés	15665	19664	20075	21529	22790	24328	24696	148747
foglalkozástól eltiltás	144	221	336	364	433	508	566	2572
járművezetéstől eltiltás	6744	11278	12093	13995	15000	15638	15150	89898
kitiltás	4	39	23	41	34	24	27	192
sportrendezvények látogatásától való eltiltás	1	17	26	37	15	18	20	134
kiutasítás	324	503	1160	2566	456	434	441	5884
önállóan alkalmazott mellékbünt., int.	13922	13471	11701	10847	10020	8984	8287	77232
TOTAL	74342	82958	80495	82988	81530	80725	78537	561575

Alkalmazott szankciók aránya egymáshoz képest az összes büntetőjogi felelősséget megállapító határozaton belül (%)

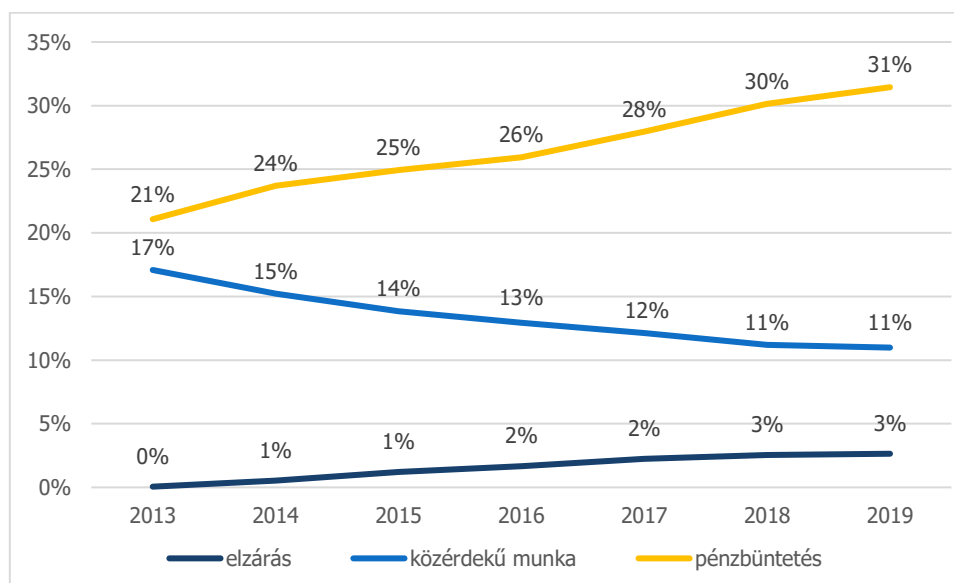
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	A vizsgált hét év összesen
letöltendő szabadságvesztés	11%	10%	10%	10%	9%	9%	9%	10%
felfüggesztett szabadságvesztés	22%	19%	18%	16%	16%	15%	15%	17%
elzárás	0%	1%	1%	2%	2%	3%	3%	2%
közérdekű munka	17%	15%	14%	13%	12%	11%	11%	13%
pénzbüntetés	21%	24%	25%	26%	28%	30%	31%	26%
foglalkozástól eltiltás	0%	0%	0%	0%	1%	1%	1%	0%
járművezetéstől eltiltás	9%	14%	15%	17%	18%	19%	19%	16%
kitiltás	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
sportrendezvények látogatásától való eltiltás	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
kiutasítás	0%	1%	1%	3%	1%	1%	1%	1%
önállóan alkalmazott mellékbüntetés, intézkedés	19%	16%	15%	13%	12%	11%	11%	14%
TOTAL	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Az összes büntetőjogi felelősséget megállapító határozaton belül a leggyakrabban alkalmazott büntetések a szabadságvesztésen túl a pénzbüntetés (2019: 31%), a járművezetéstől eltiltás (2019: 19%), a közérdekű munka (2019: 11%), valamint az önállóan alkalmazott mellékbüntetések, intézkedések (2019: 11%). A járművezetéstől eltiltás kiszabásának gyakorisága egyértelmű növekedést mutatott 2013 (9%) és 2019 (19%) között, a pénzbüntetés szintén. A közérdekű munka és az önállóan alkalmazott mellékbüntetések, intézkedések kiszabásának aránya az összes szankcióhoz képes azonban egyértelműen csökkent.

A többi szankciónemmel összehasonlítva elenyésző a foglalkozástól eltiltások, a kitiltások és a sportrendezvények látogatásától való eltiltások száma. A kiutasítások sem nevezhetők általánosan elterjedtnek: 2015-ben és 2016-ban láthatunk kiugró esetszámokat, ami feltehetőleg a menekültválság hatását tükrözi. Említésre méltó, hogy az összességében szintén nem gyakorinak nevezhető, a Btk. által bevezetett elzárás szankció kiszabási gyakorisága folyamatos növekedést mutatott: 2013-ban még csak 42-szer, 2019-ben pedig már 2075 alkalommal szabták ki.

Egyértelműen látszik, hogy a pénzbüntetés és az elzárás aránya nő, a közérdekű munkáé pedig erősen csökken a vizsgált időszakban, melyet a következő ábrán szemléltetünk.

A pénzbüntetés, a közérdekű munka és az elzárás kiszabásának gyakorisága az összes büntetőjogi felelősséget megállapító, jogerős határozaton belül

A megkérdezett bírók tapasztalatai alapján is érzékelhető a lassú, de egyértelmű változás az ítéletkiszabási gyakorlatban a nem szabadságvesztéssel járó szankciók irányába. Meglátásuk szerint szűk a rendelkezésre álló alternatív büntetések köre és az a büntetési-tétel és bűncselekményi kör, amelyben ezek alkalmazhatók. Kiemelik az egységes jogalkalmazás hiányát és az egyes bíróságok közötti nagy különbségeket az azonos súlyú bűncselekményekre irányuló ítélethozatalban. A bíró szubjektív mérlegelési jogköre miatt nagy szerepet játszik a bírák egyéni attitűdje, ami nagyon széles spektrumon mozog. Az egyik bíró véleménye szerint egyes bírók nem veszik tekintetbe a büntetés hosszútávú hatásait, célját. A bírói álláspont szerint bár ez sokat változott, még mindig nem ritka a bírák körében sem a minél szigorúbb ítéletkiszabásra irányuló szemlélet, amikor az elsődleges cél a büntetőeljárás mielőbbi lezárása, az ítélet jogerőre emelkedése. Ezáltal pirorítás, hogy olyan ítéletet hozzanak, mely a vádlott és a védelem valamint az ügyészség számára egyaránt elfogadható:

„Egyfajta egyensúlyozó tevékenység zajlik. Olyan ítéletet kell hozni, ami a vádlott számára is elfogadható és az ügyészségen is átvihető. Ilyen körülmények között másodlagos, hogy mik a vádlott személyi körülményei. Nincs a bírónak kapacitása az egyéni mérlegelésre, egyéniesítésre az ítéleteinél. Ritka az olyan bíró, aki tényleg kíváncsi arra, hogy ki az, aki elkövette a bűncselekményt és milyen körülmények között.” (bíró 1)

A védők szerint is jelen van a kifejezetten szabadságvesztés centrikus és egyre szigorodó ítélkezési gyakorlat. Megerősítik azt az álláspontot, hogy a bírói ítéletkiszabást meghatározzák az ügyési indítványok: az ügyészség a bírósághoz képest is kevésbé nyitott az alternatív büntetésekre. Nagyon ritka, és csak „batagell” bűncselekmények esetén fordul elő, hogy alternatív büntetést indítványozzon az ügyészség („pl. ha valaki 19 évesen egyszer ellopott egy biciklit”). Az ügyészség jellemzően megfellebbezi az önállóan alternatív szankciót tartalmazó bírói ítéleteket. A védők és a megkérdezett két bíró véleménye szerint nem valószínű, hogy olyan szankciót fog alkalmazni, amelyet az ügyész biztosan megfellebbez. Ezért ritka, hogy ha alternatív büntetést ítél a bíró, első fokon jogerős döntés születessen.

Bár a bírók szerint a fokozatosság elve rendszerint működik a büntetéskiszabásnál, a védők és a bírák egybehangzó véleménye, hogy a bírák jóval szűkebb körben alkalmazzák az alternatív büntetéseket, mint azt a törvényi feltételek lehetővé tennék, és nem használják ki az alternatív büntetések teljes spektrumát. A bírák szerint leginkább a vétségeknél alkalmazzák. A középérték törvénybe iktatása (lásd: 2.1. fejezet) is szűkíti a bíró mozgásterét az alternatív szankciók alkalmazásának terén.

Mind a bírák, mind a védők tapasztalata egybevág a fenti statisztikai adatokkal: a leggyakrabban a pénzbüntetést alkalmazzák az alternatív büntetések közül. A leggyakoribb bűncselekménytípus, amelynél jellemző a pénzbüntetés kiszabása a gondatlan közlekedési bűncselekmény. A pénzbüntetést azonban rendszeresen éri az a kritika a bíróságok részéről, hogy mivel a büntetés összegét lényegében bárki megfizetheti, ezért az számos esetben ténylegesen nem is az elkövetőt sújtja, hanem a családját.³⁰⁸

Az egyéb alternatív büntetéseket – bár a védő rendszerint tesz erre vonatkozó indítványt – a bírák és a védők tapasztalatai alapján egyaránt ritkán alkalmazzák a bírák.

A védői tapasztalatok megerősítik azt a fenti statisztikában is tükrözött tendenciát, mely szerint a bűncselekményeknek abban a szűk körében, ahol alkalmazzák az alternatív büntetéseket, egyre jellemzőbb a büntetések egymás melletti kiszabása: az elzárást, a közérdekű munkát és a pénzbüntetést alkalmazzák egymás mellett, valamint a pénzbüntetést is gyakran alkalmazzák szabadságvesztés büntetés mellett. Elképzelhető, hogy a pénzbüntetések nagyszámú kiszabásának arányában szerepet játszik az is, hogy bizonyos típusú bűncselekményeknél kötelező önállóan vagy egyéb büntetés mellett kiszabni a pénzbüntetést.

Azzal kapcsolatban, hogy milyen szempontok játszanak szerepet az alternatív bünteteskiszabásakor, a védők szerint a legmeghatározóbb a bűncselekmény jellege: csak nagyon kis tárgyi súlyú és társadalmi következményekkel járó bűncselekményeknél, leginkább vétségeknél alkalmazzák az alternatív szankciókat (becsületsértés, kis súlyú közokirat-hamisítás, kis értékre elkövetett vagyon elleni bcs., kis súlyú testi sértés, közrend, közbiztonság elleni kis súlyú bcs., kis súlyú közlekedési bcs.).

Az elkövető személyi körülményeit – ezen belül a sérülékenységet – a védők a második helyen említették az ítéletkiszabásban meghatározó szempontok közül. Mind a védők mind a bírák tapasztalatai alapján az első bűntényes, a fiatalkorú vagy fiatal felnőtt elkövetőknél valószínűbb az alternatív szankciók alkalmazása.

„Gyakran a védelemtől várják, hogy érvelésünkben adjunk szempontokat ahhoz, hogy méltányos büntetést szabhassanak ki. Figyelembe vesszük az egészségi állapotot is. Nagyobb eséllyel szabnak ki alternatív büntetést fiatalkorú vagy fiatal felnőttek és nagyon idős terheltek esetén, vagy egészségi problémákkal küzdő terheltek esetén.” (védő 2)

Egyes védők szerint, ha az anyagi körülményeiből következően egyértelműen nem várható, hogy az elkövető befizet egy pénzbüntetést, akkor nem szabják ki. Mások szerint a pénzbüntetés kiszabásánál nem számítanak a személyi körülmények, ebben egyre inkább negatív tendenciát tapasztalnak az ítélkezési gyakorlatban.

A védelem is inkább indítványoz a büntetések spektrumából súlyosabb, felfüggesztett szabadságvesztést mint pénzbüntetést egy olyan terheltek ügyében, aki nagyon kedvezőtlen anyagi helyzetben van és aki számára nem reális bármilyen mértékű pénzbüntetés megfizetése. Ugyanakkor ez felveti azt a problémát, hogy nem elég széleskörű az alternatív büntetések repertoárja és társadalmilag diszkriminatív az alkalmazása.

Említenek olyan esetet, ahol egy fiatalkorú apró bolti lopásokat követett el. Bár a védői indítvány a bűncselekmény helyszínéhez kapcsolódó jóvátételi munka volt, melynek lett volna társadalmi haszna és szemléletformáló hatása, a bíró felfüggesztett szabadságvesztésre ítélte a fiatalkorút.

³⁰⁸ A pénzbüntetésre vonatkozó egyéb, illetve az annak végrehajtásával kapcsolatos legfontosabb szabályokat a Btk. 50-51. §-ai, a fogva tartott személy esetében a büntetőeljárás lefolytatása, továbbá a büntetőügyekben hozott határozatok végrehajtása

során a bíróságokra és egyéb szervekre háruló feladatokról szóló 9/2018. (VI. 11.) IM rendelet 50–56., illetve 126-127. §-ai, valamint a Bv. tv. 292-293/A.§-ai tartalmazzák.

A bírók elmondása alapján az, amennyiben a vádlott beismeri a bűnösségét, a bűnösség tényére vonatkozóan nem kell indoklást írni, csak a büntetés kiszabására vonatkozóan³⁰⁹, jelentős munkateher enyhítést jelentett a bírák számára. Ez elvileg teret adhatna arra, hogy több idő legyen a személyi körülmények mérlegelésére az eljárásban. Ugyanakkor az egyik megkérdezett bíró tapasztalatai szerint ez a gyakorlatban ritkán érvényesül.

Egyes pártfogó felügyelők tapasztalatai szerint a szankciók arányához képest nagyon kis számban érkezik bírói felkérés a személyi körülmények mérlegelését támogató pártfogó-felügyelői véleményekre, környezettanulmányokra. Ez ugyancsak azt a benyomást támasztja alá, hogy a bíróknak korlátozott a kapacitása az egyéniesítésre és a személyi körülmények tekintetbe vételére az ítélethozatal során, még akkor is, ha alternatív büntetést szabnak ki. A pártfogók szerint sok „tévedés” és az eljárást lassító körülmény elkerülhető lenne a pártfogó felügyelői véleményekkel. Pl: előfordult, hogy úgy hozott egy közérdekű munka ítéletet egy bíró, hogy később a foglalkoztathatósági vizsgálaton derült ki, hogy nem foglalkoztatható az elítélt.

„Nem veszik figyelembe sajnós a személyi körülményeket a bünteteskiszabásnál; vannak pl. notórius közérdekű munka büntetést kapók, aki az életben sose töltötte le, hanem mindig leüli. Olyan, mintha a bíróságnak nem lenne más eszköze, mint hogy közérdekű munkát szabjon ki. Hajléktalanoknak a téli időszakban jól is jön, hogy fedett helyre mennek.” (pártfogó 2)

„Nem használja a bíróság a pártfogó felügyelői véleményt mint eszközt, hogy felmérje az elítélt egészségügyi állapotát, szociális vagy családi hátterét. Nem értem, hogy miért nem élnek vele, személyre szabottabb lehetne a bünteteskiszabás – ennek hiánya a pártfogókön csapódik le. Mi kínlódunk vele, hogy ledolgozza pl. a büntetést.” (pártfogó 2)

Az OBH elérhető adataiból³¹⁰ is látható, hogy a 2017-től viszonylag stagnáló, nagy számban indultak meg mind a kiszabott közérdekű munka büntetések mind a pénzbüntetések szabadságvesztésre átváltoztatásra irányuló eljárások (ha a pénzbüntetést nem fizetik meg, illetve a közérdekű munka büntetést nem töltik le, a büntetést szabadságvesztésre kell átváltoztatni). Ennek feltételeit részletesen az 2.5.1. fejezetben tárgyaltuk. Ha a megindult eljárások, a szabadságvesztésre átváltoztatásra irányuló eljárások számát összehasonlítjuk a 2017 és 2019 közötti években kiszabott közérdekű munka büntetések és pénzbüntetések számával, kitűnik, hogy viszonylag nagy számban kerülnek ilyen ügyek ismét a bíróság elé a nem teljesítés folytán. Ebből persze az nem következik, hogy minden megindult ügyben átváltoztatásra is kerül az adott szankció, de annyit jelez, hogy e szankciók teljesülése viszonylag magas arányban nem gördülékeny. Ezzel összecseng a kutatásban részt vevő védők és pártfogók benyomása, mely szerint a kiszabott közérdekű munka és pénzbüntetések gyakran nem illeszkednek az elkövetők személyi körülményeihez és helyzetéhez, hanem „rutinszerűen” kiszabott szankciók. Az egyik pártfogó elmondása alapján a megyéjében a közérdekű munka büntetések egyharmada elzárásra átváltoztatással zárul.

Az adott évben kiszabott közérdekű munka büntetések száma és a szabadságvesztésre átváltoztatásra irányuló eljárások száma

év	Kiszabott közérdekű munka büntetések száma (db)	A szabadságvesztésre átváltoztatásra irányuló eljárás megindult az adott évben (db)
2017	9 886	5 327
2018	9 038	5 053
2019	8 627	5 151

³⁰⁹ Ezt az információt megerősíti a Kúria: 'Az elsőfokú büntető ügydöntő határozatok szerkesztésének elvei és gyakorlata' 6. számú melléklet, 38.o.

³¹⁰ Az Országos Bírósági Hivatal (OBH) a weboldalán évente közzéteszi Statisztikai évkönyvét. Ezen belül adatot szolgáltat a büntetés-végrehajtási bírók hatáskörébe utalt ügyek ügyforgalmi statisztikáiról. Elérhető: <https://birosag.hu/birosagokrol/statisztikai-adatok/statisztikai-evkonyvek>

Az adott évben kiszabott pénzbüntetések száma és a szabadságvesztésre átváltoztatásra irányuló eljárások száma

év	Kiszabott pénzbüntetések száma (db)	A szabadságvesztésre átváltoztatásra irányuló eljárás megindult az adott évben (db)
2017	22 790	8 057
2018	24 328	8 658
2019	24 696	6 652

A védői tapasztalatok szerint az alternatív szankciók közül a pénzbüntetés után leggyakrabban alkalmazott alternatív büntetés a járművezetéstől eltiltás, különösen a kis súlyú közlekedési bűncselekményeknél alkalmazzák. Szerintük a közérdekű munka büntetés alkalmazása elenyésző. Pedig szerintük az alternatív büntetések törvényben is deklarált céljára, a bűnismétlés megelőzésére és társadalmi beilleszkedés elősegítésére a közérdekű munka büntetés a legalkalmasabb szankció. A közérdekű munka büntetésnek a védők szerint van visszataró ereje. Sok esetben tapasztalják, hogy a közérdekű munkát súlyosabb büntetésnek élik meg az elkövetők, mint akár egy rövid tartamú elzárást, egy felfüggesztett szabadságvesztést vagy a pénzbüntetést. Ennek lehet az oka, hogy a társadalmi köztudatban negatív a közérdekű munka megítélése. A közérdekű munkavégzés látható és nem „elrejtendő” a helyi társadalom előtt. Különösen kistélepüléseken a szankció transzparenciája és a közvélemény stigmája hozzájárulhat a generális prevenciós elvek érvényesüléséhez is.

A közérdekű munka a társadalom megítélésében összemosódik a közfoglalkoztatással, a közmunkával, melynek nagyon alacsony a társadalmi megítélése.³¹¹ Ez fokozza elrettentő erejét. A közérdekű munka büntetés elsődleges célcsoportját is a hátrányos helyzetű, rossz anyagi körülmények között élő elítéltek alkotják. Ugyanakkor az a körülmény, hogy az önkormányzatok foglalkoztatják a közmunkásokat, és országsszerte rendelkeznek az erre kiépült infrastruktúrával és szervezési, adminisztrációs kapacitással, megtámogathatja a közérdekű munkavégzés hatékony lebonyolítását. A közérdekű munka büntetés letöltése kapcsán még egy problémát említenek a pártfogók. Előfordult, hogy egy önkormányzat nem a kiszabott közérdekű munka büntetés idejének terhére foglalkoztatja az elítéltet önkéntesen, hanem visszaélészerűen:

„Volt egy olyan esetünk, hogy túldolgoztatta az önkormányzat az elítéltet. Nem a 250 órát, hanem 300 órát dolgoztatott vele. Nem minden nap látja a pártfogó felügyelő, akinek 200 ügye van, nem tud minden nap ott lenni mindenki mellett. Az önkormányzatoknál meg van egy munkafelügyelő, aki kiadja a munkát, elmegy és valamikor a munka végeztével beszedi a gereblyét vagy a lapátokat, de nincs ott velük állandóan. Beírnak hasra számokat, tehát ez a fajta, úgymond ellenőrzés ez nem mindig sikerül. (...) Nem vagyunk teljes mértékben urai a helyzetnek, meg ki vagyunk szolgáltatva akár az önkormányzat ottani dolgozóinak” (pártfogó 3)

Mind a védők mind a bírák elmondják, hogy a jelenlegi rendszerben nagyon szűk annak lehetősége, hogy személyre szabott legyen a közérdekű munka büntetés, a közérdekű munka letöltésére kijelölhető munkáltatók listája korlátozott. A bűnelkövetők számára nem áll rendelkezésre olyan munkahely, ami kapcsolódik a bűncselekményükhöz vagy a kvalifikációjuknak megfelelő – ezáltal jelentősebb szemléletformáló hatása lenne. Ez különösen problémás kistélepüléseken, ahol jellemzően az egyedüli, közérdekű munkáltató az önkormányzat és a végezhető munka betanított segédmunka. Bár 2021. január 1. óta a törvényi szabályozás előírja, hogy az illetékes települési önkormányzatoknak kötelező foglalkoztatni a közérdekű munka büntetést letöltőket (lásd: 2.5.1. fejezet), ez a pártfogó felügyelők tapasztalatai szerint nem mindig valósul meg:

³¹¹ A közfoglalkoztatás a szociális ellátásban részesülők jellemzően az önkormányzatnál vagy más közfoglalkoztatónál végzett, alacsony presztízsű munkavégzése. 2020-ban átlagosan 92.000 ember számára biztosított munkát a közfoglalkoztatás.

„Január 1-jétől az önkormányzatoknak kötelező fogadni, de mi továbbra is megkérdezzük az önkormányzatot, mert vannak olyan kisebb települési önkormányzatok, ahol nem tudják vállalni az elítéltet. A végrehajtásnak nincs az állam által biztosított háttere. A polgármester jóindulatán múlik, hogy bevállalja, vagy nem. (...) Az önkormányzati törvényben nincsen benne ez a kötelezettség, ők csak tőlünk tudják, hogy ez van és hebegnek-habognak. Lesz hamarosan egy jegyzői értekezlet az egész megyében ennek a végrehajtásáról.” (pártfogó 2)

A foglalkozástól eltiltás kapcsán kiemelik a védők, hogy a bírák számára visszatartó erő, hogy nehezen ellenőrizhető ennek a szankciónak a végrehajtása. Nincs vezetett, központi nyilvántartás, amelyben ellenőrizni lehetne, hogy tényleg nem dolgozik a büntetés tárgyát képező szakmában az elítélt (példaként hozzák, hogy volt arra precedens, hogy egy kiskorú sérelmére elkövetett szexuális visszaélésért elítélt tanár továbbra is gyerekekkel foglalkozik).

Megvizsgáltuk azt is, hogy az alternatív büntetési nemek kiszabását mennyiben befolyásolta az elmarasztalt személy előélete. Azt tapasztaltuk a vizsgált hét év összes jogerős, büntetőjogi felelősséget megállapító határozata alapján, hogy a büntetéskiszabásban a vádlott előéletének egyértelműen fontos szerepe van. Mégpedig úgy, hogy azon vádlottak esetében szabtak ki legkisebb arányban szabadságvesztést, akikkel szemben korábban nem alkalmazott a bíróság jogerős határozattal büntetést (23%), s ez egyenes arányban nő a vádlottak büntetőjogilag értékelt előéletével; a bűnismétlők 43 százaléka, a visszaesők 58 százaléka, a különös és a többszörös visszaesők 79 százaléka, az erőszakos többszörös visszaesők csoportjának pedig a 94 százaléka esetében alkalmaztak szabadságvesztést.

Visszaesés és szabadságvesztés-kiszabás a jogerősen, a büntetőjogi felelősség megállapításával zárult határozatok vádlottai esetében 2013-2019

	nem visszaeső	visszaesőnek nem tekinthető bűnismétlő	visszaeső	különös visszaeső	többszörös visszaeső	erőszakos többsz. visszaeső	Összes vádlott
nem szabtak ki szabadság-vesztést	216524 77%	83357 57%	3105 42%	2359 21%	3522 21%	50 6%	308917 67%
kiszabtak szabadság-vesztést*	63293 23%	63303 43%	4350 58%	8778 79%	13078 79%	740 94%	153542 33%
összesen	279817 100%	146660 100%	7455 100%	11137 100%	16600 100%	790 100%	462459 100%

* Függetlenül attól, hogy a szabadságvesztést felfüggesztették-e.

3.2.3. Az intézkedések alkalmazása

Megvizsgáltuk az intézkedések kiszabásával kapcsolatos országos adatokat is. Egyértelműen a próbára bocsátás a leggyakrabban előforduló önállóan kiszabott intézkedés a többihez képest, ez az arány azonban valamelyest csökken. Míg 2013-ban és 2014-ben az összes mellékbüntetésből és intézkedésből 91 százalékot tett ki, addig 2017-re lecsökkent 85%-ra, majd ismét nőtt két százalékpontot 2019-re. A megrovás ehhez képest elenyésző, de 2018-ig növekvő arányt mutatott: 2013-ban 8 százalékot tett ki, 2018-ban 11 százalékot, majd 2019-ben csak 9 százalékot. A jóvátételi munka aránya az összes kiszabott szankcióban még kevesebb, de egyértelműen növekszik: míg 2013-ban nem volt százalékban mérhető, 2019-ben 2 százalékát tette ki az összes, önállóan kiszabható mellékbüntetésnek és intézkedésnek.

Az önállóan kiszabható mellékbüntetések, intézkedések kiszabásának gyakorisága a büntetőjogi felelősséget megállapító határozatokon belül

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	A vizsgált hét év összesen
foglalkozástól eltiltás	0 0%	0 0%	1 0%	0 0%	1 0%	0 0%	0 0%	2 0%
járművezetéstől eltiltás	15 0%	3 0%	0 0%	0 0%	0 0%	0 0%	0 0%	18 0%
kiutasítás	15 0%	2 0%	1 0%	0 0%	1 0%	0 0%	0 0%	19 0%
megrovás	1105 8%	1162 9%	1001 9%	1025 9%	1273 13%	975 11%	752 9%	7293 9%
próbára bocsátás	12734 91%	12205 91%	10520 90%	9609 89%	8556 85%	7838 87%	7372 89%	68834 89%
kényszergyógykezelés	2 0%	1 0%	1 0%	3 0%	1 0%	1 0%	3 0%	12 0%
elkobzás	21 0%	12 0%	24 0%	39 0%	13 0%	7 0%	1 0%	117 0%
vagyonelkobzás	8 0%	3 0%	4 0%	5 0%	7 0%	11 0%	6 0%	44 0%
jóvátételi munka	20 0%	83 1%	149 1%	166 2%	168 2%	152 2%	153 2%	891 1%
elektronikus adat végl. hozzáférh. tétele	1 0%	0 0%	0 0%	0 0%	0 0%	0 0%	0 0%	1 0%
TOTAL	13922 100%	13471 100%	11701 100%	10847 100%	10020 100%	8984 100%	8287 100%	77232 100%

Az intézkedések kapcsán az a védői és pártfogói tapasztalat, hogy szinte csak fiatalok elkövetőknél, első büntényeseknél és gondatlan elkövetés esetén alkalmazzák. Általános vélemény a védők és pártfogók körében, hogy azért is ritkák az intézkedések a felnőtt elkövetői körben, mert azok a súlyú bűncselekmények, amelyeknél az intézkedés betöltené a megfelelő büntetési célt, nem is jutnak el tárgyalási szakba. Ezek esetén jellemzően az egyéb, eljárást gyorsító jogintézményeket alkalmazzák: vádhalasztást, egyezséget. Megrovás esetén jellemzően ügyészi szakban zárul az ügy.

A védők és bírók tapasztalatai is megerősítik a statisztikát, mely szerint a leggyakrabban használt intézkedés a próbára bocsátás, ezt követi a megrovás. Ezekre vonatkozóan jellemzően élnek védői indítvánnyal. Intézkedést csak akkor indítványoz a védelem, ha az ügyészi indítványban is valamilyen alternatív büntetés szerepel – egyéb esetben kicsi az esély, hogy intézkedést szabjon ki a bíró. Ezért ezekben az esetekben jellemzően nem élnek védői indítvánnyal sem. Mint azt korábban említettük, az alternatív büntetések is ritkák az ügyészi indítványokban, intézkedést szinte soha nem indítványoz az ügyészség. A védők tapasztalatai szerint az intézkedéseket kiszabó ítéletekben nagyon meghatározó a bírói attitűd, még nagyobbak az országos különbségek mint az alternatív büntetésekénél. Azért is a próbára bocsátást alkalmazzák a leggyakrabban, mert ennek van tétje, visszatartó hatása az elkövető számára: ha újabb bűncselekményt követ el a próbára bocsátás ideje alatt, annak súlyosabb szankció a következménye. Míg a megrovásnál és a jóvátételi munkánál nincs beépítve ez a visszatartó hatás a jogszabályba. A jóvátételi munka a legkevésbé alkalmazott intézkedés. A bírói vélemény szerint a jóvátételi munka azért is lehetne jóval szélesebb körben használt intézkedés, mert ellentétben a közérdekű munkával, itt nem a pártfogó felügyelet feladata, hogy kijelölje a munkahelyet az elkövető számára, hanem az elkövető választhatja meg, hogy hol kívánja letölteni a büntetését. Ezáltal lehetőség

lenne arra, hogy egyéniesített, az elkövető számára megfelelő munka keretében valóban a közösség felé való reparáció valósuljon meg.

A megkérdezett pártfogók a jóvátételi munka alacsony volumenének szemléltetésére elmondják, hogy az elmúlt két évben az egyik közép-magyarországi és dél-magyarországi megyében egy-három jóvátételi munka büntetés volt az ügyfélkörükben. A harmadik, nagyobb ügyszámmal dolgozó, közép-magyarországi megyében az interjú idején párhuzamosan volt nyolc jóvátételi munka büntetés. Az egyik pártfogó elmondta, hogy a Btk. hatályba lépése óta 35 jóvátételi munka büntetés volt összesen az egész megyében.

A pártfogók tapasztalata alapján azokban az ügyekben jellemző, hogy pártfogó felügyeletet, mint intézkedést alkalmaz a bíróság, ahol lát rá esélyt, hogy ennek van visszatartó, nevelő funkciója. A felnőtt bűnelkövetői körben ez leginkább a fiatal felnőttekre és az első büntényesekre jellemző.

A bírói megítélés szerint túlterheltek a pártfogók és ilyen ügyszám mellett nincs arra módjuk, hogy a formális kontrollon túl betöltsék a pártfogó felügyelet azon célját, mely a bűnismétlés kockázatainak megelőzésére a kriminális viselkedés korrekciójára, a társadalomba való visszailleszkedés elősegítésére irányul. A pártfogó felügyelet a jelenlegi körülmények között – a megkérdezett bírák megítélése szerint – nem tudja betölteni a feladatát. Talán ezzel is összefügg, hogy a diszkrecionális esetekben csak szűk körben alkalmazzák a pártfogó felügyeletet, mint intézkedést.

Az egyéniesített, külön magatartási szabályok kiszabásának látnák értelmét - amelyek az elkövető személyi körülményeihez és a bűncselekmény jellegéhez igazodnak (pl: agressziókezelő tréningen való részvétel, helyreállító szemléletű programon való részvétel), de a megkérdezett bíró tapasztalatai szerint ezt a lehetőséget nem használják ki a bírók. Rendszerint csak az általános magatartási szabályokat (pl: pártfogóval való kapcsolattartás kötelezettsége) alkalmazzák. (lásd: 2.5.2. fejezet)

A pártfogók elmondása alapján, ha nem ír elő külön magatartási szabályt a bíróság, akkor is előfordul, hogy pártfogóként bevonják a pártfogoltakat valamilyen, a viselkedés korrekciójára vagy szemléletformálásra irányuló programba. Ugyanakkor sokkal nehezebb erre az elítéltet rávenni, ha nem az ítéletben előírt kötelezettség.

3.3. A korai szabadításhoz kapcsolódó jogintézmények alkalmazása

3.3.1. A feltételes szabadságra bocsátás alkalmazásával kapcsolatos tapasztalatok

A feltételes szabadságra bocsátás és a reintegrációs őrizet vonatkozásában nem állnak rendelkezésünkre az elmúlt évek jogalkalmazói gyakorlatát összegző, országos statisztikák. A feltételes szabadsággal kapcsolatos jogalkalmazói gyakorlatot vizsgálta egy 2016-os empirikus kutatás,³¹² melynek fő, jelen kutatás szempontjából releváns tapasztalatait az alábbiakban röviden összegezzük. Bár a feltételes szabadság jogintézményének jogszabályi keretei jelentősen szigorodtak 2016 óta (lásd: 2.3.1.3. fejezet), a korábbi kutatás tapasztalatai mégis fontos információkat adnak a feltételes szabadságra bocsátás jogintézményével kapcsolatos ítélkezési gyakorlat tendenciájáról és bírói attitűdökről. A kutatás keretében 31 bv. bíróval készült mélyinterjú. A kutatás szerint a megkérdezett bírák egyharmadánál átlagosan tíz alatt volt a feltételes szabadsággal kapcsolatos ügyek száma, egyharmaduknál tíz és harminc között, további egyharmaduk esetén több mint harminc ügy volt. A különböző ügyszámokból is látszik, hogy megyénként nagyon változó a bv. bírák feltételes szabadságra bocsátással kapcsolatos ügyterhe. Azokban a megyékben nagy a feltételes szabadságot érintő ügyteher, ahol van megyei büntetés-végrehajtási intézet. Ezekben az intézetekben elsődlegesen fogház és börtönbüntetések letöltése zajlik, ezáltal több a feltételes kérelem, mint az országos büntetés-végrehajtási intézetekkel rendelkező megyék esetén, ahol nagyobb arányban vannak a fegyházbüntetést töltő elítéltek.

³¹² Solt Ágnes: A Feltételes szabadságra bocsátás intézményének magyarországi gyakorlata. OKRI, 2016. Elérhető: http://www.okri.hu/images/stories/KT/KT_54_2017/kt54_honlap.pdf

A feltételes kedvezmény megadása tekintetében a kutatás nem talált egységes, országos jogalkalmazói gyakorlatot. A bv. bírák jellemzően elegendőnek ítélik meg a feltételes szabadságra vonatkozó döntésüket megalapozó információkat. A bv. intézetek előterjesztéseit 70 százalékban jóváhagyták a bírák. Ezeknek az előterjesztéseknek nagyon eltérő volt a mélysége, színvonala. Nagy különbségek voltak abban, hogy megyénként ki milyen széleskörű információkra alapozta a döntését és mit milyen súllyal vett figyelembe. A megkérdezett bírák a legnagyobb arányban elsődlegesen az elítélt benti magatartását vették figyelembe a feltételes kedvezményről való döntésekben, ezt követte a mérlegelésnél maga a bűncselekmény, kevésbé voltak meghatározóak a családi körülmények és a kinti, befogadó közeg és legkevésbé az elítélt személyiségét mérlegelték a bírák. A bírák több mint fele tekintette fontos szempontnak az elkövetett bűncselekményt a mérlegelésnél, egyharmaduk egyáltalán nem vette figyelembe az elkövetett bűncselekményt. A kutatás által felvetett, fontos probléma továbbá, hogy a bv. bírók a nélkül döntenek a feltételes kedvezményről, hogy alaposan ismernék azt a környezetet, amelyben az elítélt él, ahol a magatartását vizsgálják és értékelik.

A megkérdezett védők és bírák körében domináns vélemény, hogy a feltételes szabadságrabocsátás kapcsán bevezetett szigorítások indokolatlanok és túlzóak, nem feltétlenül szolgálják a kívánt hosszútávú reintegrációs célt sem az elkövető, sem a társadalom szempontjából.

Azzal a szabályozással jellemzően egyetértenek, hogy feltételes szabadságra a büntetés kétharmadának letöltése után bocsátható az elítélt. Az a benyomásuk, hogy még a jogszabályi szigorítás előtt elkezdtek a bírák saját mérlegelés alapján szigorítani, kevésbé megadni a feltételes szabadság kedvezményeket, mint korábban. A jogszabályi változás ezt a jogalkalmazói gyakorlatot tükrözte le. A védők és a büntetés-végrehajtási pártfogók aktuális tapasztalatai megerősítik a 2016-os kutatás eredményeit, hogy nincs egységes jogalkalmazás, nagyon nagyok a megyék közötti különbségek. Az elutasító határozatok gyakran nélkülözik a megalapozott indoklást.

A védői és a bírói véleményekben egyaránt megjelenik, hogy – a 2016-os kutatáshoz hasonlóan – jelenleg is dominánsnak tartják azt a bv.bírói gyakorlatot, hogy a bűncselekmény jellege és súlya meghatározó szempont a feltételes kedvezményről való döntésekben. Ezt egybehangzó kritikával illetik, egyesek az erre vonatkozó jogszabályi környezet félreértelmezésének, mások kifejezetten jogsértő gyakorlatnak tartják.

Több védő megjegyzi, hogy azokban a megyékben, amikre rálátásuk van, a feltételes szabadságról való bírói döntésben olyan módon veszik tekintetbe a személyi körülményeket, hogy a hátrányosabb társadalmi helyzetű elítéltek számára kevésbé adják meg a feltételes kedvezményt – nem ritka szerintük a társadalmi helyzet alapján való, diszkriminatív bírói mérlegelés. Bár a társadalmi helyzettel összefüggésben állhatnak a rendezett családi és jövedelmi viszonyok, mégsem tartják magától értetődőnek és indokoltnak, hogy a szegény, bizonytalan anyagi körülmények között élő elítéltek elessenek a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségétől.

A védői tapasztalatok szerint az esetek nagy részében a bv. bírók hagyatkoznak a bv. intézetek véleményére. Nem mennek szembe a bv.intézetek előterjesztésével. A jelenlegi szabályozás szerint, ha két évet elér vagy azt meghaladja a feltételes kedvezmény, kötelező pártfogó felügyelői véleményt kérni. A védők tapasztalatai szerint a feltételes kedvezményről való döntést megtámogató pártfogói vélemények alaposak, tárgyilagosak.

A büntetés-végrehajtási pártfogó felügyelő elmondása alapján a bv. bíró még azokban az esetekben sem mindig kér pártfogó felügyelői véleményt, ha ezt a törvény kötelezően előírja. A diszkrecionális esetekben nagyon ritkán kér. A pártfogó véleményében gyakran megy szembe a bv. intézet véleményével. Úgy látja, hogy a bv. intézet véleménye gyakran egyoldalú, erőteljesen meghatározza a reintegrációs tiszt személyes szimpátiája és az elítélttel való viszonya. Véleménye szerint a büntetés-végrehajtási pártfogó felügyelő gyakran kiegyensúlyozottabb képet tud adni a fogvatartott magatartásáról, büntetés-végrehajtásbeli helyzetéről, mint a bv véleménye. Megoszlik a bv. bírói gyakorlat atekintetben, hogy ilyen esetben mely véleményt tekintik megalapozottnak. Van, akinek a bv. véleménye, van, akinek a büntetés-végrehajtási pártfogó véleménye a meghatározóbb.

Egy további, a 2016-oshoz képest jelen kutatásban nagyobb súllyal megjelenő szempont, hogy a magatartás mérlegelésekor nagy hangsúlya van a bv. intézetben szerzett fegyelmi büntetéseknek. Ha van valakinek egy fegyelmi je, azzal elesik a feltételes kedvezménytől. Bár elvileg van mód a fegyelmi büntetések dícsérettel való törlésére, ezt a bv. intézetek nagyon ritkán engedélyezik – „önkényesen” és visszaélészerűen bánnak a fegyelmezéssel és jutalmazással. Nagyon könnyű fegyelmi büntetést szerezni és nagyon nehéz jutalommal kiváltani a védők és az elítéltek véleménye szerint.

3.3.2. A reintegrációs őrizet alkalmazásával kapcsolatos tapasztalatok

A megkérdezett védők, elítéltek és egy büntetés-végrehajtást kutató szakember szerint a reintegrációs őrizet kapcsán is elmondták, hogy nincs egységes bv. bírói gyakorlat. Vannak megyék, ahol „minden kérelmet elutasítanak, tekintet nélkül arra, hogy törvényi feltételek meglennének” (szakértő 1). Egyes bv. bírók azonban olyanokat is kiengednek, akik visszaesők. Alapvető problémának tartják, hogy ezekkel a döntésekkel szemben nincs lehetőség érdemi jogorvoslatra. Ezáltal nincs a bv. bírói döntés indokoltságának súlya, ellenőrizhetősége.

Akár csak a feltételes szabadságra bocsátásnál, a reintegrációs őrizet kapcsán is jellemző tapasztalat, hogy az elkövetett bűncselekményt nagy súllyal veszik figyelembe a mérlegelésnél. Ezt a jogalkalmazók „elferdült, szakmaiatlan gyakorlat”-nak tartják. Az elítélteket ez esetben kétszer büntetik.

Ugyancsak elmondható, hogy a fegyelmi büntetések megléte az utóbbi években nagyon nagy hangsúlyt kapott. Akinek fegyelmi je van, az elesik a reintegrációs őrizet lehetőségétől. Sok esetben már azt sem nézi a bv. bíró, hogy miért kapta ezt. Egyes bíróságokon a fegyelmi hiánya sem elég a kifogástalan magatartáshoz, emellett jutalma is kell, hogy legyen az elítéltnak a reintegrációs őrizethez. Mindeközben – ahogyan a 2016-os kutatás a feltételes kapcsán megemlítette – a bv. bírák nincsenek tisztában a büntetés-végrehajtási intézet realitásával, azzal a közeggel, amelyben az elítélteket a fegyelmi büntetéseket kapja.

„... a bv. gyakorlat úgy változott, hogy ha a vizes törölközőt rossz helyre tetted az ágyon, ezért kapsz fegyelmit. Emellett országosan előírták az intézeteknek, hogy három hónapnál gyakrabban nem kaphatnak jutalmat a rabok. Ezeket a változásokat a bv. bírák nem követik. Nem tudják, hogy ez már egy másik bv. Szerencsétlen ember nem kap már dícséretet azért, hogy jól végzi a munkáját. Vagy, hogy kitalálták, hogy egy évnél tovább senki sem dolgozhat ugyanabban a munkakörben. Ezáltal a fogvatartott nem tud egyről a kettőre lépni, újra kell teremteni a helyzetét évről évre. Maximálisan él a bv. azzal a jogával, hogy teljesen bezárult, kontroll nélkül működik a gyakorlatban, mert senkit nem érdekel az egész történet”. (szakértő 1)

Egyes védők szerint indokolatlanul szűk, hogy az öt éves szabadságvesztést meg nem haladó ítéleteknél adható reintegrációs őrizet. Ennek egyik oka, hogy meglátásuk szerint egyes bűncselekménytípusoknál indokolatlanul magas a büntetési tételkeret, és aránytalanul magas büntetéseket szabnak ki. E cselekmények társadalomra való veszélyessége nincs arányban az ítélettel, és nem szolgálja az elkövető visszaileszkedését, ha elesik a kedvezményektől. Az ő esetükben néhány börtönben töltött évvel már eléri a büntetés a célját. Megemlítik azt a perbírói, büntetés-kiszabási gyakorlatot, hogy szándékosan olyan büntetést adnak, amely „kicsúszik” az öt évből. Nem ritka, hogy 1-2 hónappal adnak többet. Ez a bírói gyakorlat különösen jellemző gazdasági, kifejezetten az állam kárára történő gazdasági bűncselekményeknél (pl: költségvetési csalás). Mintha egyes perbírók szándéka az lenne, hogy az elítélteket elessen a feltételes szabadság és reintegrációs kedvezményektől.

Egyes védők meglátása szerint a büntetés-végrehajtási pártfogóknak a reintegrációs őrizetet támogató véleménye ritkán egyéniesített, inkább egy „cseklista”. Formalizált, nem a tényleges személyi körülményeket veszi számba. Ha minden teljesül erről a cseklistáról, akkor támogatja a bv. pártfogó a kedvezmény megadását. A bv. bírói döntésekben nagy súllyal esnek latba az elkövető anyagi körülményei, ami aránytalan és diszkriminatív bírói gyakorlatot eredményez.

„Ha valaki szegény, nincsenek meg a reintegrációs őrizet végrehajtásához szükséges elektronikus távfelügyeleti eszköz technikai feltételei, akkor nincs esélye. Ezáltal már a törvényi szabályozás is nagyon behatárolja, hogy ki kaphatja meg.”

Az érintettek szerint a reintegrációs őrizet kapcsán jelentősek a technikai akadályok, a lábbilincsek nyomkövetői gyakran nem működnek jól, ami folyamatos „vegzárlást” jelentett a számukra: ha technikai akadály miatt nem kapott jelet a készülékről a bv., vagy hibásan jelezte, hogy helyet változtattak, akkor akár az éjszaka közepén is felhívja őket a büntetés-végrehajtási intézet és igazolni kell, hogy valóban nem hagyták el a reintegrációs őrizet helyéül szolgáló ingatlant.

„Gyakran megszűnik a jel, tévesen riaszt. Ilyenkor akár az éjszaka közepén is hív a bv. intézet és azonnal ki kell menni az utcára, hogy újra legyen jel és meggyőződjenek arról, valóban otthon vagyok.” (elítélt 1)

3.4. Az alternatív szankciók és a korai szabadítás végrehajtásának ellenőrzése

3.4.1. A pártfogó felügyelet szervezeti struktúrája

A Pártfogó Felügyelői Szolgálatot 2003-ban hozta létre a kormány az 1183/2002. (X. 31.) Korm. határozattal.³¹³ A pártfogó felügyelői tevékenységet – a büntetés-végrehajtással összefüggő pártfogó felügyelői feladatok kivételével – jelenleg a fővárosi és megyei kormányhivatalok látják el, szakmai irányításáért az igazságügyi miniszter felelős.³¹⁴ A szabadságvesztés büntetés végrehajtásával összefüggő pártfogó felügyelői feladatok³¹⁵ a 2014-ben bekövetkezett szervezeti átalakulásokat követően kerültek át a fővárosi és megyei kormányhivataloktól a büntetés-végrehajtási szervezethez.³¹⁶

A pártfogó felügyelők és a büntetés-végrehajtási pártfogó felügyelők véleménye a szervezeti strukturális átalakulásról összetett. Elsődlegesen ennek hátrányait emelik ki. Véleményük szerint a kormányhivatal nem tudja jól ellátni a törvényességi felügyeleti jogkört a pártfogó felügyelői szolgálat felett. A pártfogóknak a saját szakmai háttérükkel, gondolkodásukkal nehéz egy közigazgatási szervezet logikájába illeszteni. A pártfogó felügyelet szakmai – módszertani támogatását és monitoringját továbbra is az Igazságügyi Minisztérium (IM) támogatja és látja el. Az IM által nyújtott szakmai támogatást egybehangzóan fontosnak tartják és nagyra értékelik. Megjegyzik azonban, hogy emiatt a „kettős struktúra” miatt megnehezedett a szakmai és módszertani támogatás, szűkültek ennek eszközei és csatornái. Ritkábbak a továbbképzések, szakmai egyeztetések a területi pártfogó felügyeletet ellátó szervek között. Ugyanakkor megemlítik, hogy van előnye is annak, hogy a kormányhivatalokba integrálták a pártfogó felügyeletet. Ez segíti egyes alternatív szankciók (pl: a közérdekű munka) végrehajtását. A kormányhivatal, mint hivatalos szerv meg tudja támogatni az önkormányzatokkal való együttműködést.

Az IM pártfogó felügyelet munkájára vonatkozó adataiból az látszik, hogy országosan évente közel 100 ezres folyamatban lévő ügyszámmal dolgoznak a pártfogófelügyelők. A koronavírussal érintett 2020-as évben korábbi két évnél valamelyest alacsonyabb folyamatban lévő ügyszámmal dolgoztak a pártfogó felügyelők, lényegében azonos létszámban.

Év	Folyamatban lévő ügyek száma	Pártfogók létszáma
2018	93565	350-400
2019	86962	350-400
2020	75252	348 (2020.12.31-én)

³¹³ A Pártfogó Felügyelői Szolgálat felállításának és működésének szabályozási elveiről szóló 1183/2002. (X. 31.) Korm. határozat

³¹⁴ A Pártfogó Felügyelői Szolgálat tevékenységéről 8/2013. (VI. 29.) KIM rendelet 1. §, <https://igazsagugyiinformaciok.kormany.hu/partfogo-felugyeloi-szolgalat>

³¹⁵ Bv. tv. 3. § 3. pont

³¹⁶ <https://bv.gov.hu/hu/a-buntetes-vegrehajitasi-partfogo-felugyelet>

Pártfogó felügyelők nemi megoszlása 2020.12.31-én	
férfi	133
nő	215

Megyéenként eltérő a pártfogó felügyelők munkaterhe. Ez a megyék lélekszámának különbségén túl összefügg a megyékben indult büntetőügyek számával, súlyosságával, valamint az országosan eltérő ítélkezési gyakorlattal. Nemcsak az ügyszámok, hanem az egyes pártfogói feladatok jellege, megoszlása is nagyon eltérő a különböző méretű és gazdasági helyzetű megyékben. Erről egy közép-magyarországi pártfogó így nyilatkozik:

„Ebben a megyében teljesen más a végrehajtás, mint (...)mondjuk mellette a kis tanyavilágokban. Tehát ahol egy pártfogó felügyelőnek nagyon sok helyre kell menni és több helyen jelöli ki a munkahelyet, ott más a helyzet, mint annak, aki 20 helyre kimegy és sok kis faluja van. (...) Tehát nagyon nagy a szórás. Nem csak az ügyszám tekintetében, de ugye a fenti régiókban, a Dunakanyar fölötti területen öröm dolgozni pártfogó felügyelőként, mint egy veszprémi és Balatonfelvidéken jól lehet dolgozni. Tehát ha megnézzük, a bűnelkövetési számot akár itt, akár máshol, akkor teljesen más egy Cegléd környéki vagy Budapest környéki bűnelkövetési statisztika, mint egy szegényebb környéken, mint egy Dunakanyar, vagy Nógrádhoz közeli településeken.” (pártfogó 1)

A két közép-magyarországi és egy dél-magyarországi megye ügyforgalmi adataira vonatkozóan azt az információt kaptuk, hogy ezekben a megyékben 100-150 db. pártfogoltja van párhuzamosan egy pártfogónak. Elmondják, hogy van olyan megye, ahol átlagosan csak 50 pártfogolttal dolgozik egy pártfogó. Ez attól is függ, hogy specializálódnak-e a pártfogók feladat típusokra vagy nem. Egyes feladatok nagyobb kapacitást igényelnek, mások kevesebbet. A legtöbb ügy közérdekű munka végrehajtás a megkérdezett megyékben. A nagy ügyszámokkal dolgozó megyékben csak egy területet visznek (közérdekű munka, pártfogó felügyelet, pártfogó-felügyelői vélemény, megelőző pártfogás, közvetítői eljárás stb.). A megkérdezett pártfogók elmondása alapján azonban az a jellemző, hogy a legtöbb megyében mindenféle feladat típusát végeznek a pártfogók. Egyedül a közvetítői eljárás az, amit minden megyében speciálisan képzett pártfogók végeznek, akiknek ez a feladat teszi ki a munkakörük nagy részét.

3.4.2. A pártfogó felügyelet feladatai az alternatív szankciók kiszabása és végrehajtása során

A pártfogó felügyelők számos, az alternatív büntetések és intézkedések kiszabásához és végrehajtáshoz kapcsolódó feladatot ellátnak, melyeket az 2.5.2. fejezetben összegeztünk. A büntetés-végrehajtási pártfogó felügyelők feltételes szabadsághoz és reintegrációs őrizethez kapcsolódó feladatait az 2.5.3 fejezetben összegeztük. Általánosságban elmondható, hogy tevékenységük a bűnismétlés kockázatának csökkentésére, a közösségi büntetések végrehajtására, az elkövető közösségben történő ellenőrzésére, a közösség védelmének erősítésére és az elkövető társadalmi (re)integrációjára irányulnak.

A pártfogók a jogi szabályozás szerint az alternatív büntetéseket és intézkedéseket megtámogató pártfogó-felügyelői vélemények és környezettanulmányok által tudnak hozzájárulni az egyéniesített, a személyi körülményekre jobban tekintettel levő ítélethozatalhoz. Ahogyan korábban említettük, tapasztalataik szerint nagyon ritkán kéri ezeket tőlük a bíróság. Ezt szemlélteti, hogy az egyik megyébe 2021. jan. 1-jétől összesen 27 db pártfogó felügyelői vélemény megkeresés érkezett. Ezek közül csak egy érkezett a bíróságtól és kapcsolódott egy alternatív büntetés végrehajtásának ellenőrzése kapcsán. A többi az ügyészségtől érkezett és fiatalok elkövetőkhöz kapcsolódott.

Az összes környezettanulmányhoz képest elenyésző a felnőttkorú elkövetőkre irányuló megkeresés. A bíróságok által érkező megkeresések általában a bűnügyi költségmentesítéshez vagy költségkedvezményhez kapcsolódó környezettanulmányok, valamint néhány kegyelmi kérelemhez kapcsolódó megkeresés, ami a büntetés elengedésére irányuló kérelmeket megtámogató (pl: ne

kelljen elzárásban letöltenie az el nem végzett közérdekű munka büntetést), valamint az erkölcsi bizonyítványhoz jutást meg támogató környezettanulmány.

3.5. A jogerősen befejezett büntetőeljárások vádlottainak jellemzői

3.5.1. A jogerősen befejezett büntetőeljárások vádlottainak szociodemográfiai jellemzői

Az OBH adatgyűjtéséből korlátozott mennyiségű információ nyerhető ki a jogerősen befejezett büntetőügyek vádlottainak szociodemográfiai jellemzőit illetően. Az adatbázis a vádlott nemét, állampolgárságát, iskolai végzettségét és családi állapotát tartalmazza. Statisztikai elemzésünkben egyedül ez utóbbit nem használjuk, mivel kutatásunk fókuszában azokra a tulajdonságokra állnak, amelyek sérülékenységet jelenthetnek, tehát adott esetben diszkriminatív hatósági gyakorlatok alapjául szolgálhatnak.

A vádlott állampolgársága

Egyik kutatási kérdésünk, hogy volt-e különbség a büntetőjogi felelősség megállapításának arányában magyar és külföldi állampolgárok esetén a vizsgált időszakban. A vizsgált hét év során, tehát 2013 és 2019 az összes vádlottnak csupán 4 százaléka volt külföldi állampolgár. Az adatok szerint ebben az időszakban külföldi állampolgár vádlott esetén a jogerősen befejezett büntetőügyek 96 százalékában zárult az eljárás a büntetőjogi felelősség megállapításával, magyar állampolgár esetén ugyanez az arány 93 százalékos volt. Úgy tűnik tehát, hogy a külföldi állampolgár vádlottat még nagyobb valószínűséggel találta bűnösnek a bíróság, mint a magyart.

A vádlott neme

Arra is kíváncsiak voltunk, hogy a nők és férfiak között volt-e különbség a büntetőjogi felelősség megállapításának arányában összességében. Mindkét nem esetében látszik az a tendencia, amit e tanulmány 3.2. fejezetében tárgyaltunk: 2013 és 2019 között egyértelműen csökkent a felmentések és megszüntetések aránya. Ugyanakkor, míg a vizsgált hét év során a jogerősen befejezett büntetőügyek női vádlottjainak büntetőjogi felelősségét az esetek 91 százalékában állapította meg a bíróság, a férfiaknál ez az arány magasabb, 94 százalékos volt. Megvizsgáltuk azt is, hogy 2013 és 2019 között volt-e különbség a jogerős, bűnügyi felelősség megállapításával befejezett büntetőeljárások határozataiban szereplő női és férfi vádlottak között abban, hogy milyen gyakorisággal alkalmazta esetükben az elzárást és a leggyakoribb alternatív büntetéseket (közérdekű munka, pénzbüntetés, járművezetéstől eltiltás). Az elzárást 2013 és 2019 között egyre gyakrabban szabták ki összességében (lásd: 3.2.2. fejezet), a vizsgált hét év során a férfiak esetében átlagosan 2, a nők esetében átlagosan 1 százalékban alkalmazták. Ugyanebben az időszakban a közérdekű munkát összességében egyre ritkábban alkalmazták, a férfiak esetében átlagosan 16, a nők esetében átlagosan 14 százalékban szabták ki. A pénzbüntetést 2013 és 2019 között összességében egyre gyakrabban szabták ki, a férfi vádlottak esetében átlagosan 33, a női vádlottaknál átlagosan 24 százalékban alkalmazták. A járművezetéstől eltiltás kiszabásának aránya is növekedett a vizsgált hét év során összességében, a férfiaknál átlagosan 21, a nők esetében átlagosan 9 százalékban alkalmazták. Az OBH adatbázisának elemzése azt mutatja, hogy a szabadságvesztésen kívül eső, leggyakrabban alkalmazott szankciókat átlagosan nagyobb arányban szabják ki a büntetőjogi felelősséget megállapító határozatokban férfi vádlottak esetén, mint a női vádlottaknál.

A vádlott iskolai végzettsége

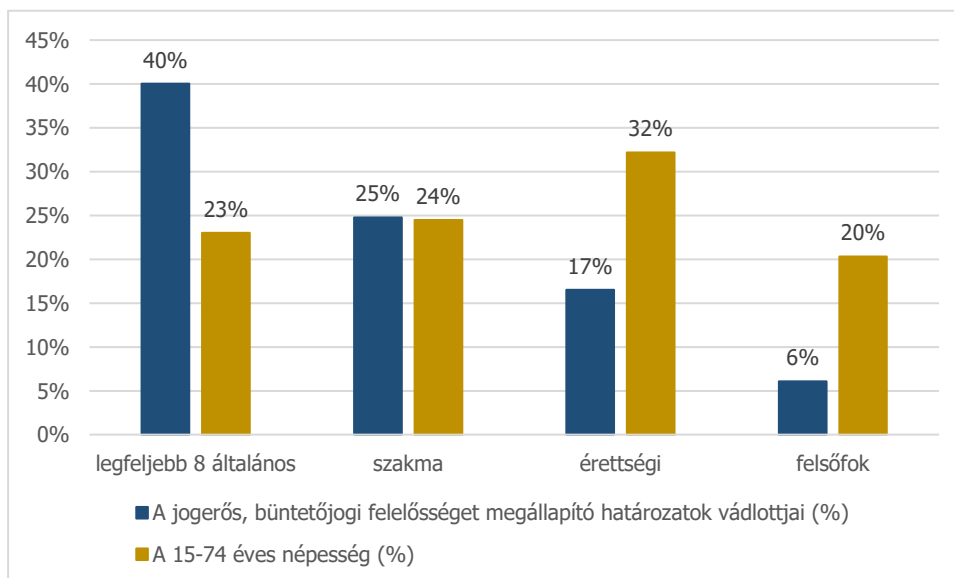
A jogerősen befejezett, büntetőjogi felelősséget megállapító határozatok vádlottainak iskolai végzettsége átlagosan alacsonyabb, mint a 15 és 74 év közötti népességé a KSH adatai szerint. Az összehasonlítást valamelyest megnehezíti, hogy az OBH adatgyűjtése némiképp eltérő iskolai végzettség-kategóriákat használ a KSH-tól. Az OBH adataiban az iskolai végzettség legalacsonyabb

szintjét az „írástudatlan” kategória jeleníti meg, míg a KSH adatbázisában a nyolc általánosnál alacsonyabb iskolai végzettség – ezek között átfedések ugyan lehetnek, de utóbbi kategória minden bizonnyal nagyobb csoportot tartalmaz, mint az előbbi; nyilvánvalóan nem mindenki írástudatlan, akinek nyolc általánosnál alacsonyabb az iskolai végzettsége. Azt is fontos megjegyezni, hogy az OBH adataiban minden vizsgált évben egyre nő az adathiány ebben a tekintetben: míg 2013-ban a jogerősen elítélt vádlottak hét százalékáról, 2019-ben már csaknem 20 százalékuk iskolai végzettségéről nem volt a nyilvánossá tett adatbázisban információ. Az iskolai végzettség átlagos megoszlásait a vizsgált hét évre nézve lejjebb egy külön ábrán, az egyes iskolai végzettség-kategóriákat összevonva összehasonlítjuk.

A 15–74 éves népesség száma legmagasabb iskolai végzettség szerint (ezer fő; %)³¹⁷

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Az egyes iskolai végzettségek átlagos megoszlása a vizsgált években
8 általánosnál kevesebb	134 2%	125 2%	127 2%	116 2%	112 2%	108 1%	103 1%	118 2%
általános iskola 8. osztálya	1809 24%	1720 23%	1665 22%	1623 22%	1540 21%	1469 20%	1443 19%	1610 21%
szakma (érettségi nélkül)	1858 24%	1836 24%	1807 24%	1822 24%	1862 25%	1864 25%	1819 25%	1838 24%
érettségi	2366 31%	2396 32%	2414 32%	2448 33%	2432 33%	2418 33%	2429 33%	2415 32%
felsőfokú	1442 19%	1496 20%	1525 20%	1499 20%	1514 20%	1573 21%	1624 22%	1525 20%
Összesen (/év)	7610 100%	7573 100%	7538 100%	7508 100%	7460 100%	7432 100%	7419 100%	7506 100%

Iskolai végzettség átlagos megoszlása a jogerősen befejezett, büntetőjogi felelősséget megállapító határozatok vádlottjai és a 15-74 éves népesség körében (2013-2019)³¹⁸

³¹⁷ Forrás: lakossági munkaerő-felmérés, KSH.

³¹⁸ Forrás: OBH, KSH.

Jól látható, hogy a jogerősen elítéltek esetében majdnem kétszerese volt a legfeljebb 8 általánossal rendelkezők aránya a 15-74 éves népességben meglévő arányhoz képest. A szakmával rendelkezők mindkét csoportban szinte ugyanakkora arányban képviseltették magukat, míg a népességben az érettségizettek aránya csaknem kétszerese volt a jogerősen elítélteken belülinek. A legnagyobb különbséget a felsőfokú végzettséggel rendelkezők arányában láthatjuk: míg a 15-74 éves népességben a vizsgált hét év során átlagosan 20 százalékos volt az arányuk, az elítéltek esetében csupán 6 százalék.

3.5.2. Az alternatív szankciók alkalmazása a sérülékeny elítéltek esetében

A pártfogók elmondása alapján a felnőttkorú pártfogoltak jelentős része eleve valamilyen hátrányos helyzetű, sérülékeny csoportba tartozik: mélyszegénységben élő, roma illetve hajléktalan ember. A legmagasabb státuszú, dolgozó pártfogoltak jellemzően az alacsonyan iskolázott, betanított munkát végző társadalmi rétegbe tartoznak. Számukra a közérdekű munkavégzés és a pénzbüntetés egyaránt nagy terhet jelent, nehezebben engedhetik meg maguknak, hogy akár csak néhány hétre kiessenek az alkalmi megélhetést jelentő munkáikból valamint nem rendelkeznek pénzügyi tartalékokkal sem.

Fontos megemlíteni, hogy a szabadságelvonással járó intézkedések nagyobb terhet jelentenek a sérülékeny elítélteknek és családjaiknak, különös tekintettel a szegény, az írástudatlan és a valamilyen egészségügyi problémával küzdő fogvatartottakra. A szegény elítéltek hozzátartozói számára a gyakran többszáz km-es fizikai távolság a büntetés-végrehajtási intézet és a lakóhely között ellehetetleníti, hogy személyes kapcsolatot tartsanak. A telefonálás magas tarifája miatt (a civil tarifák közel négyszerese) a szegény fogvatartottak számára szintén csak nagyon limitált formában vagy egyáltalán nem érhető el. Emiatt ezeknek a csoportoknak az esetén különösen fontos lenne az alternatív szankciók szélesebb körben való alkalmazása.

4. A koronavírus-járvány hatása az alternatív szankciók alkalmazására³¹⁹

Általánosságban elmondható, hogy a járványra való reakcióként adott, a jogi szabályozást érintő változások nem alakították át a büntetések és intézkedések rendszerét, nem vezettek be enyhébb, szabadságelvonással nem járó szankciókat vagy olyan szabályokat, amelyek a fogvatartottak és a büntetés-végrehajtásban dolgozók védelme érdekében a fogvatartottak korai szabadítását vagy enyhébb szankció kiszabását célozták volna. A járványra tekintettel bevezetett szabályok között nem voltak olyanok sem, amelyek kifejezetten valamilyen sérülékeny csoport (például gyermekek, idősek, kedvezőtlen társadalmi és vagyoni helyzetű emberek) igényeire reagáltak volna. Ezt az általános megállapítást a statisztikai adatok is alátámasztották: a járvány alatt a büntetés-végrehajtási intézetekben fogvatartottak száma valamelyest nőtt is. Az első veszélyhelyzet végén – 2020. június 17-én – többen voltak fogva tartva, mint a 2019-es év utolsó napján, vagyis a Magyarországon tapasztalható helyzet a legtöbb európai országhoz képest jelentős eltérést mutat. 2020-ban emellett lényegesen csökkent a feltételes szabadságra bocsátottak és a reintegrációs őrizetbe helyezetttek száma is.

Az alternatív szankciókat és a szabadságelvonással járó büntetések enyhítésére használt, vagyis a korai szabadításhoz kapcsolódó jogintézményeket érintő, a járványhelyzetre tekintettel bevezetett jogszabályi változások csupán e jogintézmények közül néhányának az alkalmazásával és végrehajtásával kapcsolatos részletszabályok módosításában voltak tetten érhetőek. Ilyennek tekinthetők a közérdekű és jóvátételi munka végrehajtásának félbeszakítására és teljesítésigazolásuk határidejének könnyítésére vonatkozó szabályok, illetve a pártfogó felügyelők és büntetés-végrehajtási pártfogó

³¹⁹ A következő linken érhető el a teljes kutatási anyagunk, ami a világjárvány alternatív szankciók alkalmazására gyakorolt hatását elemezte: <https://helsinki.hu/wp-content/uploads/2022/01/FINAL-IPPF-report-Hungary-Final-HUN.pdf>

felügyelők tevékenységét, így az érintettekkel való kapcsolattartást, valamint a környezettanulmány és pártfogó felügyelői vélemény elkészítésének módját érintő változások.

Az elvégzett adatelemzés, kérdőíves és interjúk felmérés eredményei alapján a járvány magyarországi megjelenését követően bevezetett ún. első veszélyhelyzet kihirdetését közvetlenül követően lényegében „leállt a büntető igazságszolgáltatás”, az enyhébb tárgyi súlyú ügyeket a bírák büntetővégzéssel próbálták meg lezárni és számos tárgyalást el kellett halasztani. Ezzel párhuzamosan pedig jelentősen megnőtt a távmeghallgatások jelentősége, szerepe és gyakorisága. A járványnak ugyanakkor nem volt hatása érdemben az alternatív büntetések és intézkedések kiszabására, csak a végrehajtást befolyásolta. Ezzel kapcsolatban a pártfogók például a közérdekű munka félbeszakításával, majd folytatásával kapcsolatos nehézségekről számoltak be, ugyanakkor pozitívként olyan új munkahelyek kijelölését is említették, amelyekkel korábban nem volt kapcsolatuk.

A pártfogó felügyelők és büntetés-végrehajtási pártfogó felügyelők munkájában hangsúlyosan jelentek meg a személyes és az elektronikus kapcsolattartás dilemmái, valamint a környezettanulmány és pártfogó felügyelői vélemény távolról, valamilyen telekommunikációs eszköz igénybevételével való elkészítésének nehézségei. Összességében a pártfogók a járvány alatt megerősítést nyertek abban, hogy a pártfogoltakkal való munkájukban a személyes kapcsolat, ellenőrzés elengedhetetlen, és a pártfogoltakkal való pusztán elektronikus kapcsolattartás számos problémát okoz. Az elektronikus kapcsolattartás lehetősége ugyanakkor megkönnyítette a szervezési és adminisztrációs folyamatokat a pártfogás kapcsán bevont szervekkel, intézményekkel, valamint megnyitotta az utat új partnerek felé is (például a fiatalok pártfogoltak esetén az iskolák irányába). Ezek az új vagy szorosabbá váló együttműködések a járvány pozitív hozadékai lehetnek.

A pártfogoltak jelentős része eleve valamilyen hátrányos helyzetű, sérülékeny csoportba tartozik: mélyszegénységben élő, roma, hajléktalan ember. A legmagasabb státuszú, dolgozó pártfogoltak is jellemzően az alacsonyan iskolázott, betanított munkát végző társadalmi rétegbe tartoznak. Általánosságban ugyancsak elmondható, hogy a járványhelyzet, mely – új vagy szélesebb körben alkalmazott alternatív szankciók és korai szabadítás hiányában – jelentősen megterhelte a büntetés-végrehajtást, feltételezhetően felerősítette a már létező, rendszerszintű problémákat, és az eleve kiszolgáltatott, rossz érdekérvényesítő képességgel bíró elítélteket hozta még nehezebb helyzetbe. Jóval nehezebbé vált a fokozatváltáshoz, feltételes kedvezményhez vagy reintegrációs őrizethez kapcsolódó ügyek bv. intézeten belüli intézése különösen akkor, ha az elítéltek kórházba vagy karanténba kerültek, így akár hónapokkal is megnövekedhetett a fogvatartásuk ideje. Az elítéltek által a járványhelyzethez kapcsolódóan megfogalmazott általános probléma volt az is, hogy az eljárásokhoz kapcsolódó változásokról nem kaptak széleskörű tájékoztatást a büntetés-végrehajtási intézettől. A gyorsan változó jogszabályokat nem tudták követni, így sokszor nem tudták, mihez van joguk és mik a kötelességeik.

A tanulmány végül a kutatás tapasztalatai alapján javaslatokat fogalmaz meg. E körben – többek között – felhívja a figyelmet az alternatív büntetésekre és intézkedésekre, valamint a feltételes szabadságra bocsátást érintő ítéletkiszabási gyakorlatra, illetve a reintegrációs őrizet elrendelésének praktikus kérdéseire vonatkozó, és a végrehajtás alakulásáról szóló szisztematikus adatgyűjtés fontosságára. Szorgalmazza a pártfogók és büntetés-végrehajtási pártfogók számának növelését, valamint ösztönzi a büntetés-végrehajtási bírakat arra, hogy szélesebb körben alkalmazzák a feltételes szabadságra bocsátást és a reintegrációs őrizetet.

5. Következtetések

A kutatás tapasztalatai szerint bár a jogerősen befejezett büntetőügyek száma és a szabadságvesztés szankció kiszabásának aránya az összes kiszabott büntetésen belül egyaránt csökkenő tendenciát mutatott az elmúlt években, az alternatív szankciók Btk. által megteremtett szélesebb spektrumát csak részlegesen, bizonyos szankciók tekintetében alkalmazták nagy arányban. Ezt megerősítik a védői és bírói tapasztalatok is, mely szerint jóval szűkebb körben alkalmazzák az alternatív büntetéseket, mint azt a törvényi feltételek lehetővé tennék.

Ha a legfeljebb három évvel fenyegetett bűncselekményeket vizsgáljuk – melyek leginkább relevánsak az alternatív szankció-kiszabás szempontjából –, szintén egy folyamatos, de lassú növekedést látunk az alternatív szankciók tekintetében az összes kiszabott büntetésen belül. Ezt megerősítik a bírák és a védők tapasztalatai, akik szintén lassú, de egyértelmű változást érzékelnek az ítéletkiszabási gyakorlatban a nem szabadságvesztéssel járó szankciók irányába.

A védők tapasztalatai szerint a felfüggesztett szabadságvesztést jellemzően az első büntényeseknél indítványozza az ügyészség és alkalmazzák a bírók, az egytől öt évig terjedő szabadságvesztéssel sújtható büntetési tételkeretben. Az alternatív büntetésre irányuló védői indítványnak elsődlegesen a kettőtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel sújtható büntetési tételkeretben van szerepe, az öttől tíz évig terjedő tételkeretnél már okafogyottnak látják a védői indítványt, mert a bíróság jellemzően nem szab ki felfüggesztett szabadságvesztést.

Mind a védők, mind a bírák felhívják a figyelmet arra, hogy nagyon nagyok az ítéletkiszabásban a különbségek bíróságoként és nagy szerepe van a bíró attitűdjének, egyéni mérlegelésének. A bíróságok jellemzően ügyelnek a fokozatosság elvére a büntetéskiszabásnál és mérlegelik az elkövető személyi körülményeit. Azonban ebben is nagy egyéni különbségeket tapasztalnak a védők.

Az alternatív büntetések közül a leggyakrabban alkalmazott három büntetési nem a pénzbüntetés (2019: 31%), a járművezetéstől eltiltás (2019: 19%) és a közérdekű munka (2019: 11%). Utóbbival azonos arányban alkalmazták a legutóbbi, vizsgált évben az önállóan alkalmazható mellékbüntetéseket, intézkedéseket (2019: 11%). Ezek mellett elenyészően kevés a foglalkozástól eltiltások, a kitiltások és a sportrendezvények látogatásától való eltiltások száma.

A legmeghatározóbb szempont a büntetéskiszabásnál a bűncselekmény jellege: leginkább vétségeknél alkalmazzák az alternatív szankciókat (becsületsértés, kis súlyú közokirat-hamisítás, kis értékű elkövetett vagyon elleni bcs., kis súlyú testi sértés, közrend, közbiztonság elleni kis súlyú bcs., kis súlyú közlekedési bcs.). Emellett meghatározóak a bírák számára az elkövető személyi körülményei és előélete. Az első büntényes, a fiatalkorú vagy fiatal felnőtt elkövetőknél valószínűbb az alternatív szankciók alkalmazása. Az alternatív büntetések közül a büntetési nem megválasztásában is szerepet játszanak a személyi körülmények, azonban ebben nem egyértelmű a tendencia, egyes védők problémaként fogalmazzák meg, hogy a bírák által kiszabott alternatív szankciók nincsenek tekintettel az elkövetők személyi körülményeire és nem reális büntetéseket szabnak ki. Például olyan összegű pénzbírságot, melyet az elkövető nem fog befizetni. A pártfogó felügyelők tapasztalatai is megerősítik, hogy a szankciók arányához képest nagyon kis számban érkezik bírói felkérés pártfogó-felügyelői véleményekre, környezettanulmányokra. Ezt tükrözik a pénzbüntetések és közérdekű munka büntetések elzárásra átváltoztatási OBH statisztikák is: 2017 és 2019 között a kiszabott büntetések számához képest igen jelentős volt a szabadságvesztésre átváltoztatások száma. Azaz gyakran elmaradt a közérdekű munka és a pénzbüntetés teljesítése. 2019-ben a kiszabott közérdekű munka büntetések számához képest ennek a számnak a közel kétharmadát jelentették azok a közérdekű munka büntetések, amiket elzárásra változtattak át. Míg a pénzbüntetések esetén a 2019-ben kiszabott pénzbüntetések számához képest ennek a számnak az egyharmada volt az elzárásra átváltoztatott pénzbüntetések száma.

Az intézkedések kapcsán az látható az országos adatokból, hogy a próbára bocsátás a leggyakrabban kiszabott intézkedés a többihez képest, ez az arány azonban valamelyest csökken. Ehhez képest

elenyésző arányban szabnak ki megrovás intézkedést. A jóvátételi munka aránya az összes kiszabott szankcióban még kevesebb, azonban lassan növekszik. A többi, önállóan kiszabható mellékbüntetés (foglalkozástól eltiltás, járművezetéstől eltiltás, kiutasítás, lefokozás, kényszergyógykezelés, elkobzás, vagyonelekobzás, elektronikus adat végleges hozzáférhetetlenné tétele) elenyésző, számszerűen nem mérhető arányban fordult elő a vizsgált években, 2013 és 2019 között. A védők és pártfogók tapasztalata szerint az intézkedéseket szinte csak fiatalkorú elkövetőknél, első bűntényeseknél és gondatlan elkövetés esetén alkalmazzák a bíróságok. A pártfogók tapasztalatai alapján szinte csak a fiatal felnőttek és az első bűntényesek esetén alkalmazza a bíróság a felnőtt bűnelkövetői körben a pártfogó felügyeletet, mint intézkedést.

A feltételes szabadságra bocsátás és a reintegrációs őrizet vonatkozásában nem álltak rendelkezésünkre az elmúlt évek jogalkalmazói gyakorlatát összegző, országos statisztikák. A feltételes szabadsággal kapcsolatos jogalkalmazói gyakorlatot vizsgáló 2016-os kutatásból³²⁰ látható, hogy megyénként nagyon változó a bv. bírák feltételes szabadságra bocsátással kapcsolatos ügyterhe, nagyobb ügyteherrel dolgoznak azokban a megyékben, ahol van megyei büntetés-végrehajtási intézet és elsődlegesen fogház és börtönbüntetések letöltése zajlik. A feltételes kedvezmény megadása tekintetében a kutatás az egységes, országos jogalkalmazói gyakorlat hiányát azonosította. A bv. bírák 70 százalékban hagyták jóvá a bv. intézetek feltételes előterjesztéseit, a jelen kutatásban megkérdezett védők tapasztalatai szerint is hagyatkoznak a bv. bírók a bv. intézetek véleményére, nem mennek szembe azzal.

A környezettanulmányok, pártfogófelügyelői vélemények nem játszanak nagy szerepet a döntéseikben. Abban is jelentős különbségeket azonosított a 2016-os kutatás, hogy milyen széleskörű információkra alapozta a bv. bíró a feltételes szabadságról való döntését. A megkérdezett bírók a legnagyobb arányban elsődlegesen az elítélt benti magatartását vették figyelembe, ezt követte a mérlegelésnél maga a bűncselekmény, ezeknél kevésbé voltak meghatározóak a családi körülmények és a kinti, befogadó környezet és legkevesbé az elítélt személyiségét mérlegelték a bírók. A bírók több mint fele tekintette fontos szempontnak az elkövetett bűncselekményt a feltételesről való mérlegelésnél. Ezt a gyakorlatot a jelen kutatásban megkérdezett védők is azonosították és problémásnak tartják. Véleményük szerint az elkövetett bűncselekményért már megkapta és letöltötte a büntetését az elítélt, nem adekvát, sőt, egyesek szerint jogszerűtlen gyakorlat a bűncselekményt nagy súllyal mérlegelni venni a feltételes kedvezmény megítélésénél.

A megkérdezett jogalkalmazók (védők és pártfogók) és az érintett elítéltek egybehangzó tapasztalata, hogy nincs egységes bv. bírói gyakorlat a reintegrációs őrizet megítélésében. Alapvető problémának tartják, hogy ezeknek a döntéseknek lényegében nincs jogorvoslati lehetősége. A büntetés-végrehajtási pártfogóknak a reintegrációs őrizetet támogató véleménye ritkán egyéniesített, formalizált. A bv. bírói döntésekben nagy súllyal esnek latba az elkövető anyagi körülményei, ami aránytalan és diszkriminatív bírói gyakorlatot eredményez.

Az érintettek a reintegrációs őrizet kapcsán jelentős technikai problémákról számoltak be. A lábbilincsek nyomkövetői gyakran nem működnek jól, ami megnehezíti a reintegrációs őrizet végrehajtását és ellenőrzését.

³²⁰ Solt Ágnes: A Feltételes szabadságra bocsátás intézményének magyarországi gyakorlata. OKRI, 2016. Elérhető: http://www.okri.hu/images/stories/KT/KT_54_2017/kt54_honlap.pdf

6. Javaslatok

A bíróságok számára

1. Egységes jogalkalmazás elősegítése, erre vonatkozó iránymutatások, belső szabályzók a bírák számára.
2. A jogalkalmazói gyakorlatra irányuló részletesebb statisztikai adatfelvételek, melyek az esetleges különbségeket feltárják.
3. Az egyéni körülmények mérlegelését, a sérülékenységi szempontjait, valamint a büntetés hosszútávú hatását, célját fókuszba helyező képzések bírák számára.
4. A pártfogó felügyelet mint intézkedés szélesebb körben való alkalmazása a diszkrecionális esetekben, felnőtt elkövetők esetén is.
5. Az egyéni körülmények szélesebb körben való mérlegelése a bírák által, ehhez a pártfogó felügyelet nagyobb arányban való bevonása, pártfogó felügyelői vélemények, környezettanulmányok kérése
6. A speciális, egyéni magatartási szabályok előírásának szélesebb körben való alkalmazása fiatalok és fiatal felnőtt elkövetők esetén, mely illeszkedik az elkövető személyi körülményeihez és a bűncselekmény jellegéhez, mert ezek a pártfogók szerint hatékonyabbak az általános, törvényben szereplő magatartási szabályoknál.
7. Az egységes bv. bírói gyakorlatot elősegítő iránymutatások és belső szabályozók megalkotása a reintegrációs őrizetről való bírói döntések kapcsán.

Az ügyészségek számára

1. Az egyéni körülmények mérlegelését, a sérülékenységi szempontjait, valamint az alternatív büntetések hatását, célját fókuszba helyező képzések ügyészek számára.

A jogalkotó számára

1. Magyarország részvételének biztosítása az Európa Tanács évenként megjelenő, az alternatív szankciók alkalmazását nyomonkövető vizsgálatában (SPACE II.).
2. A rendelkezésre álló alternatív büntetések körének bővítése valamint a büntetési tétel és bűncselekményi kör bővítése, amelyben az alternatív büntetések alkalmazhatók.
3. A felfüggesztett szabadságvesztés alkalmazhatósági körének bővítése, differenciálás és a bizonyos idő után a felfüggesztett szabadságvesztés időtartamát érintő felülvizsgálat kötelezővé tétele.
4. A feltételes szabadságrabocsátás feltételeinek enyhítése, a feltételes szabadságra bocsáthatók körének bővítése a kívánt hosszútávú reintegrációs cél érdekében.
5. A reintegrációs őrizetről való bv. bírói döntés kapcsán jogorvoslati lehetőség jogszabályi kereteinek megteremtése.
6. A reintegrációs őrizet büntetési tételkeretének bővítése (jelenleg csak az öt éves szabadságvesztést meg nem haladó ítéleteknél adható reintegrációs őrizet), nagyobb tér a személyi körülmények mérlegelésére a bv.bírói döntésekben.
7. A pártfogó felügyelői vélemények, környezettanulmányok szélesebb körben való kötelezővé tétele a feltételes szabadságról és a reintegrációs őrizetről való döntésekben.